

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

AZƏRBAYCAN AVTOMOBİL YOLLARI DÖVLƏT AGENTLİYİ

Regional Yollar və İnkişaf Layihəsi

Ətraf Mühit və Sosial Çərçivə Sənədlərinin (ƏMSÇS)
hazırlanması

Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə üzrə
Çərçivə (ƏMSİÇS)

Fevral 2021

Mündəricat

QISA XÜLASƏ	1
1. LAYİHƏNİN TƏSVİRİ	3
1.1. Ümumi məlumat	3
1.2. Layihə və onun komponentlərinin ətraflı təsviri	3
1.3. Layihə Ərazisinin təsviri.....	7
1.4. ƏMSİÇS-nin Məqsədi və Əhatə dairəsi	12
1.5. ƏMSİÇS-nin tətbiqi.....	15
1.6. ƏMSİÇS-nin yenidən baxılması / dəyişdirilməsi	15
2. İNSTİTUSİONAL VƏ HÜQUQİ ÇƏRÇİVƏ	16
2.1. Milli Ətraf Mühit Qanunları, Qaydaları, Təlimatları və Standartları.....	16
2.2. Ətraf Mühit, Sosial Müdafiə və Torpaq Məsələlərinə dair Milli Qanunlar, Əsasnamələr və Standartlar	16
2.3. Milli Qanunvericilikdə İnstitusal Məsuliyyət	27
2.4. Tətbiq olunan Dünya Bankının Ətraf Mühit və Sosial Standartları (ƏMSS)	28
2.5. Ziddiyyətlərin Təhlili: DB ƏMSÇ və Azərbaycan Qanun və Qaydaları.....	35
3. POTENSIAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏR / TƏSİRLƏR VƏ YUMŞALDICI TƏDBİRLƏR	39
3.1. Alt komponent 1.1 Təsirlər, Risklər və Azaldıcı Tədbirlər	40
3.2. Alt komponent 3.1-in təsirləri, riskləri və risklərin azaldılması tədbirləri.....	67
3.3. İİÇV / QİÇS -in qarşısının alınması və gender əsaslı zorakılıq (GƏZ).....	67
3.3.1. İİÇV- QİÇS -in qarşısının alınması.....	68
3.3.2. Gender Əsaslı Zorakılıq	69
4. ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ PROSEDURLARI	70
4.1. Təklif olunan fəaliyyətlər	70
4.2. Yoxlama, Təsdiqləmə və İş həcminin müəyyənləşdirilməsi	70
4.3. Kiçik miqyaslı müdaxilələr üçün ƏMSİP-nin yoxlama vərəqələrinin və Yenikənd-Biləsuvar İkinci dərəcəli Yolun bərpası üçün Sahə üzrə Xüsusi Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Planının (ƏMSİP) hazırlanması və həyata keçirilməsi	70
4.3.1. ƏMSİP-nin məzmunu və xülasəsi.....	71
4.3.2. Sənədlərin hazırlanması üzrə öhdəliklər və Tender Sənədləri.....	71
4.3.3. ƏMSİP Tətbiqinə Nəzarət və Monitorinq Öhdəliyi	71
4.3.4. Potensialın Qiymətləndirilməsi və Ehtiyaclar	72
4.4. İnstitusal razılaşmalar	73
4.4.1. Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi (AAYDA).....	73
4.4.2. Müfəssəl Layihə İcrası və Nəzarət (MLİN) Məsləhətçisi	73
4.4.3. Tikinti İşləri Podratçısı.....	74
4.4.4. Maliyyə Nazirliyi	74
4.4.5. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi	74
5. MƏŞVƏRƏTLƏR VƏ MARAQLI TƏRƏFLƏRİN CƏLB OLUNMASI	76

5.1. Layihənin hazırlanması zamanı məsləhətləşmələr (Protokollar buraya daxil edilmiş və ya ayrıca əlavə edilmişdir)	77
5.2. Layihənin icrası zamanı məsləhətləşmələr	77
5.3. Maraqlı tərəflərə geri hesabat vermək	77
6. ŞİKAYƏTLƏRİN HƏLLİ	79
6.1. Şikayətlərin Baxılması Mexanizmi	79
6.2. Şikayətlərin qeydiyyatı	80
7. NƏZARƏT VƏ HESABAT	81
7.1. Daxili Monitoring	81
8. BÜDCƏ	82
lavə 1: Tikinti və bərpa işləri üçün ƏMSİP-nin yoxlama vərəqəsi	84
Əlavə 2: Nümunə şans tapmaq proseduru.....	90

Təsvirlərin siyahısı

Təsvir 1: Regional Yollar və İnkişaf layihəsinin xəritəsi	3
---	---

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1: RYİL/RCDP üzrə Komponentlər.....	4
Cədvəl 2: Demografiya və əmək haqqı	8
Cədvəl 3: Ümumi məhsul buraxılışı.....	9
Cədvəl 4: Kənd təsərrüfatı istehsalı	9
Cədvəl 5: Təhsil və sağlamlıq haqqında məlumatlar	9
Cədvəl 6: Gender üzrə Sahibkarlıq	10
Cədvəl 7: Ətraf və Sosial Mühitin Müdafiəsi və Yolların Bərpası üzrə Torpaq Məsələləri haqqında Müvafiq Qanunlar və Əsasnamələr	17
Cədvəl 8: Beynəlxalq razılaşma və konvensiyalar	25
Cədvəl 9: Ətraf Mühit və Sosial Qiymətləndirilməyə nəzərdə tutulan DB ƏMSÇ və Azərbaycan Respublikasının Siyasəti	36
Cədvəl 10: Potensial mənfi ekoloji və sosial risklər və təsirlər və təsirləri azaltma tədbirləri	43
Cədvəl 11: ƏMSİÇS Tətbiqi üçün Təxmini Büdcə	82

İxtisarlər

AAYL	Azərbaycan Avtomobil Yolları Layihəsi
MLİNM	Müfəssəl Layihənin İcrası və Nəzarəti üzrə Məsləhətçi
SƏTƏM	Sağlamlıq, Əməyin Təhlükəsizliyi və Ətraf Mühit
ƏSMÖP	Ətraf və Sosial məsələləri üzrə Öhdəlik Planı
ƏMSÇS	Ətraf Mühit və Sosial Çərçivə Sənədi
ƏMSİÇS	Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə üzrə Çərçivə Sənədi
ƏMSİP	Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Planı
ƏMSS	Ətraf Mühit və Sosial Standart
GƏZ	Gender Əsaslı Zorakılıq
İQ	İstixana Qazları
AH	Azərbaycan Hökuməti
ŞBM	Şikayətlərin Baxılması Mexanizmi
ƏİP	Əməyin İdarəedilməsi Prosedurları
ÇİB	Çoxtərəfli İnkişaf Bankları
LTMQŞ	Layihə Təsirinə Məruz Qalan Şəxs
LKS	Layihənin Konsept Sənədi
RƏİ	Regional Əlaqələndirmə və İnkişaf
YMZ	Yolun Mühafizə Zolağı
KSÇS	Köçürülmə Siyasəti üzrə Çərçivə Sənədi
AAYDA	Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi
CİZ	Cinsi İstismar və Zorakılıq
MTCOP	Maraqlı Tərəflərin Cəlb Olunması Planı
TT	Texniki Tapşırıq

Ölçü vahidləri

°C	- Selsi dərəcəsi
km	- kilometr
km/s	- saatda km
km ²	- kvadrat kilometr
m	- metr
m ³	- kub metr
mm	- millimetr

QISA XÜLASƏ

Layihənin təsviri

Regional Əlaqələndirmə və İnkişaf Layihəsinin məqsədi təhlükəsiz, səmərəli və iqlimə davamlı nəqliyyat bağlantısı yaratmaq və Salyan-Biləsuvar dəhlizi boyunca bazara çıxışı təkmilləşdirməkdir. Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi (AAYDA), Dünya Bankının maliyyələşdirilməsi ilə aşağıdakı əsas komponentlərdən ibarət Salyan və Biləsuvar rayonlarını hədəf alan Regional Yolların Tikintisi və İnkişaf Layihəsi (layihə) üçün planlaşdırma işlərinə başladı: (i) Yolların əlaqələndirilməsi (ii) Yol Sektorunun Davamlılığı; (iii) Yerli İnkişaf və Logistika; və (iv) Layihə idarəetməsi və təsirin qiymətləndirilməsi. Yenikənd-Biləsuvar yolunun bərpa-tikinti işlərinə iqlim dəyişikliyinə təsirlərinə qarşı dayanıqlılığını artırmaq üçün yol işlərində iqlimə davamlı dizayn və mühəndislik həlli tətbiq ediləcəkdir.

ƏMSİÇS-nin məqsədi

Bu ƏMSİÇS sənədi layihə üçün ətraf mühit və sosial riskləri və təsirləri qiymətləndirmək məqsədilə prinsiplər, qaydalar, təlimat və prosedurlar müəyyənləşdirir. ƏMSİÇS mənfi riskləri və təsirləri azaltmaq, yumşaltmaq və / və ya aradan qaldırmaq üçün tədbirlər və planlar barədə məlumat verir, bu cür tədbirlərə sərf edilən vəsaitin qiymətləndirilməsi və büdcələşdirilməsi üçün müddəaları müəyyən edir və layihə riskləri və təsirlərinin həllinə cavabdeh olan agentlik və ya qurumlar barədə məlumat verir. Bu bilgiler Dünya Bankının Ətraf Mühit və Sosial Çərçivə (ƏMSÇ) sənədi və prosedurları daxilində verilir. ƏMSÇ sənədi həmçinin tikinti ərazisində təhlükəsizlik və nəqliyyatın idarəedilməsi, COVID-19 və ötürülən xəstəliklərin qarşısını almaq kimi əhəlinin sağlamlığı və təhlükəsizliyi ilə əlaqəli aspektləri və ƏMSÇ prosesi çərçivəsində müəyyən ediləcək sahəyə xas digər riskləri əhatə edir.

ƏMSİÇS aşağıdakıları təqdim edir:

- Layihənin təsviri haqqında qısa məlumat;
- Layihəyə rəhbərlik edən institusional və hüquqi çərçivə və DB ƏMSİÇS, o cümlədən qanunvericilik və prosedurlarda olan boşluqların təhlili;
- Potensial ətraf mühit və sosial risklər və təsirlər və qabaqçılıq tədbirlər;
- Potensialın və ehtiyacları qiymətləndirilməsi daxil olmaqla, ƏMSİÇS-lərin yoxlanılması və hazırlanması üçün ƏMSİÇS prosedurları;
- ƏMSİÇS və digər sənədlərin tətbiqi üçün təşkilati razılaşmalar;
- Maraqlı Tərəflərin Cəlb Olunması Prosesi
- Şikayətlərin baxılması mexanizmi;
- Monitoring və Hesabat; və
- Büdcə.

Bu ƏMSİÇS sənədi tikinti və bərpa işləri və tapıntılarla əlaqədar prosedurlar üçün ƏMSİÇS yoxlama vərəqələrinin şablon variantlarını əlavə edir.

Potensial təsirlər və qabaqçılıq tədbirlər

RYİL-də müəyyən edilmiş əsas infrastruktur alt komponent 1.1 - mövcud yol oxu civarında Yenikənd-Biləsuvar yolunun bərpası və kiçik miqyaslı seçilmiş yol bazarı və aqro-logistika obyektlərinin təkmilləşdirilməsinə kiçik miqyaslı investisiyaları nəzərdə tutan alt komponent 3.1-dir. Dünya Bankının ƏMSİÇS-ni əsas götürərək RYİL növbəti qabaqçılıq tədbirlər iyerarxiyasına riayət edəcək:

Ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə təsirlərinin azaldılması iyerarxiyasını tətbiq edəcəkdir, belə ki:

- (a) Riskləri və təsirləri gözləmək və qarşısını almaq;
- (b) qaçınmaq mümkün olmadıqda, riskləri və təsirləri məqbul səviyyəyə endirmək və ya azaltmaq;
- (c) Risklər və təsirlər minimuma endirildikdə və ya azaldıqda, aradan qaldırmaq; və

- (d) Əhəmiyyətli miqyasda qalıq təsirlərin olduğu yerdə texniki və maliyyə baxımından mümkün olan hallarda onları kompensasiya etmək və ya bərpa etmək.

Layihə, daha yaxşı əlaqə sayəsində hər iki bölgədəki icmalara əhəmiyyətli fayda gətirəcək, belə ki, inkişaf etmiş əlaqələndirmə, malların daşınması üçün daha çox seçim və nəqliyyat təhlükəsizliyinin artırılması (inkişafı). Cədvəl 10 alt Komponent 1.1 Hissə 3 üçün potensial layihə risklərini və qabaqlayıcı tədbirləri təqdim edir. Alt komponent 3.1 üçün əlaqəli təsirlər və risklər əhəmiyyətsiz olacağından, AAYDA (Məsləhətçilərinin dəstəyi ilə) layihə işləri və fəaliyyətləri üçün Əlavə 1-də göstərilən nümunə əsasında ƏMSİP yoxlama vərəqələrini hazırlayacaqdır.

ƏMSİÇS Prosedurları

ƏMSİÇS-in məqsədi, AAYDA-nı, Müfəssəl Layihə İcrası və Nəzarət (MLİN) Məsləhətçisini, əlaqədar dövlət nazirliklərini, habelə podratçıları RYİL-in alt komponent 1.1 üçün razılaşdırılmış ətraf mühit və sosial prosedurlar barədə məlumatlandırın bir rəhbər sənəd quraraq potensial mənfi təsirləri idarə etməkdir. Alt komponent 3.1 üçün layihə tələblərinin bir hissəsi olaraq yoxlama vərəqəsi hazırlanacaqdır.

ƏMSİÇS, yoxlama və miqyaslandırma prosedurlarını, habelə tələb olunan məlumatlar, öhdəliklər və potensial ehtiyacları və ƏMSİP monitorinqindən məsul layihə işçiləri üçün lazımlı təlimlər daxil olmaqla, ƏMSİP-nin hazırlanması üçün ətraflı addımları təsvir edir. Layihə üçün AAYDA və hökumət səviyyəsində, eləcə də məsləhətçilər və podratçılar üçün təşkilati razılaşmalar bu sənədin Hissə 4.4-də təsvir edilmişdir.

Məşvərətlər və maraqlı tərəflərin cəlb olunması

RYİL, layihənin maraqlı tərəflərin cəlb olunması planına (MTCOP) uyğun olaraq məşvərətlərlə və maraqlı tərəflərin iştirakı ilə məşğul olacaqdır. MTCOP layihə icmalarının və digər layihəyə maraqlı tərəflərin də məlumatlandırılmasını və layihənin bütün mərhələlərində iştirakını təmin etməyə çalışacaqdır. ƏMSİÇS, AAYDA veb saytında və Dünya Bankının veb saytında açıqlanacaqdır.

Şikayətlərin baxılması

Şikayət mexanizminin narahatlıqları dərhal və effektiv şəkildə, mədəni cəhətdən uyğun və layihədən təsirlənən bütün tərəflər üçün asanlıqla əldə edilə bilən şəffaf şəkildə, heç bir xərc ödəmədən və cəzasız həll etməsi yollarını müəyyən edir. Şikayətlər, kiminsə Layihənin cəmiyyətə, ətraf mühitə və ya həyat keyfiyyətinə zərərli təsir göstərdiyinə inandığı təqdirdə verilə bilər. ŞBM, layihənin MTCOP-də və bu sənədin Bölmə 6-da ətrafı təsvir edilib.

RYİL-də ilk növbədə yol işlərinin həyata keçirilməsinə dair şikayətlərin (ətraf mühit və sosial təsirlər, sağlamlıq, yol təhlükəsizliyi və s. ilə birlikdə) bu ƏMSİÇS-də ətraflı şəkildə təsviri nəzərdə tutulur. İşçilərlə əlaqəli hər hansı mübahisələr Əməyin İdarəetmə Proseduru sənədində əksini tapmışdır.

Monitorinq və hesabatların verilməsi

Monitorinq qabaqlayıcı tədbirlərin həyata keçirilməsini və təsirli olmasını təmin edir. AAYDA-LİQ (MLİN ilə birlikdə) DB-yə təqdim olunan hesabatlarla birlikdə RYİL üçün monitorinq və yoxlama protokolu hazırlayacaqdır. Əlavə olaraq, ətraf mühitin idarəedilməsi fəaliyyətləri və layihə ilə əlaqəli hadisələr / qəzaların hesabatı Daxili İzləmə Sisteminin bir hissəsini təşkil etməlidir. AAYDA-LİQ MLİN-in köməyi ilə Podratçının ƏMSİP-yə riayət etməsinə nəzarət edəcəkdir. Bu məqsədlər üçün aylıq və rüblük hesabat hazırlanacaqdır.

Büdcə

ƏMSİÇS-nin icra dəyərində heyətin maliyyələşdirilməsi, ezamiyyətlər, məsləhətləşmələr, tərcümələr, təlimlər və s. daxil olmaqla xüsusi sahə əsaslı ekoloji və sosioloji sənədlərin hazırlanması daxil ediləcəkdir. Göstəricilərin ümumi dəyəri 251,350 ABŞ dolları (Cədvəl 11) təşkil edir, və əlavə olaraq ƏMSİP və KP-də xüsusi qabaqlayıcı tədbirlərin xərcləri (varsa). Vəsaitlər, DB ilə həmkarları tərəfindən birgə maliyyələşdirilməklə, layihə idarəetmə komponentindən əldə ediləcəkdir.

1. LAYİHƏNİN TƏSVİRİ

1.1. Ümumi məlumat

Yollar Azərbaycanda dominant nəqliyyat növü kimi tanınır və milli iqtisadiyyatda onların rollarının vacib olacağı gözlənilir. Məhz bu səbəbdən də Azərbaycan Hökuməti (AH) daha yüksək hərəkətlilik, etibarlılıq və təhlükəsizliyi təmin etmək üçün yol şəbəkəsinin həcminə və keyfiyyətinə diqqəti artırmaq istəyir. Çoxtərəfli İnkişaf Banklarının köməyi sayəsində Azərbaycanda yol sektoru əvvəlki illərdə əsas yolların yenidən qurulması ilə başlayaraq inkişaf etmişdir. Əvvəlki illərdə Dünya Bankı ilə Azərbaycan Hökuməti birlikdə Magistral (M) yolu olaraq təyin olunan əsas yollardan başlayaraq ölkənin yol şəbəkəsini yaxşılaşdırmağa yönəlmiş bir yol proqramı həyata keçirirdi. M magistral yollarının yenilənməsi/təkmilləşdirilməsinin tamamlanması sona çatmağa doğru olduğundan, növbəti addım olaraq ikinci və üçüncü dərəcəli yol şəbəkələri və ya yerli yollar (Y yollar) da yenidənqurulması nəzərdə tutulmuşdur.

Yol nəqliyyatının iqtisadiyyatda mühüm rolunu davam etdirmək üçün ikinci dərəcəli və yerli yolların bərpası gündəlikdə vacib bir məsələyə çevrilir. Bəzi bölgələrdə ikinci dərəcəli və yerli yollar yol sektorunun inkişafının diqqət yetirilməsi gərəkən əsas boşluqlarıdır. Bu, təklif olunan Layihənin həll edəcəyi əsas infrastrukturlardan biridir. Bu məqsədlə, Azərbaycan Hökuməti, Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi (AAYDA) vasitəsi ilə Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdiriləcək Regional Yollar və İnkişaf Layihəsinin (RYİL) planlaşdırılmasına başlamışdır. Bu layihə Yenikənd-Biləsuvar yol dəhlizinin bərpası və yenidən qurulması, köməkçi aqro-logistika infrastrukturunun inkişafı, yol sektoru daxilində maliyyə davamlılığı və əməliyyat səmərəliliyinin təmin edilməsi üçün texniki yardım və institusional inkişaf dəstəyini əhatə edir.

Layihə, ölkənin sosial-iqtisadi problemlili, və inkişaf etməkdə olan Aran iqtisadi regionundakı Salyan və Biləsuvar rayonlarında, layihənin aşağıda göstərilən məsələləri azalda biləcəyi bölgədə yerləşir: (i) əhalinin rifah və həyat səviyyələri respublika ortalamasının altındadır; (ii) yaxşı ödənişli iş yerlərinin və ticarət imkanlarının olmaması; (iii) infrastruktur və xidmətlərin çatışmazlığı; (iv) nominal orta aylıq əmək haqqı ölkə ortalamasından təxminən yüzdə 40 faiz aşağıdır; və (v) bölgə əhalisinin əhəmiyyətli bir hissəsi sosial cəhətdən həssas olaraq qalır və yoxsulluq həddinə düşmə riski altındadır. RYİL xəritəsi aşağıda göstərilmişdir.

RYİ layihəsinin xəritəsi:

Təsvir 1: RYİ layihəsinin xəritəsi

1.2. Layihə və onun komponentlərinin ətraflı təsviri

Regional Yollar və İnkişaf Layihəsinin inkişaf məqsədi Salyan-Biləsuvar yol dəhlizi boyunca təhlükəsiz, səmərəli və iqlimə davamlı nəqliyyat əlaqəsini təmin etmək və bazara çıxışı

ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ (ƏMSİÇS)

yaxşılaşdırmaqdır. Bu, Azərbaycan Respublikası üçün Hökumət və Bankın yoxsulluğun azaldılmasına yönələn və nəqliyyat şəbəkələrinin post-COVID-19 pandemiyası dövründə yerli inkişaf və iqtisadiyyatın bərpası üçün imkan rolunu əks etdirən ilk təşəbbüslərdən biri olacaqdır. Bu cür yanaşma, yolun sərmayələrini iqtisadi, sosial siyasət və regional inkişafı sız birləşdirərək sektorlar arası ölçüləri nümayiş etdirir.

Layihə aşağıdakı üç fəaliyyət sahəsini maliyyələşdirəcək:

- (i) İlk fəaliyyət sahəsi yol infrastrukturuna və köməkçi aqro-logistika infrastrukturuna investisiyaların qoyuluşunu əhatə edəcəkdir. Bu investisiyalar, modernləşdirilmiş/ təkmilləşdirilmiş yol infrastrukturunun sosial-iqtisadi inkişafa təsirini maksimum dərəcədə artırmaq üçün yolların və bazarın əlçatanlığının dəstəklənməsinə kömək edəcəkdir. Qısa və orta müddətə etibarlı və dayanıqlı yol infrastrukturunu ilə təkmilləşdirilmiş logistikanın birləşməsi ondan faydalanan icmalarda məhsuldarlığın, yeni məşğulluq imkanlarının və ev gəlirlərinin artması üçün şərait yaradacaqdır.
- (ii) İkinci sahə, yerli icmalar üçün gəlir gətirmə imkanlarını yaxşılaşdırmaq məqsədilə yol kənarındakı obyektlərin (bazar yerləri, logistika obyektləri və digərləri arasında) dizaynını və təşkilini, yerli sahibkarlara bacarıqların artırılması üçün təlimlərin keçirilməsini dəstəkləyəcəkdir. Əvvəlki fəaliyyətlərin dizaynı/layihəsi, layihə üzrə investisiyaların həyata keçiriləcəyi yerləri və əsas tipini müəyyənləşdirmək və prioritetləşdirmək üçün icmanın səfərbər edilməsinə əsaslanacaqdır. Yol kənarındakı obyektlərin layihələndirilməsinin vacib tərəfi, bu obyektlərin ədalətli idarəetməsini və onların uzun müddətli istismarını və fəaliyyətini təmin edəcək uyğun idarəetmə modelinin yaradılmasına dəstək olmasıdır.
- (iii) Üçüncü sahə, yol istifadəçilərindən ödənişin qəbul edilməsi variantlarını təqdim etmək məqsədilə TD vasitəsilə yol sektoru daxilində maliyyənin davamlılığını və əməliyyat səmərəliliyini dəstəkləyəcək və bununla da yolların saxlanması və istismarı üçün yeni gəlir mənbələrinin inkişafına imkan yaradacaqdır. Bu fəaliyyət sahəsi çərçivəsində, həm də ağır nəqliyyat vasitələrinin həddindən artıq yüklənməsinin qarşısını almaqla pisləşən/korlanan yol şəbəkəsi problemini həll etmək üçün texniki dəstək (məsləhət) göstəriləcəkdir. Yolun istismar və xərclərinin lazımi səviyyədə olmasını təmin edən əlavə gəlir mənbələrinə və əməliyyat təkmilləşdirilmələrinə sahib olmaq, bu layihə və digər yol investisiyaları çərçivəsində təqdim olunan yol infrastrukturunun uzunmüddətli dayanıqlılığının/davamlılığının təmin olunmasına kömək edəcəkdir.

Regional Yollar və İnkişaf Layihəsinin məqsədlərinə uyğun olaraq dörd (4) komponentin aşağıdakı şəkildə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur:

Cədvəl 1: RYİL üzrə Komponentlər

Komponent		Alt/subkomponent
S/s	Adı	
1	Yolların əlaqələndirilməsi	1.1 Regional yolların bərpası
		1.2 Tikintiyə Texniki Nəzarət
2	Yol sektorunun dayanıqlılığı	2.1 Yol şəbəkəsinin idarə edilməsi sisteminin inkişafı
		2.2 Yol istifadəçiləri üçün ödəniş modellərinin hazırlanması
		2.3 Yol oxunun həddindən artıq yüklənməsinin qarşısını alan sistemlərin inkişafı
3	Yerli inkişaf və logistika	3.1 Yol kənarı bazar və logistika obyektlərinin inkişafı
		3.2 Məsləhət və təlim təşəbbüsləri
4	Layihənin İdarə Edilməsi və Təsirlərin Qiymətləndirilməsi	4.1 Layihə İdarəetmə Qrupuna dəstək
		4.2 Əlavə əməliyyat büdcəsi
		4.3 Nəticənin ölçülməsi və Təsirin Qiymətləndirilməsi

Komponent 1 - Yolların əlaqələndirilməsi

Alt komponent 1.1 – Regional yolların bərpası. Bu alt komponent, M3 yolunun 31.9 və 103.3 km arasındakı seçilmiş hissələrinin (ilkin/mövcud yol oxu) bərpasını maliyyələşdirəcəkdir. Yol kənarındakı bazarların və logistik obyektlərin tikintisinin dəyəri də bu komponent çərçivəsində maliyyələşdiriləcəkdir (Komponent 3-də planlaşdırılmasına və layihələndirilməsinə baxmayaraq).

Yol hissəsi yerli/milli yol təsnifatına uyğun olaraq II dərəcəli/kateqoriyalı yol kimi mövcud yol oxu boyunca yenidən qurulacaqdır. Yolun 54.4 km ilə 60.0 km arasındakı hissə Salyan şəhərinin sərhədlərinə düşür və fiziki vəziyyəti daha yaxşı olduğu üçün daha yüngül bərpa işlərinin görülməsi nəzərdə tutulur. Yolun Salyan şəhəri sərhədləri daxilində km 54.4 ilə km 60.0 arasındakı bəzi hissələri mövcud texniki xüsusiyyətlərinə görə daha yüngül bərpa işlərinin görülməsini nəzərdə tutur. Layihə, əhalinin sıx yerləşdiyi yaşayış ərazilərinə düzgün xidmət göstərmək və M3 avtomobil yoluna etibarlı bir alternativ təmin etmək üçün dayanıqlı/davamlı bir yol təmin edəcəkdir. Xüsusilə, yol, drenaj sistemlərinin həcmnin artırılması və körpülərin daşqın risklərinə uyğunlaşdırılması və digər dayanıqlıq həlləri daxil olmaqla, iqlimə davamlılıq tədbirləri ilə təkmilləşdiriləcəkdir. Artan təhlükəsizlik məsələləri təkmilləşdirilmiş çiyinləri, yüksək torpaq yatağı və viraj hissələrindəki qoruyucuları, təkmilləşdirilmiş lövhələri və s. əhatə edəcəkdir. Yerli sakinlərin ehtiyaclarının son dizaynda/layihədə nəzərə alınmasını və yerli icmaların, xüsusən də avtobus dayanacaqlarının yeri, keçidlərin və/və ya digər giriş nöqtələrinin yerləşməsi kimi məsələlərlə bağlı məlumatlandırmanı/əks əlaqəni təmin edə bilməsi üçün yolun bərpası layihəsi ilə bağlı məsləhətləşmələr aparılacaqdır.

Alt komponent 1.2 – Tikintiye Texniki Nəzarət. Bu alt komponent, 1.1 alt komponentində yolun bərpası üçün tələb olunan texniki nəzarət xərclərini maliyyələşdirəcəkdir.

Komponent 2 – Yol sektorunun dayanıqlılığı

Alt komponent 2.1 – Yol şəbəkəsinin idarə edilməsi sistemləri. Ağıllı nəqliyyat sistemlərinin (ANS) tətbiqi yolu ilə şəbəkənin idarə edilməsi və əməliyyat səmərəliliyini artırmaq üçün Texniki Dəstək. TD, elektron ödənişlərin yığılması və ağır nəqliyyat vasitələrinin monitorinqi daxil olmaqla, şəbəkə daxilində idarəetmə sisteminin ehtiyaclarını və imkanlarını, habelə yol şəbəkəsinə təsir edəcək hava və geoloji təhlükələr barədə erkən xəbərdarlıq sistemləri daxil olmaqla digər Ağıllı nəqliyyat sistemləri (ANS) modullarını araşdıracaqdır. Alt komponent 2.1, alt komponentlər 2.2 və 2.3 üçün konteksti və arxitekturanı təyin edəcəkdir.

Alt komponent 2.2 – Yol istifadəçiləri üçün ödəniş modellərinin hazırlanması. Texniki Dəstək (TD), elektron ödəniş sistemi, yol vinqeti və digər oxşar sistemlərdən istifadə edərək Yol istifadəçilərinə ödəniş tətbiq olunması (YİÖTO) sistemlərinin inkişafına xüsusi diqqət yetirəcəkdir. Texnologiya ödənişli tarifləri fərqləndirmək üçün yeni üsullar təklif edir ki, bu yollara ən çox ziyan vuran və ya daha çox emissiya edən nəqliyyat vasitələrinin daha çox pul ödəməsinə imkan verir və bu da araşdırılacaqdır. Bu araşdırmada, texniki-iqtisadi əsaslandırma, yol istifadəçilərinə ödəniş tətbiq olunması (YİÖTO) texnologiyasının seçimi, ofis üçün tələbləri, idarəetmə, ödənişlərin toplanması və mühasibatı, ödəmə istəyi, tənzimləmə məsələləri, ünsiyyət kampaniyaları/ məlumatlandırma, texniki şərtlər və digər aspektlər nəzərə alınmalıdır.

Alt komponent 2.3 – Yol oxunun həddindən artıq yüklənməsinin qarşısını alan sistemlərin inkişafı. Ağır nəqliyyat vasitələrinin həddindən artıq yüklənməsinə nəzarət etməklə, hərəkət çəkisi (HÇ) texnologiyası və digər nəqliyyat idarəetmə sistemləri vasitəsilə yolun vaxtından əvvəl aşınmasının qarşısını alan sistemlərə xüsusi diqqət ayırmaqla bağlı Texniki Dəstək göstərilməsi. Bu araşdırma, texniki-iqtisadi əsaslandırma, texnologiya seçimi, ofis üçün tələbləri, idarəetmə, icra və tənzimləmə məsələləri, texniki şərtlər və s. daxil olmaqla müfəssəl sənədlərin hazırlanmasını əhatə edəcəkdir.

Komponent 3 – Yerli inkişaf və logistika

Alt komponent 3.1 – Yol kənarı bazar və logistika obyektlərinin inkişafı. Bu alt komponent yol kənarı bazarın və logistika obyektlərinin planlaşdırılması, inkişafı və onların icrasına rəhbərlik etmək üçün TD-in maliyyəsini təmin edəcəkdir. İnvestisiya qoyuluşu yerli icmalarla və yerli hakimiyyət orqanlarının fəal iştirakı ilə planlaşdırma nəticəsində müəyyən ediləcək və layihələndiriləcəkdir. Vacib cəhət, faydalanan qruplar tərəfindən ədalətli istifadəni təmin edən və obyektin uzunmüddətli saxlanması və istismarını təmin edən, obyektləri idarə etmək üçün uyğun bir modelin hazırlanmasına dəstək olacaqdır. Layihə yol kənarındakı mövcud

bazıların və logistika obyektlərinin yaxşılaşdırılmasına və / və ya seçilmiş ərazilərdə layihə yolu boyunca yeni obyektlərin yaradılmasına təsir edəcək. Alt komponentin fəaliyyətinin bir hissəsi olaraq qəbul edilən obyektlər kiçik bazarları, satış nöqtələrini, anbarları, soyuducu anbarları, qablaşdırma və paylama obyektlərini əhatə edəcək, lakin bunlarla məhdudlaşmayacaqdır.

Alt komponent 3.2 – Məsləhət və təlim təşəbbüsləri. Tədris planının hazırlanması və daha sonra layihə ərazisində fəaliyyət göstərən kiçik kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılara və aqro-logistika üçün xüsusi təlim və məsləhət xidmətləri göstərilməsi üçün TD-nin maliyyələşdirilməsi; məsələn, Salyandan Bakıya orqanik/üzvi qida məhsulları tədarük edən müəssisələr. Fəaliyyətlərə təhlükəsiz şəkildə işləmək və pandemiyanın yayılmasının qarşısını almaq üçün strategiyalar daxildir. Fermer qadınların və qadın sahibkarların ehtiyaclarına xüsusi diqqət yetiriləcək, lakin təlim layihə ərazisində yaşayan icmalardakı hər kəs üçün açıq olacaqdır. Alt komponent, birgə ehtiyacların qiymətləndirilməsi və icmanın səfərbərlik işi ilə müəyyən ediləcək fermerlər, kooperativlər və iş qrupları kimi yerli faydalananların ehtiyaclarına uyğunlaşdırılacaqdır. Məsləhətçi və təlim təşəbbüsləri alt komponent 3.1 ilə də uyğunlaşdırılacaqdır. Məsləhət xidmətləri və təlimlər icma və kooperativ inkişafı, biznesin inkişafını, markalaşma, rəqəmsal savadlılıq (məsələn, e-ticarət və e-xidmət platformaları və tətbiqetmələrinin istifadəsində) və bu kimi sahələri əhatə edəcəkdir. Bəzi təlim fəaliyyətləri qadın sahibkarların ehtiyaclarına uyğunlaşdırılacaq və faydalananların ən azı 50 faizi qadınlar olacaqdır.

Komponent 4: Layihənin İdarə Edilməsi və Təsirləri. Maliyyələşdirmə, heyətin xərcləri, əlavə əməliyyat xərcləri, layihənin həyata keçirilməsini və icraçı təşkilatın idarəetmə qabiliyyətini dəstəkləmək üçün fərdi məsləhətçilərin xərcləri və maliyyə auditi xərcləri də daxil olmaqla müxtəlif layihə idarəetmə funksiyalarını dəstəkləyəcəkdir. Əlavə əməliyyat xərcləri AAYDA və LİQ işçiləri üçün təlim, ofis sahəsi və avadanlıqları, ofis üçün istehlak materialları, layihəni həyata keçirmək üçün tələb olunan nəqliyyat və sahə səfərləri, texniki, təhlükəsizlik və etibarlı aspektlərin idarə olunması üçün məsləhətçi köməyi, idarələrarası koordinasiya; nəticələrin monitorinqi; tamamlama icmaları, təsirlərin qiymətləndirilməsi və nəticələrin monitorinqi və s. üçün də maliyyələşməni də əhatə edəcəkdir. Bu komponent, həmçinin Layihə Fəaliyyəti üzrə Təlimatının (POM) hazırlanmasını maliyyələşdirəcək və ilk növbədə layihə üzrə podratçıları və yerli icmaları hədəf alan COVID-19 təcili yardım planının hazırlanmasını dəstəkləyəcəkdir.

Alt komponent 1.1 çərçivəsində həyata keçirilən layihədən əldə olunan iqlimdən faydalanmanın bir hissəsi olaraq, daha yüksək yay istiliyinə, artan intensivliyə və müddətə səbəb olacağı gözlənilən iqlim dəyişikliyinə təsirlərinə (çayda daşqınlara səbəb ola biləcək yağışların düşmə potensialı, yanğın riskinin artması gözlənilir) qarşı davamlılığını artırmaq üçün, yol işləri iqlimə davamlı dizayn və mühəndisi layihəni əhatə edəcəkdir. Belə ki, bərpa olunan köhnə M3 yolu yerli nəqliyyatın hərəkəti üçün daha yaxşı əlaqə və girişi təmin edəcək və layihələndirilən yol fəvqəladə vəziyyətlərdə nəqliyyatın yeni M3 yolundan yönləndirilməsi/yayıdırılması üçün istifadə edilə bilər.

Yolun bərpası üzrə mühəndisi layihədə, suyun yığılması/toplanması üçün nəzərdə tutulmuş boru kəmərləri və yan drenajları, həmçinin yağıntı və axıntı haqqında məlumatlar da nəzərə alınacaqdır. Köprü infrastrukturunu kənar və orta dayaqların lazımı dərəcədə qorunması, eroziyaya qarşı və ən yüksək daşqın axınlarına uyğun su yolu olan ərazilərlə dizayn ediləcəkdir. Eynilə, boru kəmərlərinin giriş və çıxış yerlərində eroziyadan qorunma təmin ediləcəkdir. Yığılan suların yolun əsas layı və əsasın alt laylarına daxil olmasının qarşısını almaq üçün tərs yan kanalların səviyyəsi yol yatağından aşağıda layihələndirilməlidir. Zəlzələ və artan yağışlar sürüşməyə həssaslığı artırır; bununla birlikdə, aşağı seysmik təhlükə və sürüşmə həssaslığına qarşı davamlılığını təmin etmək məqsədilə mühəndisi layihə standartları və uyğun keyfiyyətdə materiallar tətbiq ediləcəkdir. Yanğın təhlükəsi, tüstü, toz və yolun bağlanması səbəbindən, əlaqələrin qısa müddətli kəsilməsinə təsir edə bilər. Yol örtüyü və yol kənarındakı avadanlıqlar yanğından da zədələne bilər, lakin bunlar yenidən üzlənmə yolu ilə düzəldilə bilər və ya davamlı bir təsir olmadan dəyişdirilə bilər.

Bu əlavə mülahizələrə/məsələlərə əsasən ümumən ictimaiyyət daha yaxşı əlaqələndirmədən və daha davamlı yollardan faydalanacaq ki, bu da hərəkətililiyin artması, malların daşınması üçün daha çox

imkanlar yaradacaq və nəqliyyat təhlükəsizliyini artıracaqdır. Mövcud yararsız yol şəbəkəsi artıq nəzərdə tutulan xidməti göstərə bilmir və planlaşdırılmış bərpa işləri ilə bu iki rayonun nəqliyyat sistemləri yaxşılaşacaq, iqtisadiyyatı inkişaf etdiriləcək və yaşayış standartlarını yaxşılaşdıracaqdır.

1.3. Layihə Ərazisinin təsviri

RYİ Layihəsi Salyan və Biləsuvar rayonları daxilində həyata keçiriləcəkdir. Layihə ərazisi paytaxt Bakıdan 150 km cənub-şərqdə yerləşir, bölgəyə yeni M3 avtomobil yolu ilə getmək olar. Hər iki rayon mərkəzi köhnə M3 yolu boyunca yerləşirlər. Layihənin 1.1 alt-komponenti bu köhnə M3 dəhliz yolunun bərpasını nəzərdə tutur. Alt-komponent 1.1 (Yenikənd - Biləsuvar regional yolun bərpası) və Alt-komponent 3.1 (yol kənarında mövcud bazar və logistika obyektlərinin yaxşılaşdırılması və / və ya layihə yolu, yeni Yenikənd-Biləsuvar yolu boyunca yenilərinin yaradılması) nəzərə alaraq, nəzərdə tutulan Layihə Sahəsi, ümumilikdə rayonlara gözlənilən müsbət təsirlərlə nəticələnən ikinci dərəcəli yol oxu dəhlizidir. Yenikənd-Biləsuvar yol dəhlizi daxilində Km 38 + 410 sağda, və Km 80 + 800 solda tapılan II Dünya müharibəsi abidəsi var – və bunlardan başqa heç bir mədəni irs sahəsi və ya obyekt aşkarlanmamışdır.

Salyan rayonunun ümumi sahəsi 1600 km²-dir. Rayon Kür-Araz ovalığında, ölkənin cənub-şərqindəki Muğan çölündə yerləşir. Azərbaycanın əsas çaylarından biri olan Kür çayı rayon ərazisindən və rayonun mərkəzi olan Salyan şəhərinin özündən keçir. Salyan rayonunda 54.373.5 hektarlıq "Şirvan" milli parkı yerləşir. Salyanda əsas bitki örtüyü yarımşəhra və səhra növlərinə aiddir və bunlar, əsasən, sərv, yabanı gül, yosun, böyürtkən və s. ibarətdir. Salyandakı iqlim əsasən yerli çöl iqlimi hesab olunur. Orta illik hərərət 15.2 ° C olmaqla, orta hesabla 288 mm-ə qədər az miqdarda yağıntı olur.

Muğan düzünün cənub-qərb və cənub hissəsini tutan Biləsuvar rayonu, Salyanın cənub-qərbində yerləşir, ümumi sahəsi 1358 km²-təşkil edir. İqlimi yağıntıların orta illik səviyyəsi 260 mm təşkil edərək Salyana bənzəyir. Biləsuvar rayonu ərazisinin böyük hissəsi dəniz səviyyəsindən aşağıda yerləşir və 542 hektarlıq meşə təşkil edir.

Yenikənd-Biləsuvar dəhlizinin təsir dairəsi daxilində, ümumi layihə dövründə tanınması və nəzərə alınması lazım olan qoruma statusu və ya əhəmiyyəti olan sahələr var. Layihə yoluna ən yaxın məsafələri olan bu sahələr aşağıdakılardır:

- Şirvan Milli Parkı - sahəsi 54,373,5 hektar, (sol tərəfdə yerləşir, layihə yolunun Km 49 + 800-dən 1,2 km məsafədə, əkin sahələri və tikililərlə həmsərhəddir);
- Durovdağ palçıq vulkanı - qorunan bir təbiət abidəsi (sol tərəfdə, km 69 + 300, Kür çayının şərqində və Salyan şəhərinin 16.2 km məsafəsində yerləşir);
- Qızıl-Ağac Dövlət Təbiət Qoruğu - beynəlxalq əhəmiyyətli Ramsar bataqlıq ərazisidir: təbiəti qorumaq və elmi tədqiqat üçün təyin olunmuş dövlətə məxsus, ciddi qorunan ərazidir (sol tərəfdə, layihə yolunun Km 81 + 000-dən 26 km məsafədə, Şorsulun cənub-şərqində yerləşir);
- Təxminən 8.000 hektar olan Mahmudçala bataqlıq ərazisi və Mühüm Ornitoloji Ərazilər (MOƏ) (ABB AZ045) (layihə yolunun Km 90 + 700-dən Km 92 + 900-a qədər sol tərəfini əhatə edir, təxminən 2.2 km); və
- Akçala (Novogolovka-chala) bataqlığı - təqribən 15.000 hektar ərazisi və Mühüm Ornitoloji Ərazilər (ABB AZ047) (sol tərəfdə, layihə yolunun Km 90 + 000-dən 10 km məsafədə, Mahmudçala bataqlığının cənubunda).

Hal-hazırda layihə təsvirlərində nəzərdə tutulduğu kimi, tikinti işləri mövcud dəhliz daxilində, heç bir "ərazi götürülmədən" məhdudlaşdırılmalıdır. Mahmudçala bataqlığının yaxınlığında köhnə yol mövcud yol oxu civarında bərpa ediləcəkdir. Mahmudçala bataqlıq sahələrindəki potensial təsirlərin azaldılması müvafiq ƏMSİP-də müəyyənləşdirilmişdir və müfəssəl layihə hazır olduqdan sonra və müvafiq inşaat işləri təklif sənədləri tamamlanmadan əvvəl daha da incələnəcəkdir. Şirvan milli parkı yenidənqurma işlərinə təhkim zolağı kimi xidmət edən əkin sahələri və tikililər ilə həmsərhəddir. Beləliklə, bu bölgəyə təsir əgər olarsa minimal olacaqdır. Ekoloji həssas bölgələrin qalan hissəsi təsir dairəsindən uzaqdadır. Ayrıca, bu ƏMSİÇS biomüxtəliflik və təbii ehtiyatlara ciddi təsirlərə səbəb ola biləcək fəaliyyətlərdən qaçınmaq üçün bir yoxlama mexanizmi təmin edir.

Salyan rayonunda əkinçiliyin əsasını pambıqçılıq, taxılçılıq, tərəvəzçilik və heyvandarlıq təşkil edir. Bostan, üzümçülük (süfrə növləri)¹ və bağçılıq kimi quru subtropik meyvələrin yetişdirilməsi vacib əkin sahələrindəndir. Hal-hazırda ölkədə satılan beluga, nərə balığı, stellate nərə balığı, qızıl balıq, yayın balığı və göyərçin balığı kimi balıqların çoxu Salyana məxsusdur.

Biləsuvar, taxılçılıq və pambıqçılıqla² yanaşı, iri maldarlıq sektoru olan, kənd təsərrüfatı bitkilərini yetişdirən bir bölgədir. 2018-ci ildə Biləsuvarlı fermerlər 800 tondan çox nar yığdılar ki, bunların da 50% -i xarici bazarlara³ satıldı.

Araşdırma ərazisinin çox hissəsinin yerləşdiyi Salyan və Biləsuvar kimi əkinçilik rayonlarının iqtisadiyyatı səmərəli yol şəbəkəsi sayəsində ticarətin genişləndirilməsilə daha da inkişaf edə bilər. Bölgələr daxilində yenidən qurulan marşrut bu iqtisadiyyatların əkinçilik sektorlarına daha əlverişli çıxışı təmin edəcəkdir.

Maliyyə məsələləri ilə bağlı əsas qərarları kişilər verir, onlar da ailəyə başçılıq edir. Ailə tərkibi 2-8 üzv arasında dəyişir. Ailə üzvlərinə adətən ailə başçısı və arvadı, evli/subay olan övladları və nəvələri daxildir. Ailə başçısının yaşı 38-72 yaş arasında dəyişir. Ailə başçısının ən yüksək təhsil səviyyəsi ümumitəhsil orta məktəb təhsilidir, lakin bəzən universitet təhsili olan ailə başçıları da təsadüf edilir. Ailə üzvlərinin miqrasiyası aşağı görünür; lakin bu real vəziyyəti göstərə bilməz, çünki kənddəki bir sıra yetkin yaşda olan kişi ailə üzvləri adətən qıraqda, adətən, Bakıda iş tapır, amma Bakıya köçdüyü bildirilmir. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsindən həm Salyan, həm də Biləsuvar rayonu üçün əldə olunmuş demografik və əmək haqqı üzrə 2018-ci ilin statistik məlumatları aşağıda təqdim olunur:

Cədvəl 2: Demografiya və əmək haqqı

Göstərici	Salyan	Biləsuvar
Əhali	138,600	103,800
Kişi	69,300	52,400
Qadın	69,300	51,400
Hər km ² əhalinin sıxlığı	87	76
Məəşqulluq		
İşçilərin sayı	14,200	8,100
Sənayedə işləyənlərin sayı	2,061	1,333
Tikintidə işləyənlərin sayı	138	196
Orta aylıq nominal əmək haqqı	363.9 manat	298.7 manat
Orta aylıq nominal əmək haqqı (sənaye)	863.8 manat	326.2 manat
Orta aylıq nominal əmək haqqı (tikinti)	324.3 manat	277.9 manat
İşləyən əhalinin sayı	65,100	47,100
Dövlət qulluqçularının sayı	209	200

Araşdırılan ərazinin çox hissəsinin yerləşdiyi Salyan və Biləsuvar kimi kənd təsərrüfatı rayonlarının iqtisadiyyatı səmərəli yol şəbəkəsi sayəsində ticarətin genişləndirilməsi yolu ilə yaxşılaşdırıla bilər. Bölgələr daxilində yenidən qurulan marşrut bu iqtisadiyyatların əkinçilik sektorlarına daha yaxşı çıxış təmin edəcəkdir. Dövlət Statistika Komitəsindən bəzi iqtisadi məlumatlar 2018-ci il üçün aşağıda göstərilmişdir:

¹ Wikipedia.org. "Salyan District, Azerbaijan". Götürüldü: https://en.wikipedia.org/wiki/Salyan_District,_Azerbaijan

² Wikipedia.org. "Bilasuvar District". https://en.wikipedia.org/wiki/Bilasuvar_District

³ Fresh Plaza, October 4, 2019. "Azerbaijan: Bilasuvar region exports pomegranates to Russia". Götürüldü: <https://www.freshplaza.com/article/9150290/azerbaijan-bilasuvar-region-exports-pomegranates-to-russia/>

Cədvəl 3: Ümumi məhsul buraxılışı

Göstərici	Salyan	Biləsuvar
İqtisadiyyatın əsas sahələrində adambaşına düşən mal və xidmətlərin buraxılışı (manat)	2948.8	3039.6
İqtisadiyyatın əsas sahələrində məhsulun həcmi indeksi (manat)	89.90%	110.40%
Əhalinin gəliri (milyon manat)	370.4	344.6

Dövlət Statistika Komitəsindən alınan Salyan və Biləsuvar kənd təsərrüfatı məlumatları aşağıda göstərilmişdir:

Cədvəl 4: Kənd təsərrüfatı istehsalı

Göstərici	Salyan	Biləsuvar
Taxıl və quru paxlalıların istehsalı (ton)	59,788	87,229
Pambıq istehsalı (ton)	10,356	22,732
Toxum üçün günəbaxan istehsalı (ton)	5	1,080
Kartof istehsalı (ton)	5,094	6,994
Tərəvəz istehsalı (ton)	34,805	55,174
Qarpız və yemiş istehsalı (ton)	12,188	1,525
Meyvə və giləmeyvə istehsalı (ton)	3,370.70	7,176.40
Mal-qara və camış (baş)	62,663	40,113
Qoyun-keçi ehtiyatı (baş)	185,770	139,369
Quşçuluq ehtiyatı (baş)	676,624	375,058
Ət istehsalı (kəsilmiş çəkiddə) (ton)	7,294	4,562
Süd istehsalı (ton)	49,957	27,105
Yumurta istehsalı (min ədəd)	34,865	15,509
Yun istehsalı (yağlı çəkiddə) (ton)	347	310
Nar istehsalı (ton)	2,175	3,601
Zeytun istehsalı (ton)	42.2	0.7
Fındıq istehsalı (ton)	0.6	29.3
Arı ailələrinin ehtiyatları (ədəd)	306	2,480
Buğda istehsalı (ton)	29,163	45,328
Alma istehsalı (ton)	68.3	235.4

Araşdırılan yaşayış məntəqələrinin əsas sosial infrastrukturuna gəldikdə, onlar ümumi olaraq, kəndlərdə və ya yaxınlıqdakı şəhər mərkəzlərində mövcuddur. Məktəblər və poliklinikalar piyada məsafəsindədir. Kəndlərə aparən və ya kənd daxilindəki yolların çoxu asfaltlanmır və ya bərbad vəziyyətdədir. Bu cür yollar quraq yay aylarında kəndlilər üçün toz mənbəyidir. Nəmli payız, qış və yaz aylarında onlar palçıq və bununla əlaqədar narahatlıq mənbəyidir (avtomobil sürmək və ya üzərində hərəkət etmək çətindir, insanlar ayaqqabıları ilə evlərinə palçıq aparırlar). İctimai nəqliyyat sistemi yalnız böyük yollarda və dəmir yolu şəbəkələrində mövcuddur: insanlar bunlardan xüsusi ehtiyacları olduqda (məsələn, xəstəxana ziyarətləri, və ya böyük şəhər mərkəzlərinə) və ya Bakıya getmək üçün (məsələn, toylara, qohumlarını ziyarət etməyə) istifadə edirlər. Dövlət Statistika Komitəsindən təhsil və səhiyyə ilə bağlı əldə olunan bəzi məlumatlar 2018-ci il üçün aşağıda göstərilmişdir:

Cədvəl 5: Təhsil və sağlamlıq haqqında məlumatlar

Göstərici	Salyan	Biləsuvar
<i>Təhsil və Mədəniyyət</i>		
Ölkənin şəhər və rayonlarına görə məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin sayı (sayı)	17	11

ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ (ƏMSİÇS)

Göstərici	Salyan	Biləsuvar
İlin əvvəlində məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaq sayı (sayı)	799	505
Ölkənin şəhər və rayonlarına görə tədris ilinin əvvəlindəki ümumi təhsil müəssisələrinin sayı (sayı)	54	37
Ölkənin şəhər və rayonları üzrə tədris ilinin əvvəlində gündüz ümumi təhsil müəssisələrində təhsil alanların sayı	20,725	16,234
İctimai kitabxanaların sayı	44	30
Klubların sayı	29	17
Muzeylərin sayı	3	3
Gündəlik ümumi təhsil müəssisələrinin məktəbə hazırlıq qruplarındakı uşaq sayı	1,662	1,382
Sağlamlıq və İdman		
10 000 əhaliyə düşən həkim sayı (nəfər)	18	10
10 000 əhaliyə düşən orta tibb işçilərinin sayı (nəfər)	54.3	30.5
10 000 əhaliyə düşən xəstəxana sayı (ədəd)	36.3	17.7

Bölgədəki qadınlara son illərdə iş imkanları yaradılmışdır. 2017-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı (BMİP), Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi (AQUPDK) və Coca-Cola Fondunun⁴ ortaqlığı nəticəsində Azərbaycanın Salyan rayonunda bir Qadın Resurs Mərkəzi açılmışdır. Eyni zamanda, Azərbaycanın Biləsuvar rayonunda keçirilən bir əmək yarmarkası 70-dən çox iş axtaran qadını və təxminən 20 yerli şirkəti⁵ bir araya gətirmişdir. Tədbir, iş axtaran qadınları təhsil və bacarıqlarına görə potensial işverənlərlə əlaqələndirmək və yerli işsiz qadınlara iş tapmaqda və iqtisadi hüquqlarından daha aktiv istifadə etməkdə yardım etmək məqsədi daşıyırdı. Salyan və Biləsuvarda mövcud (2018) sahibkarlıq vəziyyəti aşağıda göstərilmişdir (Dövlət Statistika Komitəsindən)

Cədvəl 6: Gender üzrə Sahibkarlıq

Göstərici	Salyan	Biləsuvar
Qeydiyyatda alınmış fərdi sahibkarların sayı	11,497	13,755
Qeydiyyatdan keçən qadın fərdi sahibkar	2,005	3,077
Qeydiyyatdan keçən kişi fərdi sahibkar	9,492	10,678

Maliyyə məsələləri ilə bağlı əsas qərarları kişilər verir, onlar da ailəyə başçılıq edir. Ailə tərkibi 2-8 üzv arasında dəyişir (orta hesabla 4-5 nəfər). Ailə üzvlərinə adətən ailə başçısı və arvadı, evli/subay olan övladları və nəvələri daxildir. Ailə başçısının yaşı 38-72 yaş arasında dəyişir. Ailə başçısının ən yüksək təhsil səviyyəsi ümumi təhsil orta məktəb təhsilidir, lakin bəzən universitet təhsili olan ailə başçıları da təsadüf edilir. Ailə üzvlərinin miqrasiyası aşağı görünür; lakin bu real vəziyyəti göstərə bilməz, çünki kənddəki bir sıra yetkin yaşda olan kişi ailə üzvləri adətən qıraqda, adətən, Bakıda iş tapır, amma Bakıya köçdüyü bildirilmir.

Buna baxmayaraq, ailə başçısı işsiz olan ailələr üçün yoxsulluq riskinin daha yüksək olduğu aşkardır. Layihənin həyata keçirilməsinin ən müsbət sosial təsirləri arasında, layihənin icrası zamanı və başa çatdıqdan sonra ətraf yaşayış məntəqələrində yoxsulluğun azaldılması ehtimalı olmasındadır. Bir neçə il tikinti işlərində yerli əhəlinin imkan və bacarıqlarına görə yüzlərlə iş yerləri ilə təmin olunması gözlənilir. İstismar mərhələsində avtomobil yolu boyunca müxtəlif yerlərdə yanacaq doldurma məntəqələri və istirahət zonaları yaradıla bilər. Bunlar da iş imkanlarını təmin edəcəkdir.

⁴ Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Azərbaycanda, Oktyabr 20, 2017. "BMTİP, Azərbaycan Hökuməti, "Coca-Cola Salyan rayonunda Qadın Resurs Mərkəzi açır". Götürülmə: <http://unazerbaijan.org/en/undp-government-of-azerbaijan-coca-cola-open-women-resource-centre-in-salyan-district/>

⁵ Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Azərbaycanda, Noyabr 18, 2017. "AB, BMTİP, Dövlət və vətəndaş cəmiyyəti Biləsuvarda keçirilən əmək yarmarkasına dəstəkləyit". Götürülmə: <http://unazerbaijan.org/en/eu-undp-government-and-civil-society-support-job-fair-in-bilasuvar/>

2020 ilin Oktyabr ayında Yenikənd-Biləsuvar layihə yolundan 3 km məsafədə yerləşən 14 kəndin⁶ sosial və iqtisadi şəraitinin araşdırılmasını tələb edən bir sosial-iqtisadi araşdırma⁷də aparılmışdır. Araşdırılan kəndlərdə əsas sosial-iqtisadi məlumatlardan bəziləri aşağıdakılardır:

14 nümunə olaraq araşdırılan Layihə kəndlərində 11.792 ailədə 51.546 nəfər (25.657 kişi və 25.889 qadın) yaşayır. İki rayon şəhərləri Salyan və Biləsuvarın ümumi əhalisi 72.000 nəfərdir (32.500 Biləsuvar və 39.600 Salyan). Ən böyük kənd Biləsuvar rayonundakı Xırmandalı kəndidir, 10.418 nəfər (2318 ailə) əhalisi var; və ən kiçik kənd 157 ailənin yaşadığı və 831 sakini olan Göyçü kəndidir. Bir ailədə orta hesabla dörd nəfər yaşayır.

11.792 ailədən 1.049 (8.89%) ailə başçısı tək qadın olan ailələrdir, 9.42% isə yoxsul⁸ sayılır.

Araşdırılan kəndlərin hamısında elektrik enerjisi, qaz təchizatı, suvarma və içməli su təchizatı qənaətbəxş səviyyədədir. Bununla bərabər, su təmizləyici qurğulardan ümumi su kranları ilə təmin olunan içməli su, kəndlərdəki bütün ev təsərrüfatlarının ehtiyaclarını tam təmin etmir, çünki su bulaqları bir çox evlərdən çox uzaqda yerləşir və su qısa müddətə verilir, bu səbəbdən kəndlilər bulaqlardan su gəldiyi müddətdə ev təsərrüfatlarının ehtiyacları üçün kifayət qədər su yığmalı olurlar. Təmizlənmiş suya çıxışı olmayan ev təsərrüfatları içmək üçün kanaldan və ya çay suyundan istifadə edirlər.

Demək olar ki, bütün kəndlərdə (Göyçü istisna olmaqla) məktəb və tibbi məntəqə var. Yalnız beş kənddə uşaq bağçası var və qadınlar uşaqlarını bağçaya aparmaq üçün tez-tez qonşu kəndlərə və ya rayon mərkəzinə getməli olurlar.

Kəndlərin əksəriyyətində bir mədəniyyət mərkəzi və kiçik sayda baqqal mağazaları var. 14 kənddən 12-sində ictimai nəqliyyat mövcuddur. Yalnız Həsənli və Yenikənd kəndlərində ictimai nəqliyyat yoxdur və kəndlilər şəxsi avtomobillərdən və taksi xidmətlərindən istifadə edirlər.

Yerli hakimiyyət orqanlarının statistik məlumatlarına əsasən, tədqiq olunan bütün kəndlərdə əsas iqtisadi fəaliyyətlər əkinçilik, heyvandarlıq və bəzi meyvə istehsalıdır.

Əsas məhsullar taxıl, yonca, pambıq, tərəvəz və meyvələrdir. Kənd təsərrüfatlarında heyvandarlıq üstünlük təşkil edir. Kəndlilər inəkləri və xırdabuynuzlu heyvanları süd və süd məhsulları, həmçinin ət istehsalı üçün saxlayırlar. Bir çox ev təsərrüfatları yumurta və ət üçün əsasən toyuq olan çox sayda quş saxlayır və bunlar adətən qadınlar tərəfindən yol kənarında satılır. Xüsusilə Şorsulu və Boranikənd kəndlərində balıqçılıq inkişaf etdirilərkən, arı saxlayan bir neçə ev var. Kiçik müəssisələr daha çox Xırmandalı, Boranikənd və Şorsulu kimi daha böyük kəndlərdə cəmləşmişdir. Ümumilikdə bu 14 kənddə 230 kiçik müəssisə var.

Layihə ərazisindəki qeyri-mütənasib şəkildə təsirə məruz qalan və ya layihə faydalarından tam şəkildə faydalanmaq üçün maneələrlə qarşılaşa biləcək potensial həssas və zəif qruplar arasında, digərlərlə bərabər qadınlar və ailə başçısı qadın olan ailələr, gənclər, qocalar (xüsusilə tək yaşayan insanlar), yoxsul və işsizlər və onların ailələri, əlillər və onlara qulluq edənlər, qaçqınlar, miqrantlar, etnik azlıqlar (layihə ərazisində olmasa da) və məcburi köçkünlər vardır. Layihə, bu qrupların ehtiyaclarının, narahatlıqlarının və səslerinin məsləhətləşmələrdə və layihə qərarlarında bərabər şəkildə təmsil olunmasını, layihə haqqında məlumatları ədalətli bir şəkildə əldə edə bilmələrini və layihədən faydalanmaq imkanlarını təmin etmək üçün fərqli tədbirlər görəcəkdir. Bununla bağlı tədbirlər hazırkı ƏMSİÇS-də və həmçinin layihənin Köçürülmə Siyasəti üzrə Çərçivə Sənədində (KSÇS), Əməyin İdarəedilməsi Prosedurları (LMP) və Maraqlı Tərəflərin Cəlb Olunması Planında (MTCOP) təsvir edilmişdir.

Layihənin 1.1 alt komponentinin həyata keçirilməsi yerli və regional iqtisadi inkişaf üçün gözlənilən müsbət sıçrayışlarla regional və yerli səviyyədə yol infrastrukturunun mövcud şəraitini yaxşılaşdıracaqdır. Bərpa olunmuş yol infrastrukturunu əlavə olaraq ictimai obyektlərə və xidmətlərə gediş-gəlişi artıracaq, ictimai nəqliyyatı inkişaf etdirəcək, səyahət səmərəliliyi və şəhər və kənd əhalisi üçün ictimai təhlükəsizliyi artıracaqdır. Layihənin 3.1 alt komponenti üzrə yol boyunca bazarın və

⁶ Salyan kəndləri: Marışlı, Həsənli, Arbatan, Göyçü, Qızılağac, Sarvan, Boranikənd, Şorsulu, Çuxanlı, Seyidsadıqlı, Yenikənd; Biləsuvar kəndləri: Bəydili, Xırmandalı, Ashaghy Cürəli

⁷ Okt. 2020. AAYDA. M3 Salyan-Biləsuvar Dəhlizi boyunca yerləşən ərazilər üçün Sosial-iqtisadi Araşdırmanın hazırlanması (İlkin variant)

⁸ Yoxsulluq meyarları Azərbaycan Respublikasının yaşayış minimumu Qanunu ilə müəyyən edilmiş ölkə üçün yaşayış minimumu (2020 il üçün aylıq 190 AZN) ilə müəyyən edilir

köməkçi aqro-logistika infrastrukturunun sınaqdan keçirilməsi zəruri dəstək fəaliyyətləri ilə yanaşı yerli məhsulların bazarda əlverişliliyini artıracaq və ərazidə kiçik kənd təsərrüfatı istehsalçılarının gəlirlərini artıracaqdır.

Bütün bu müsbət sosial-iqtisadi inkişaf yol infrastrukturunu bərpa edildikdən sonra gözlənilir. Bununla birlikdə, Layihə fəaliyyətinin ətraf mühitə yalnız müsbət təsiri olmasına böyük diqqət yetirilməlidir. Yol infrastrukturunun inkişafı, adətən, müəyyən edilmiş layihə ərazisi daxilində yaşayan faunaya ən çox təsir edir; areal itkisi və sərbəst hərəkətə maneə, yaşayış yerlərinin az olması, qida və öz fauna növü mənsublarına daha az çatmaq imkanı kimi populyasiyanın bölünməsinə gətirib çıxaran təsirlər. Nəticədə fauna populyasiya sayının⁹ azalmasına şərait yaranır.

Biləsuvar bölgəsində ən çox yayılmış fauna növlərinə tülkü, boz dovşan, qaban, çaqqal və qırqovul, göyərçinlər və ev quşları¹⁰, Salyan bölgəsində isə ərazidəki fauna populyasiyalarının bir qisminə olan antilop, balıqlar, dovşan, bülbül, bildirçin, göyərçin, leylək, canavar və çaqqal¹¹ aiddir. Salyanda yerləşən Şirvan Milli Parkı həm də ceyran növlərini qorumaq, ekoloji monitorinq aparmaq, əhalini ekoloji baxımdan maarifləndirmək, turizmin və istirahətin¹² inkişafı üçün hər cür şərait yaratmaq üçün yaradılmış ərazidir. Ceyranlar IUCN Qırmızı Siyahısında Həssas (VU) (IUCN SSC Antelope Specialist Group 2017) kateqoriyasına daxil edilmişdir. Azərbaycanın Qırmızı Kitabında “qoruma tədbirləri olmadan tükənə bilən global aralığın kənarında yayılmış növlər” kimi qeyd edilmişdir.

1.4. ƏMSİÇS-nin Məqsədi və Əhatə dairəsi

Dünya Bankının Azərbaycanın yol proqramının həyata keçirilməsinə dəstək verməyə dair davamlı öhdəliyinin bir hissəsi olaraq, RƏİL, 2018-ci ilin oktyabrında qüvvəyə minən DB ƏMS Çərçivəyə müvafiq olaraq hazırlanmışdır. Həmin sənəd əsasında bu ƏMSİÇS sənədi hazırlanmış, layihə üçün ətraf mühit və sosial riskləri və təsirləri qiymətləndirmək məqsədilə prinsiplər, qaydalar, təlimat və prosedurlar müəyyənləşdirilmişdir. ƏMSS1-də qeyd edildiyi kimi, layihə bir proqramdan və / və ya bir sıra alt layihələrdən ibarət olduğu zaman ƏMSİÇS riskləri və təsirləri araşdırın bir alətdir, və proqram və ya alt layihə detalları müəyyənləşdirilənə qədər risklər və təsirlər tam müəyyən edilə bilməz – beləliklə, ƏMSİÇS, hər hansı ƏMSİP –dan əvvəl hazırlanan bir ilkin sənəd halını alır.

ƏMSİÇS mənfi riskləri və təsirləri azaltmaq, yumşaltmaq və / və ya aradan qaldırmaq üçün tədbirlər və planlar barədə məlumat verir, bu cür tədbirlərə sərf edilən vəsaitin qiymətləndirilməsi və büdcələşdirilməsi üçün müddəaları müəyyən edir və layihə riskləri və təsirlərinin həllinə cavabdeh olan agentlik və ya qurumlar barədə məlumat verir. Bu bilgiler Dünya Bankının Ətraf Mühit və Sosial Çərçivənin (ƏMSÇ) Ətraf Mühit və Sosial Standartı (ƏMSS) 1 - “Ətraf Mühit və Sosial Risklərin və Təsirlərin Qiymətləndirilməsi və İdarə Edilməsi” sənəd və prosedurları daxilində verilir. Hazırkı ƏMSÇ sənədi, alt komponent 1.1 altında yolların bərpası ilə əlaqədar və alt komponent 3.1 altındakı Bazar və Logistik Təsirlərin tətbiqi ilə əlaqədar təsirləri özündə birləşdirir. ƏMSÇ sənədi tikinti ərazisində təhlükəsizlik və nəqliyyatın idarəedilməsi, COVID-19 və ötürülən xəstəliklərin qarşısını almaq kimi əhalinin sağlamlığı və təhlükəsizliyi ilə əlaqəli aspektləri və ƏMSÇ prosesi çərçivəsində müəyyən ediləcək sahəyə xas digər riskləri əhatə edir.

Bu ƏMSÇ müvafiq ƏMSS ilə əlaqəli məsələləri aşağıdakı kimi həll edir:

➤ **ƏMSS 1 Ətraf Mühit və Sosial Risklərin və Təsirlərin Qiymətləndirilməsi və İdarə edilməsi.**

▪ **Alt Komponentlər 1.1 və 3.1 üzrə**

- Azərbaycanda mövcud Ətraf Mühit və Sosial Qiymətləndirmə siyasətlərinə, qanuni və inzibati şərtlərə ümumi baxış.
- Coğrafiya, iqlim (iqlim dəyişikliyindən asılı olaraq yağıntı miqdarında dəyişiklik), biomüxtəliflik, landşaft, ətraf mühitin həssaslığı, sosial-iqtisadi göstəricilər və s. daxil olmaqla Layihə ərazisinin əsas ətraf mühit və sosial şəraitinin qiymətləndirilməsi.

⁹ Quintero, J. Green Roads: Davamlı Yol İnkişafına Doğru.

¹⁰ Ulduz Tourism. “Biləsuvar Rayonu”. Götürüldü: <https://ulduztourism.az/en/azerbaijan/aze-cities/bilasuvardistrict>

¹¹ Ulduz Tourism. “Salyan Rayonu”. Götürüldü: <https://ulduztourism.az/en/azerbaijan/aze-cities/salyan-district>

¹² Wikipedia.org. “Salyan Rayonu, Azərbaycan”. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Salyan_District,_Azerbaijan

- Layihə fəaliyyətləri ilə qeyri-mütənasib şəkildə təsir göstərə bilən və ya layihədən ədalətli şəkildə faydalanmaq üçün maneələrlə qarşılaşa biləcək həssas və imkansız qrupların müəyyənləşdirilməsi və həssas əhali üçün bu cür maneələrin azaldılması və ya aradan qaldırılması üçün layihə fəaliyyətlərinin təklifi.
 - Potensial ekoloji və sosial risklərin və təsirlərin müəyyənləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi və layihənin bütün mərhələlərində müəyyən edilmiş fəaliyyətlər üçün (dizayn və həyata keçirmə yolu ilə monitoring və qiymətləndirməyə qədər) müəyyən ediləcək təsirlərin azaldılması məqsədilə ümumi tədbirlərin müəyyənləşdirilməsi üçün ƏMSİP təlimatları və nəticələrin qiymətləndirilməsi. Nəticələrə daxildir:
 - ekoloji və sosial risklərin və təsirlərin müəyyənləşdirilməsinə dair təlimatlar;
 - təsirlərin yumşaldılması tədbirlərinin və monitoring fəaliyyətlərinin hazırlanması ;
 - ƏMSİP-lərin tətbiqi üçün vəzifə və öhdəliklərin müəyyənləşdirilməsi;
 - əməyin idarə edilməsinə dair tələblərinin təfərrüatı;
 - maraqlı tərəflərin iştirakı;
 - alternativlərin xərcləri və faydalarının qiymətləndirilməsi; və
 - ƏMSİP-lərin tətbiqi üçün təxmin edilən xərclərin daxil edilməsi.
 - ƏMSİP-nin icrası üçün büdcələrin hazırlanmasına dair rəhbərlik :
 - maliyyə öhdəliklərinin açıq şəkildə açıqlanması;
 - təklif olunan təsir azaltma tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün xərclərin müəyyənləşdirilməsi və xülasəsi; və
 - planlaşdırma, icra, monitoring və qiymətləndirmə daxil olmaqla bütün Layihə mərhələləri üçün ətraflı hesablanan büdcələrin və gözlənilməz vəziyyətlərin hazırlanmasına dair rəhbərlik.
 - **Alt komponentlər 1.1 və 3.1 üzrə**
 - İkincili və ilkin məlumatlardan əldə edilən fəaliyyətlərlə əlaqəli ətraf mühit və sosial təsir növlərin və risklərin ümumi qiymətləndirilməsi (məsələn, fokus qrup müzakirələri və layihə sahəsindəki əsas məlumatverici müsahibələr daxil olmaqla ərazi araşdırmaları)
 - Uyğun olmayan fəaliyyətlər xaricində ekoloji cəhətdən labüd araşdırma səviyyəsini müəyyənləşdirmək üçün seçim meyarlarının müəyyənləşdirilməsi, o cümlədən hər bir potensial fəaliyyət növü üçün yerinə yetiriləcək ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə prosedurlarının təfərrüatları və prosedurlar üzrə ətraflı təlimat.
- **ƏMSS 2 Əmək və İş şəraiti (alt komponentlər 1.1 və 3.1 üzrə)**
- Birbaşa işçilər və müqaviləli işçilər barədə lazımi mülahizələri nəzərə almaqla, ƏMSÇ aşağıdakıları əhatə edəcəkdir :
 - Maliyyələşdiriləcək fəaliyyət növlərinin hər birində əməyin idarə olunması tələblərini ətraflı şəkildə əks etdirən layihənin Əməyin İdarəedilməsi Prosedurlarının (ƏİP) xülasəsi və istinad (ƏMSİP-nin tələblərinin bir hissəsi olaraq) ;
 - Tikinti işlərinə başlamazdan əvvəl istər Sifarişçi, istərsə də Podratçı tərəfindən hazırlanmalı olan xüsusi sənədlər (ƏMSS yoxlama vərəqələri, davranış qaydaları; təhlükəsizlik üzrə təlimlər və s.) daxil olmaqla Ətraf Mühitin Sağlamlığı və Təhlükəsizliyinə dair təlimatlar;
 - Təlimatların və ƏMSİÇS-ə əsaslanan sosial və ətraf mühitə təsirin azaldılması tədbirlərinin Layihə tərəfindən maliyyələşdirilən podrat müqavilələrinə daxil edilməsinə dair təlimatlar. Bütün inşaat işləri müqavilələrində Gender əsaslı Zorakılıq / Cinsi İstismar və Təhqirin qarşısının alınmasına dair tədbirləri əhatə edən müəsisədə davranış qaydaları yer alacaqdır; və
 - Xüsusi olaraq layihə işçiləri üçün - birbaşa işçilər üçün (AAYDA işçiləri) AAYDA daxilində qəbul ediləcək və əlaqələndirilən işçilər üçün (bütün inşaat işləri podratçıların, alt podratçıların və məsləhətçilərinin) podratçı və ya məsləhətçi şirkəti daxilində qəbul edilməsi üçün şikayətlərin baxılması mexanizmi (ŞBM) .

➤ **ƏMSS 3 Resursların Səmərəliliyi və Çirklənmənin Qarşısının Alınması və İdarə Edilməsi. (1.1 və 3.1 alt komponentləri üçün)**

- ƏMSİÇS sənədi resursların səmərəliliyi, çirklənmənin qarşısının alınması və idarə olunması, risklərin və təsirlərin qiymətləndirilməsi (təklif olunan qabaqlayıcı tədbirləri ilə) barədə müzakirələri əhatə edir; və xüsusi ƏMSİP-nin tərkibinə daxil edir.

➤ **ƏMSS 4 İcma Sağlamlığı və Təhlükəsizliyi. (1.1 və 3.1 alt komponentləri üçün)**

- ƏMSİÇS tikinti və təmir işləri zamanı gözlənilən ətraf icmaların sağlamlığı və təhlükəsizliyinə mümkün mənfi təsirləri və bu təsirlərin qarşısını almaq və azaltmaq üçün tətbiq ediləcək tədbirləri müəyyənləşdirir.
- ƏMSİÇS, layihə fəaliyyətləri nəticəsində işçi qüvvəsinin axını, gender əsaslı zorakılıq / cinsi istismar və təhqir, cinsi təcavüz ilə əlaqəli potensial risklər və təsirlər barədə, həmçinin təhlükəsizlik qüvvələrinin istifadəsi ilə əlaqədar ətraflı məlumat verir.

➤ **ƏMSS 5 Torpaqların alınması, torpaqdan istifadəyə dair məhdudiyətlər və məcburi köçürülmə. (1.1 və 3.1 alt komponentlər üçün)**

- RƏİ Layihəsi nəzicəsində torpaqalma, torpaqdan istifadə məhdudiyətləri və məcburi köçürülmə olmasa belə Layihənin qiymətləndirilməsindən əvvəl, ƏMSS5 əsasən hər hansı təsir ehtimalı olması ilə əlaqədar təsirlərin idarə olunması üçün KSÇS sənədi hazırlanır.
- Layihənin Qiymətləndirilməsi ilə təsdiqlənəcək və açıqlanacaq KSÇS sənədi, Layihənin gedişində köçürülmə təsirləri meydana gələcəyi təqdirdə yerinə yetiriləcək prosedurları, o cümlədən əraziyə məxsus Köçürülmə Fəaliyyət Planlarının hazırlanması və həyata keçirilməsinə dair müddəti müəyyənləşdirir.

ƏMSS 6 Bioloji Müxtəlifliyin Qorunması və Canlı Təbii Sərvətlərin Davamlı İdarə Edilməsi. (alt komponentlər 1.1 və 3.1 üçün)

- Layihənin yaxınlığında mühafizə olunan ərazilər, ekoloji cəhətdən yüksək dəyəri olan yerlər və təbii su hövzələri mövcud olduğu üçün, ƏMSİÇS tətbiq ediləcək bir sıra ekoloji və sosial müşahidə meyarlarını təmin edir. Bu, bioloji müxtəlifliyə və təbii ehtiyatlara təsir edən risklərin qarşısını almaq və ya kiçik miqyasda olmasını təmin etmək üçün layihə fəaliyyətinin Layihə ərazisindəki biomüxtəlifliyə və canlı təbii ehtiyatlara mənfi təsir göstərməməsinə təmin edəcəkdir.

➤ **ƏMSS 8 Mədəni İrs. (alt komponentlər 1.1 və 3.1 üçün)**

- Əhəmiyyətli arxeoloji və ya mədəni əsərlərin aşkarlandığı təqdirdə, Tapıntılarla əlaqədar prosedurlar layihənin ƏMSİÇS-inə və əraziyə məxsus ƏSMİP-lərin sənədlərinə daxil edilir.

➤ **ƏMSS 10 Maraqlı tərəflərin iştirakı və məlumatların açıqlanması. (alt komponentlər 1.1 və 3.1 üçün)**

- ƏMSİÇS-nə, layihənin müxtəlif maraqlı tərəflərini (təsirlənmiş qrupları və digər maraqlı tərəfləri), o cümlədən, həssas və zəif qrupları müəyyənləşdirən və onlara çatmaq və onlarla məşğul olmaq, və maraqlı tərəflərin hər bir alt qrupunun münasibətini almaq üçün hazırlanan MTCOP-nin xülasəsi və layihəyə müfəfiq istinadlar daxildir.
- MTCOP, maraqlı tərəflərlə əlaqə qurmaq üçün maneələri müəyyənləşdirir, həmçinin AAYDA-da maraqlı tərəflərlə effektiv əlaqə qurmaq üçün potensialın artırılması ehtiyaclarını əks etdirir. MTCOP -ə aşağıdakılar daxildir:
 - Birbaşa faydalananların və digər maraqlı tərəflərin qeyd edilməsi;
 - İctimaiyyətlə məsləhətləşmələrin aparılması və maraqlı və təsirə məruz qalan tərəflərin iştirakını göstərəcək digər ictimai qeydlərin sənədləşdirilməsinə və digər qeydlərin hazırlanmasına dair rəhbərlik: məsələn, təsirlənmiş maraqlı tərəflərin fikirlərini öyrənmək üçün istifadə olunan sorğu növləri; məsləhətləşmə iclaslarının tarixi və yeri; iştirakçıların siyahısı, mənsubiyyəti, əlaqə ünvanı və xülasəsi; tərəflərin münasibəti və s. birlikdə bunların layihə cizgilərində və ya icrasında necə nəzərə alındığını.
 - Layihə məlumatlarının necə açıqlanacağına dair rəhbərlik;
 - Layihə fəaliyyətləri ilə əlaqədar ətraf mühit və sosial risklər və təsirlərin azaldılması ilə bağlı maraqlı tərəflərə potensialın artırılması üçün bir plan; və
 - Layihə ilə əlaqədar maraqlı tərəflərin narahatlıqlarını, şərhlərini və ya təkliflərini qəbul etməyə / həll etməyə imkan verən şikayətlərin baxılması mexanizmi (ŞBM).

1.5. ƏMSİÇS-nin tətbiqi

ƏMSİÇS bu layihə tərəfindən maliyyələşdiriləcək Komponent 1 (Yolların Əlaqələndirilməsi) və Komponent 3 (Yerli İnkişaf və Logistik) layihəsinin hazırlıq və icra mərhələlərinə inteqrasiya etmişdir. Sahə müəyyənləşdirilməsi, dizaynı, tətbiqi və istifadəsi/ istismarı da daxil olmaqla planlaşdırmadan başlayaraq yuxarıda göstərilən məqsəd və hədəflərə çatmaq üçün layihə müddəti ərzində rəhbər sənəd kimi istifadə ediləcəkdir.

1.6. ƏMSİÇS-nin yenidən baxılması / dəyişdirilməsi

ƏMSİÇS lazım olduqda və tətbiq oluna biləcəyi zaman düzəlişlərə məruz qalacaq bir 'Canlı Sənəd' olaraq qəbul ediləcəkdir. Layihə Komponentlərinin dizaynında gözlənilməz vəziyyətlər və / və ya müvafiq dəyişikliklər qiymətləndiriləcək və müvafiq idarəetmə tədbirləri ƏMSİÇS -nin yenilənməsi yolu ilə əlavə ediləcəkdir. Düzəlişlər Dünya Bankı ilə razılaşdırılacaq və yenidən işlənmiş ƏMSİÇS yenidən açıqlanacaq və ehtiyac olduqda məsləhətləşmələr aparılacaqdır.

2. İNSTİTUSİONAL VƏ HÜQUQİ ÇƏRÇİVƏ

2.1. Milli Ətraf Mühit Qanunları, Qaydaları, Təlimatları və Standartları

Azərbaycan Respublikasının konstitusiyası ətraf mühitin qorunması və təbii sərvətlərə sahiblik prinsiplərini, istifadəsi qaydalarını müəyyənləşdirir. Konstitusiyada nəzərdə tutulduğu kimi, ətraf mühitlə əlaqəli qanunvericilik bazası aşağıdakılardan ibarətdir:

- Təbii qoruqlar, ətraf mühit və biomüxtəliflikdən istifadə və qorunmasının dövlət tənzimlənməsi üçün Milli Məclisin qəbul etdiyi qanunlar
- Prezidentin fərman və sərəncamları, Nazirlər Kabinetinin qərarları
- İcra orqanlarının (Nazirlik və Komitələr) qanunverici aktları
- Azərbaycanın imzaladığı Beynəlxalq Razılaşma və Konvensiyalar

Azərbaycanda ətraf mühitin mühafizəsini tənzimləyən qanun, ətraf mühitin qorunmasının hüquqi, iqtisadi və sosial əsaslarını müəyyənləşdirən 1999-cu il tarixli Ətraf Mühitin Mühafizəsi haqqında Qanundur. Torpaqdan istifadə və inkişafa dair qanunvericilik Torpaq Məcəlləsindən və digər qanunvericilik aktlarından ibarətdir. Təbii ehtiyatların qorunması və davamlı istifadəsi ilə bağlı qanunlara aşağıdakılar daxildir: "Bitkilərin mühafizəsi haqqında qanun" (1996), Meşəçilik Məcəlləsi (1997), Su Məcəlləsi (1997), "Balıqçılıq haqqında Qanun" (1998), "Fauna haqqında Qanun" (1999) və "Yasaqlıqlar haqqında qanun" (2000). Əlavə olaraq, ətraf mühitin mühafizəsi (1999), atmosfer çirklənməsi (2001), pestisidlər və aqrokimyəvi maddələr (1997), sənaye və məişət tullantıları (1998) və su təchizatı və çirkab suları (1999) ilə müəyyən edilmiş ətraf mühit polutantlarını tənzimləyən qanunlar mövcuddur.

Azərbaycanda rəsmi olaraq qorunan ərazilər aşağıdakılardan ibarətdir:

- Milli Parklar, məs. Şirvan Milli Parkı və Hirkan Meşəsi Milli Parkı: təbiətin qorunması, ekoloji maarifləndirmə, elmi, mədəni və digər məqsədlər üçün təyin olunmuş ekoloji, tarixi və estetik dəyərlərə sahib ərazilər. Bütün torpaq və təbii sərvətlər Parkın idarəetmə orqanına aiddir, bəzi iqtisadi fəaliyyətlərə (ekoloji turizm daxil olmaqla) icazə verilir.
- Ciddi şəkildə qorunan Təbiət Qoruqları, məsələn, Qızıl-Ağaç Dövlət Təbiət Qoruğu və beynəlxalq əhəmiyyətli Ramsar bataqlıq ərazisi: təbiətin mühafizəsi və elmi tədqiqatlar üçün ayrılmış dövlətə məxsus, ciddi şəkildə qorunan ərazilərdir. Heç bir iqtisadi fəaliyyətə icazə verilmir. Hər birinin idarəetmə planı, həm inkişaf, həm də elmi işçi heyəti var.

Mühafizə zolaqları mühafizə olunan ərazilər, çaylar, su hövzələri kimi digər təbii ərazilər ətrafında müəyyənləşdirilmişdir. Müdafiə səviyyəsi beynəlxalq, milli, regional və ya yerli olaraq müvafiq əhəmiyyətə görə verilir.

2.2. Ətraf Mühit, Sosial Müdafiə və Torpaq Məsələlərinə dair Milli Qanunlar, Əsasnamələr və Standartlar

Əlavə olaraq ətraf mühitlə əlaqəli qanunvericilik bazası ümumi şəkildə aşağıdakılardan ibarətdir:

- Təbii qoruqlar, ətraf mühit və biomüxtəliflikdən istifadə və qorunmasının dövlət tənzimlənməsi üçün Milli Məclisin qəbul etdiyi qanunlar
- Prezidentin fərman və sərəncamları, Nazirlər Kabinetinin qərarları
- İcra orqanlarının (Nazirlik və Komitələr) qanunverici aktları
- Azərbaycanın imzaladığı Beynəlxalq Razılaşma və Konvensiyalar

Aşağıda verilən bəndlər yolların bərpası və təkmilləşdirilməsi ilə əlaqəli hüquqi və tənzimləyici bazanın toplusudur:

Cədvəl 7: Ətraf və Sosial Mühitin Müdafiəsi və Yolların Bərpası üzrə Torpaq Məsələləri haqqında Müvafiq Qanunlar və Əsasnamələr

İstinad edilən mənbələr	Təsvir
<p>12 iyun 2018 il tarixli, 1175-VQ sayılı, <i>Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU</i></p>	<p>Qanun təsbit edir ki,</p> <ul style="list-style-type: none"> - ƏMTQ-nin əsas məqsədi bu Qanuna Əlavədə göstərilən fəaliyyətin həyata keçirilməsi zamanı ətraf mühitə və insan sağlamlığına mümkün mənfi təsirlərin aşkarlanması, onların məkana, zamana görə miqyasının və intensivliyinin qiymətləndirilməsi, aradan qaldırılması və ya azaldılması üçün tədbirlərin həyata keçirilməsidir. - zaman və məkan daxilində miqyasının və intensivliyinin qiymətləndirilməsi, aradan qaldırılması və ya azaldılması - ƏMTQ zamanı nəzərdə tutulan fəaliyyətin aşağıdakılara təsiri qiymətləndirilir: atmosfer havasına; yerüstü və yeraltı sulara; su tutarlarının dib səthinə; təbii və süni landşaftlara; yerin təkinə və torpaq qatına; bitki və heyvanlar aləminə; ekoloji sistemlərin vəziyyətinə və bioloji müxtəlifliyə; ekoloji həssas ərazilərə; əhalinin sağlamlığına; sosial-iqtisadi sahəyə (məşğulluğa, təhsilə, səhiyyəyə, yol-nəqliyyat və mühəndis infrastrukturuna); maddi və mədəni irsə; iqlim dəyişmələrinə - müvafiq maraqlı tərəflərin vəzifələri, ətraf mühitin qorunması və ekoloji təhlükəsizlik və dövlət nəzarəti sahələrində beynəlxalq əməkdaşlıq barədə müddəalar.
<p><i>Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu (9 fevral 1999-cu il)</i></p>	<p>Ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində dövlətin bütün vəzifələri üçün ümumi struktur:</p> <p>Fəsil I. Ümumi müddəalar</p> <p>Fəsil II Ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində hüquqlar və vəzifələr</p> <p>Fəsil III. Təbiətdən istifadə</p> <p>Fəsil IV. Ətraf mühitin, təbii ehtiyatların dövlət kadastrı və monitorinqi, standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma</p> <p>Fəsil v. Ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində iqtisadi tənzimləmə</p> <p>Fəsil vi. Ətraf mühitin ekoloji tarazlığının nizamlanması</p> <p>Fəsil vii. Təsərrüfat və digər fəaliyyət sahələrinə ekoloji tələblər</p> <p>Fəsil viii. Ekoloji ekspertiza</p> <p>Fəsil ix. Ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində təhsil, tərbiyə, elmi tədqiqatlar, statistika və informasiya</p> <p>Fəsil x. Ex fəvqəladə ekoloji şərait və ekoloji fəlakət zonaları</p> <p>Fəsil xi. Ətraf mühitin mühafizəsinə nəzarət</p> <p>Fəsil xii. Ekoloji audit və onun həyata keçirilməsi</p> <p>Fəsil xiii. Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında qanunvericiliyin pozulmasına görə məsuliyyət, mübahisələrin həlli</p> <p>Fəsil xiv. Ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq</p>
<p><i>Fəsil 7: Maddələr 35, 36, 37 və 38: Layihə Dizaynı və İstifadəsi zamanı Ekoloji Tələblər</i></p>	<p>Texniki-iqtisadi əsaslandırma zamanı layihənin aşağıdakılara uyğun olacağı təsdiqlənməlidir.</p> <ul style="list-style-type: none"> • təbii mühitdə çirkəndiricilərin icazə verilən maksimum axıdılması və tullantıları • icazə verilən maksimum səs-küy və titrəmə səviyyələri və digər zərərli fiziki təsirlər, habelə sağlamlıq normaları və gigiyena standartları
<p><i>"Ekoloji Təhlükəsizlik haqqında Qanun " (04.08.1999)</i></p>	<p>Bu qanunun əsas məqsədi – insanın həyat və sağlamlığını, ətraf mühiti, cəmiyyəti, onun maddi və mənəvi dəyərlərini, eyni zamanda atmosfer havasını, kosmik məkanı, su obyektlərini, yerin təkini, torpağı, təbii landşaftları, bitki və heyvanat aləmini təbii və antropogen amillərin təsiri nəticəsində yaranan təhlükələrdən qorumaq üçün hüquqi əsasların yaradılmasıdır.</p>
<p><i>Maddə 50: Dövlət ekoloji ekspertizası</i></p>	<p>Hər hansı bir fəaliyyətin göstərilməsi nəticəsində ətraf mühitə dəyən təsirin müəyyən edilməsi, belə təsirlərin nəticələrinin öyrənilməsi, ətraf mühitin tələblərinə və keyfiyyət parametrlərinə müvafiq olaraq mümkün təsirlərin proqnozlaşdırılması.</p>

İstinad edilən mənbələr	Təsvir
<i>Maddə 54: Dövlət Ekoloji Ekspertizasının məqsədləri</i>	Məcburi Dövlət Ekoloji Ekspertizasını tələb edən layihələrin növlərini müəyyən edir, məsələn, sistemli ƏMTQ prosesini aparmaq.
<i>Ekoloji təhlükəsizlik haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu 08.06.1999, və Ekoloji təhlükəsizlik haqqında Qanunun tətbiqi haqqında 172 sayılı qərar 04.08.1999</i>	Bu Qanunun məqsədi insanın həyatını və sağlamlığını, cəmiyyəti, onun maddi və mənəvi dəyərlərini, ətraf mühiti, o cümlədən atmosfer havası, kosmik fəza, su obyektləri, yerin təki, torpaq, təbii landşaft, bitki və heyvanlar aləmini təbii və antropoqen amillərin təsiri nəticəsində yaranan təhlükələrdən qorumaq üçün hüquqi əsasları müəyyən etməkdir.
<i>Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və obyektləri haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu 24 Mart 2000</i>	<p>Bu Qanun Azərbaycan Respublikasının ərazisində xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin təşkilinin və mühafizəsinin, xüsusi mühafizə olunan təbiət obyektlərinin qorunmasının hüquqi əsaslarını müəyyən edir. Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri - xüsusi ekoloji, elmi, mədəni, estetik və sağlamlaşdırma əhəmiyyəti daşıyan təbiət komplekslərindən və obyektlərindən, nadir və nəsli kəsilmək təhlükəsi qarşısında olan bitki və heyvan növlərinin yayıldığı yerlərdən ibarət olan, təsərrüfat dövriyyəsi tamamilə və ya qismən, daimi və ya müvəqqəti çıxarılan torpaq, su (akvatoriya) sahələri və onların üzərindəki atmosfer məkanıdır.</p> <p>Azərbaycan Respublikasının ərazisində xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və obyektlər onların beynəlxalq, respublika və bölgə əhəmiyyətli göstəricisinə görə xüsusi olaraq fərqləndirilir. Xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərindən və obyektlərindən Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində müəyyən edilmiş tələblərə əməl etmək şərti ilə aşağıdakı məqsədlərlə istifadə edilə bilər:</p> <ul style="list-style-type: none"> • təbiəti mühafizə; • elmi tədqiqat; • ətraf mühitin monitorinqi; • sağlamlaşdırma; • təlim-tərbiyə; • turizm rekreasiya
<i>Ətraf Mühitə dair informasiyanın açıqlanması qanunu Mart 2002 270 - IQ</i>	<p>Bu qanun ekoloji vəziyyət və milli sərvətlərin istifadəsinə dair dəqiq məlumatların dövlət və özünüidarə edən qurumlar tərəfindən müntəzəm olaraq açıqlanmasına dair münasibətləri tənzimləyir. Bu Qanun aşağıdakı mövzulara dair ekoloji informasiyanı açıqlayır:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Torpaq, su, Yer üzü, atmosfer və yaşayın orqanizmlər, • İnsan səhhətinə təsir edən və ya təsir edə biləcək ətraf mühit komponentlərində insanın fəaliyyəti nəticəsində yaranan və ya yarana biləcək dəyişikliklər, • Bu dəyişikliklərin qiymətləndirilməsi, • Ətraf mühitin mühafizəsi, • Səmərəli tədbirlərin tətbiqi və xərclər. <p>Qanuna istinadən informasiyanın yayımlanması qadağa olunmuş və qadağan olunmamış informasiyalara bölünür və qadağan olunan informasiya istisna olmaqla hər bir insan vaxtan asılı olmayaraq şərtsiz informasiya əldə etmək hüququna malikdir.</p>
<i>Sanitariya – epidemioloji salamatlıq haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 1993, Fasil III: Sanitariya – epidemioloji salamatlığın təmin edilməsi sahəsində dövlət orqanlarının, ictimai birliklərin, müəsisələrin, təşkilatların, idarələrin, vəzifəli şəxslərin və vətəndaşların vəzifələri</i>	Qanun iş yerləri və düşərgələrdə (və digər iş yerlərində) müvafiq sanitariya gigiyena, tikinti qaydaları və normalarına uyğun olaraq sağlam və təhlükəsiz şəraitin təmin edilməsi tələblərinə dair ümumi çərçivə maddələrini təqdim edir (xüsusilə 14,15 və 16).

İstinad edilən mənbələr	Təsvir
<p>«Heyvanlar aləmi haqqında» Qanun N. 675-IQ 4 İyun 1999-cu il</p>	<p>Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında heyvanlar aləminin mühafizəsinin və istifadəsinin hüquqi əsaslarını müəyyən edir. Heyvanlar aləminin obyektləri Qanunun 4-cü fəsilində açıqlanır. Ümumi olaraq, Heyvanlar aləminin obyektləri faunanın müxtəlif növləri, ibtidai orqanizmlər, onların fəaliyyət nəticələri və müxtəlif yaşayış əraziləridir. Faunanın subyektləri hüquqi şəxslərdir. Qanun (Maddə 5) Heyvanlar aləminin obyektləri üzərində bələdiyyə, dövlət və fərdi mülkiyyət hüquqlarını və qanuna əsasən müvafiq terminləri müəyyən edir. (maddə 26). Təbiətdəki bütün heyvanlar dövlətin əmlakıdır, müxtəlif lisenziyalarla təbiətdən ayrılan heyvanlar hökumət icazəsilə bələdiyyə və fərdi mülkiyyətə verilə bilər.</p>
<p>Bitki mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” 210 – IQ 3 dekabr 1996-cı il</p>	<p>Bitki mühafizəsi bitkilərin və onların məhsullarının ziyanverici, xəstəlik və alaq otlarından qorunması məqsədilə elmi cəhətdən əsaslandırılmış kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsidir. Bitki mühafizəsi aşağıdakılarla təmin edilir: bitkilərin ziyanverici, xəstəlik və alaq otlarının kütləvi çoxalmasını və yayılmasını qarşısının alınmasına, məhsul itkisinə yol verilməsinə, ekoloji təmiz bitkiçilik məhsullarının əldə edilməsinə, ətraf mühitin, əhalinin sağlamlığının, xeyirli fauna və floranın pestisidlərin zərərli təsirindən qorunmasına yönəldilmiş bitki mühafizəsi üzrə tədbirlər sisteminin həyata keçirilməsi, karantin və digər xüsusi təhlükəli ziyanverici obyektlərin təsdiq edilməsi və ləğvi üzrə məqsədli dövlət proqramlarının yerinə yetirilməsi.</p>
<p>Balıqçılıq haqqında AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU 457 – İQ 27 mart 1998-ci il</p>	<p>Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında balıqçılığın təşkilinin, idarə edilməsinin və balıq ehtiyatlarının artırılmasının, istifadəsinin və mühafizəsinin hüquqi əsaslarını müəyyən edir. Azərbaycan Respublikasında balıq ehtiyatları Azərbaycan Respublikasına mənsubdur. Dövlətin mühüm öhdəliklərindən biri Qırmızı kitaba daxil edilmiş balıq növlərinin, su heyvanlarının və bitkilərinin qorunması üçün xüsusi rejimin, ixtoloji və müvəqqəti qoruqların yaradılmasını, xüsusi qorunan akvatoriyaların ayrılmasını təşkil etmək.</p>
<p>Yerin təkisi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu № 439-IQ, 13 fevral, 1998</p>	<p>Bu Qanun Azərbaycan Respublikası ərazisində, o cümlədən Xəzər dənizinin (gölünün) Azərbaycan Respublikasına mənsub bölməsində yer təkisinin öyrənilməsi (axtarış, kəşfiyyat), onun səmərəli istifadəsi, mühafizəsi və görülən işlərin təhlükəsizliyi ilə əlaqədar münasibətləri tənzimləyir, yerin təkindən istifadədə dövlətin, yer təkisi istifadəçilərinin və vətəndaşların mənafelərinin qorunmasını təmin edir.</p>
<p>İstifadəyə verilən yer təkisi sahələri haqqında geoloji informasiyanın və faydalı qazıntı ehtiyatlarının dövlət geoloji ekspertizasının keçirilməsi Qaydaları № 102, 13 fevral 1999</p>	<p>Bu Qaydalar «Yerin təkisi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa və «Yerin təkisi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 27 aprel tarixli 701 nömrəli Fərmanına müvafiq olaraq hazırlanmışdır və Azərbaycan Respublikasında mineral resursların çıxarılmasıyla əlaqədar olmayan yeraltı qurğuların tikintisi və istifadəsi və yerin təkisi haqqında geoloji informasiyadan istifadənin qayda və şərtlərini müəyyən edir.</p>
<p>“Torpaqların münbitliyi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu № 788-IQ, 30 dekabr 1999-cu il.</p>	<p>Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında dövlət, bələdiyyə və xüsusi mülkiyyətdə olan torpaqların münbitliyinin bərpasının, artırılmasının və mühafizəsinin hüquqi əsaslarını müəyyən edir.</p>
<p>Avtomobil yolları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu: Maddə 39 – Ətraf Mühitin qorunması 10 Mart, 2000.</p>	<p>Avtomobil yollarının tikintisi, yenidən qurulması və təmiri ilə bağlı bütün layihələr üzrə işlərin maliyyələşdirilməsi və yerinə yetirilməsi yalnız dövlət ekoloji ekspertizasının müsbət rəyi alındıqdan sonra həyata keçirilir. Avtomobil yollarının yaradılmasında yeni texnologiyaların, kimyəvi maddələrin tətbiqi xüsusi ekspertizanın onların təbiətə təsiri barədə müsbət rəyindən sonra tətbiq edilir. Avtomobil yollarında işləyən yol təsərrüfatı orqanları ekoloji təhlükəsizlik normalarının tələblərinə riayət etməlidir.</p>

İstinad edilən mənbələr	Təsvir
<p><i>Azərbaycan Respublikasının “Sənaye və məişət tullantıları üzrə qanunu.</i> No: 514-iQ Qəbul olunub: 30 İyun 1998-ci il</p>	<p>Bu qanuna avtomobil yollarının layihələndirilməsi, tikintisi və yenidənqurulması zamanı müəssisələr tərəfindən müəyyən edilmiş standart və normaların icrası və ətraf mühitin mühafizəsinin təmin edilməsinə olan tələblər daxildir.</p> <p>Bu Qanun zərərli qazlar, çirkab suları və radioaktiv tullantılar istisna olmaqla, istehsalat və məişət tullantılarının (bundan sonra - tullantıların) insan sağlamlığına və ətraf mühitə zərərli təsirinin qarşısının alınması, onların təhlükəli təsirinin azaldılması, təbiətdə ekoloji tarazlığın təmin olunması, habelə belə tullantıların təkrar xammal mənbələri kimi təsərrüfat dövryyəsinə cəlb olunması məqsədilə tullantıların idarə olunması sahəsində Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətini və hüquqi münasibətləri müəyyən edir.</p>
<p><i>“Bələdiyyələrin su təsərrüfatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu</i> 29 İyun 2001-ci il N. 159-IIQ</p>	<p>Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında bələdiyyələrin ərazilərində yerləşən su təsərrüfatı obyektlərinin istifadəsi və onların mühafizəsi ilə əlaqədar bələdiyyələrlə müvafiq icra hakimiyyəti orqanları, hüquqi və fiziki şəxslər arasında münasibətlərin hüquqi əsaslarını müəyyən edir.</p> <p>Bələdiyyə torpaqlarında yerləşən dövlət mülkiyyətində olan yerli əhəmiyyətli su təsərrüfatı obyektləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada bələdiyyə mülkiyyətinə verilir.</p> <p>Su təsərrüfatı obyektləri üzərində bələdiyyə mülkiyyəti aşağıdakı şərtlərlə yaradıla bilər:</p> <ul style="list-style-type: none"> • qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada dövlət mülkiyyətində olan su təsərrüfatı obyektlərini bələdiyyə mülkiyyətinə verməklə; • bələdiyyələr tərəfindən yeni su təsərrüfatı obyektləri yaratmaqla; • hüquqi və fiziki şəxslərin mülkiyyətində olan su təsərrüfatı obyektlərini əqdlər əsasında bələdiyyə mülkiyyətinə almaqla; • qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər şərtlərlə (Maddə 3).
<p><i>“Hidrotexniki qurğuların təhlükəsizliyi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu</i> 27 dekabr, 2002-ci il N. 412 - HQ</p>	<p>Bu Qanun hidrotexniki qurğuların layihələndirilməsi, tikintisi, istismarı, yenidənqurulması, bərpası, konservasiyası və ləğv edilməsi zamanı onların təhlükəsizliyinin təmin olunması ilə bağlı münasibətləri tənzimləyir, dövlət hakimiyyəti orqanlarının, qurğu mülkiyyətçilərinin və istismarçıların vəzifələrini müəyyənləşdirir. Hidrotexniki qurğular dövlət, bələdiyyə və xüsusi mülkiyyətdə ola bilər.</p> <p>Hidrotexniki qurğular üzrə istismar hüququ Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada əldə edilir.</p> <p>Hidrotexniki qurğuların yerləşdiyi ərazilərdə onların təhlükəsizliyi üzrə təsnifatından asılı olaraq müvafiq mühafizə rejimi tətbiq edilir və ətrafında mühafizə zonaları yaradılır. Mühafizə zonalarının ölçüləri, sərhədləri və istifadəsi qaydaları müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən olunur. Dövlət energetika və su nəqliyyatı sistemi müəssisələrinin tərkibində fəaliyyət göstərən hidrotexniki qurğuların, o cümlədən Xəzər dənizinin (gölünün) Azərbaycan Respublikasına mənsub olan bölməsində yerləşən dəniz qurğularının təhlükəsizliyinin təmin olunmasının xüsusiyyətləri müvafiq icra hakimiyyəti orqanı təsdiq edilmiş əsasnamə ilə müəyyən olunur. Partlayış işlərinin aparılması və yeraltı təbii ehtiyatların istismarı, habelə qurğulara və ətraf mühitə fiziki, kimyəvi və bioloji təsir göstərə bilən obyektlərin yerləşdirməsi və fəaliyyət göstərməsi qadağan edilir. Çayların məcralarında, sututarlarda, onlara bitişik sahələrdə və dənizdə hidrotexniki qurğuların təhlükəsizliyinə xələl gətirən hüquqi və fiziki şəxslərin təsərrüfat fəaliyyəti dayandırılmalı və ya məhdudlaşdırılmalıdır.</p>
<p><i>Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında Azərbaycan Respublikasının</i></p>	<p>Bu qanun tarixi və mədəniyyət abidələrinin qorunması, araşdırılması və istifadəsi ilə əlaqədar məsələləri tənzimləyir.</p>

ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ (ƏMSİÇS)

İstinad edilən mənbələr	Təsvir
<i>Qanunu (aprel 1998, No470-İQ, Bakı)</i>	Maddə 13. İnşaat və digər təsərrüfat işləri görülərkən aşkar edilən abidələrin qorunması Maddə 14. Yeni inşaat sahələrində arxeoloji tədqiqatlar
<i>Yer təki sahəsinə faydalı qazıntıların çıxarılması ilə əlaqədar olmayan yerlatı qurğuları tikmək və istismar etmək məqsədilə "Dağ-mədən ayırması" statusunun verilməsi Qaydaları No. 1; 9 yanvar, 1999-cu il</i>	Bu Qaydalar Azərbaycan Respublikası ərazisində faydalı qazıntıları çıxarmaq, faydalı qazıntıların çıxarılması ilə əlaqədar olmayan yerlatı qurğuları tikmək və istismar etmək hüquqı verən xüsusi razılığa (lisenziyaya) və ya icazə müvafiq olaraq yer təki sahəsinə "dağ-mədən ayırması" statusunun verilməsini müəyyən edir.
<i>Faydalı qazıntılar çıxaran müəsisələrin, dağ-mədən qazmalarının, buruq quyularının və faydalı qazıntıların çıxarılması ilə əlaqədar olmayan yeraltı qurğuların ləğv və konservasiya edilməsi qaydaları No. 2; 9 yanvar 1999-cu il</i>	Bu Qaydalar Azərbaycan Respublikası ərazisində Xəzər dənizinin (gölünün) Azərbaycan Respublikasına mənsub olan bölməsində mülkiyyət formasından asılı olmayaraq faydalı qazıntıların kəşfiyyatı, çıxarılması və faydalı qazıntıların çıxarılması ilə əlaqədar olmayan yerlatı qurğuları tikilməsi və istismarı ilə məşğul olan bütün yer təki istifadəçiləri üçün məcburidir.
<i>1 fevral 1999-cu il tarixli, 618-IG nömrəli Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi.</i>	Qanun müvafiq hüquq normaları ilə əmək münasibətlərində işçilərin və işəgötürənlərin əmək, sosial, iqtisadi hüquqlarını və bu hüquqlarla bağlı müvafiq təminatların minimum səviyyəsini müəyyən edir;
<i>28 avqust 2018-ci il tarixində yeni Məşğulluq haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu</i>	Qanunda əsas yenilikləri bir neçə qrupda təsnifləşdirmək mümkündür: <ul style="list-style-type: none"> • ƏƏSMN-nin mərkəzi elektron informasiya sistemində məşğulluq alt sisteminin yaradılması; • İş axtaranların və işsizlərin məşğulluq alt sisteminə qeydiyyatı və onlara elektron xidmətlər göstərilməsi; • Sığortalıların əmək haqqı maliyyələşdirmə proqramı (subsidiyalı iş); • Məşğulluq fəaliyyətində vasitəçilik edən hüquqi şəxslərin reyestrində qeydiyyatı; • Elektron vakansiya bankının yaradılması və bununla əlaqədar işəgötürənin öhdəlikləri; • Sosial müdafiəyə ehtiyacı olan şəxslərin məşğulluğu üçün kvota və sosial iş yerlərinin müəyyənləşdirilməsi Məşğul olanların reyestrinin yaradılması; • Kvotadan kənar sosial müəsisələr və iş yerləri üçün standartların hazırlanması • Əmək birjalarının və əmək yarmarkalarının təşkili və fəaliyyəti qaydaları; • Qeyri-rəsmi məşğulluğa nəzarət üçün vahid məlumat mənbələrinin yaradılması; və • Özünüməşğulluğa dövlət dəstəyi
<i>Yaşayış haqqı haqqında 5 oktyabr 2004-cü il tarixli 768-IQ nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu Law of the Republic of Azerbaijan No 768-IIQ dated 5 October, 2004 «On Living Wage» (12 may 2006-cı il tarixli 109-IIIQD nömrəli və 6 mart 2007-ci il tarixli 260- IIIQD nömrəli Qanunlarla edilən dəyişikliklərlə)</i>	Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında yaşayış minimumunun müəyyənləşdirilməsinin, ona dövlət təminatının, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına uyğun olaraq yaşayış minimumunun yüksəldilməsinin prinsiplərini və qaydalarını müəyyən edir.
	Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın prinsiplərini, sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin hüquqlarını və vəzifələrini, onun dövlət tərəfindən müdafiə və təqdir olunmasının forma və üsullarını,

ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ (ƏMSİÇS)

İstinad edilən mənbələr	Təsvir
15 dekabr 1992-ci il tarixli, 405 sayılı sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında qanun	sahibkarların dövlət orqanları və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının yaratdığı qurumlar (bundan sonra - qurumlar) ilə qarşılıqlı münasibətlərini müəyyənləşdirir
“Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (18 Fevral 1997 № 250-IQ)	Bu Qanun sosial sığorta sahəsindəki münasibətləri tənzimləyir, Azərbaycan Respublikasında sosial sığortanın hüquqi, iqtisadi və təşkilati əsaslarını müəyyən edir.
16 Fevral 2011 – “Azərbaycan Respublikasının Əmək və Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Məşğulluq Xidməti haqqında Nizamnamə”.	Bu Əsasnamə ƏƏSMN yanında Dövlət Məşğulluq Xidmətlərinin ölkədə dövlət məşğulluq xidmətlərinin göstərilməsinin təşkilində rolunu və vəzifələrini müəyyənləşdirir
Azərbaycan Respublikasının “İşsizlikdən Sığorta Qanunu” (30 iyun 2017-ci il tarixində təsdiq edilmişdir)	Bu Qanunun məqsədi Azərbaycan Respublikasının əmək bazarında riskin ötürülməsinə əsaslanan münasibətlərin və yeni maliyyələşmə mexanizmlərinin yaradılması, sığortaolunanların itirilmiş əməkhaqlarının kompensasiya olunması və işsizliyin yaranması hallarının qarşısının alınması üçün qabaqlayıcı tədbirlərin görülməsi yolu ilə əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsinə təminat verilməsidir
21 oktyabr 2005-ci il tarixli 1039 – IIQ sayılı Ünvanlı Dövlət Sosial Yardım Qanunu (ilə 2008, 2015, 2018, 2019-cu illərdə edilmiş düzəlişlər)	Bu Qanun ünvanlı dövlət sosial yardımının göstərilməsinin məqsəd və prinsiplərini, təyin olunmasının hüquqi əsaslarını və bu sahədə yaranan digər münasibətləri tənzimləyir. Sosial yardımın məqsədi aztəminatlı ailələrin sosial müdafiəsinin təmin edilməsindən ibarətdir. Ehtiyac meyarı - əhalinin əsas sosial-demografik qrupları üzrə yaşayış minimumundan asılı olaraq ünvanlı dövlət sosial yardımının təyin edilməsi məqsədilə dövlət büdcəsi ilə birgə hər il üçün təsdiq olunan hədd müəyyən edilir.
“Əlilliyin qarşısının alınması, əlillərin reabilitasiyası və sosial müdafiəsi haqqında” qanun (Avqust 1995)	"Əlilliyi" "fiziki və ya zehni çatışmazlıqların səbəb olduğu ana-dangəlmə və ya zədə / xəstəlik səbəbiylə sosial yardıma və müdafiəyə ehtiyacı olan, məhdud funksiyaları olan bir şəxs" olaraq təyin edir.
“Sosial xidmət haqqında” 30 dekabr 2011-ci il tarixli, 275-IVQ nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu	Azərbaycan Respublikasında çətin həyat şəraitində yaşayan şəxslərə sosial xidmət göstərilməsi sahəsində dövlət siyasətinin hüquqi, iqtisadi və təşkilati əsaslarını müəyyən edir və bu sahədə yaranan münasibətləri tənzimləyir.
“Sosial müavinətlər haqqında” 7 fevral 2006-cı il tarixli, 55-IIIQ nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu (Sosial müavinətlər haqqında qanunda dəyişiklik edilməsi barədə 30 sentyabr 2013-cü il tarixli, 720-IVQD nömrəli Qanun)	Azərbaycan Respublikasında sosial faydalar qurur və bu sahədə yaranan digər münasibətləri tənzimləyir. Bu Qanunun məqsədləri üçün aşağıdakı əsas təriflərdən istifadə olunur: <ul style="list-style-type: none"> • Sosial müavinətlər (bundan sonra müavinətlər) - qanunla müəyyən edilmiş qaydada müəyyən kateqoriyalı şəxslərə aylıq və ya birdəfəlik pul şəklində sosial yardımın göstərilməsi; • Əmək qabiliyyəti olmayan şəxslər kimlərə deyilir — əlillər, sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək uşaqlar, 62 yaşına çatmış qadınlar, 67 yaşına çatmış kişilər, 3 və daha çox uşaq doğub 8 yaşınadək tərbiyə etmiş, yaxud sağlamlıq imkanları məhdud övladını 8 yaşınadək tərbiyə etmiş 57 yaşına çatmış qadınlar, ana vəfat etdiyinə, yaxud analıq hüququndan məhrum edildiyinə görə 3 və daha çox uşağı və ya sağlamlıq imkanları məhdud övladını növbəti nikah bağlamadan təkbaşına 8 yaşınadək böyüdən 62 yaşına çatmış kişilər, vəfat etmiş şəxsin 18 yaşına çatmamış, (əyani təhsil alanlar təhsili bitirənədək, lakin 23 yaşdan çox olmamaqla), yaxud 18 yaşına çatanaqədək sağlamlıq imkanlarının məhdudluğu müəyyən olunmuş 18 yaşından yuxarı ailə uşaqları
Torpaq Məcəlləsi 25 iyun 1999-cu il No: № 695-iQ	Torpaqlar dövlət ehtiyacları üçün əhalidən geri alınarsa kompensasiya ilkin olaraq normativ qiymətlər cədvəli (No 158, 1998) ilə hesablanaraq təklif edilir. Əgər, torpaq sahibi bu qiymətlə razı olmasa torpağın qiymətini bazar qiymətlərinə müvafiq qiymətləndirilməsi aparılır. Heç bir razılıq əldə olmadığı təqdirdə

İstinad edilən mənbələr	Təsvir
	torpaq alan səlahiyyətli orqan məhkəmə vasitəsilə torpaqların geri alınmasını həyata keçirə bilər. Lakin, bu çox mürəkkəb və uzun prosesdir. Torpaq sahibinin də kömək istəmək üçün məhkəmə qarşısında iddia qaldırmaq seçimi var. Torpaq Məcəlləsi, həmçinin, icazə verir ki, geri alınacaq torpaq eyni keyfiyyətdə və eyni ölçüdə torpaqla əvəz edilsin
<i>Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin Torpaq Məcəlləsi ilə bağlı bəzi normativ – hüquqi aktlar haqqında 42 sayılı qərarı (15 mart 2000-ci il)</i>	Bu qərar dövlət və bələdiyyə istifadəsi üçün torpaqların alınması üçün qaydaları müəyyən edir.
<i>Fiziki şəxslərin mülkiyyətində olan binaların inventar dəyərinin hesablanması Qaydasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin Qərarı 28 iyun 1999-cu il)</i>	Bu qərar təsirə məruz qalmış tikililər və daşınmaz əmlakın alınması və kompensasiyaların müəyyən edilməsi prosedurlarını təyin edir. Bu alınacaq torpaq və əmlakın qiymətləndirilməsi üçün istifadə edilən 58 sayılı qərara istinad edir. Bu qiymətləndirilmələr Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində müxtəlif tipli tikililərin standart vahid qiymətləri əsasında edilib.
<i>Mülkü məcəllə Dekabr 1998</i>	Bu sənədə istinadən daşınmaz əmlakla əlaqədar hüquqlar Dövlət tərəfindən qeydiyyatla alınmalıdır və müvafiq məhkəmələrin qərarlarının təsdiqlədiyi kimi torpaq sahiblərindən dövlət və bələdiyyə ehtiyacları üçün geri alınabilir.
<i>Azərbaycan Respublikasının Su Məcəlləsi 26 dekabr 1997-ci il N. 418- IQ</i>	Su hövzələrinin istifadəsini tənzimləyir, mülkiyyət hüquqlarını təyin edir, inventarlaşma və monitorinq məsələlərini əhatə edir. Dövlət, bələdiyyələr və fərdi şəxslər vacibliyindən asılı olaraq su hövzələrinə sahibləne bilərlər. Məcəllə Su obyektlərini aşağıdakı məqsədlər üçün istifadə edilməsini tənzimləyir: içməli su və məişət təchizatı, müalicə, kurort və sağlamlaşdırma, istirahət və idman, sənaye, tikinti və energetika, kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı, hidroenergetika, nəqliyyat, balıqçılıq, ovçuluq, tullantı suların axıdılması, yanğından mühafizə və digər məqsədlər üçün.
<i>Azərbaycan Respublikasının Meşə Məcəlləsi 30 dekabr 1997-ci il, N. 424-iQ</i>	Azərbaycan Respublikası meşə qanunvericiliyinin məqsəd və vəzifələri meşələrin əhəmiyyətini nəzərə almaqla onları elmi əsaslarla idarə etmək, meşə ekosisteminin bioloji müxtəlifliyini saxlamaq, meşələrin ehtiyat potensialını yüksəltmək prinsipləri əsasında onlardan səmərəli istifadəyə, meşələrin mühafizəsini, qorunmasını və bərpasını təmin etməyə yönəldilmişdir. Meşə münasibətlərinin obyektləri Azərbaycan Respublikasının meşə fondu, meşə fondunun sahələri, ağac-kol bitkiləri və onlardan istifadə hüquqlarıdır. Azərbaycan Respublikasının ərazisindəki bütün meşələr, habelə meşə bitkiləri ilə örtülü olmayan meşə fondunun torpaqları (meşə və qeyri-meşə torpaqları) Azərbaycan Respublikasının meşə fondunu təşkil edir. Meşə Fondu Dövlətin Əmlakıdır və Dövlət Əmlak komitəsinə tabedir. Meşələr və meşə fondu özəlləşdirilə bilməz. Meşə münasibətlərinin obyektləri Azərbaycan Respublikasının meşə fondu, meşə fondunun sahələri, ağac-kol bitkiləri və onlardan istifadə hüquqlarıdır.
<i>Azərbaycan Respublikasının meşə fonduna daxil olmayan ağac və kollardan istifadə, onların mühafizəsi və qorunması üzrə qaydalar (No 173; 19 sentyabr 2005-ci il).</i>	Bu sənədə meşə fonduna daxil olmayan ağac və kollardan istifadənin təsviri və onların mühafizə etmə yolları, eləcə də, qadağalar və kəsilmə və ya yenidən əkilmə hallarında idarə olunma prosesi daxildir.
<i>Torpaq icarəsi haqqında Qanun №: 587-IQ. Qəbul edilmişdir: 11 Dekabr 1998-ci il</i>	Bu qanun dövlət, bələdiyyə və şəxsi mülkiyyətdə olan torpaqların icarə və icarə münasibətlərinin hüquqi əsasını müəyyən edir.

ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ (ƏMSİÇS)

Istinad edilən mənbələr	Təsvir
<i>Azərbaycanda ƏMTQ Prosesi haqqında Əsasnamə (BMTIP), 1996</i>	Azərbaycanda Ətraf Mühitin Qiymətləndirilməsini tələb edən layihə növlərini müəyyən edən Ətraf Mühitin Qiymətləndirilməsi üzrə Qaydalar, ƏMQ sənədinin məzmunu, ərizəçi və səlahiyyətli dövlət qurumlarının rolu və cavabdehlikləri, ictimaiyyətin iştirakı və şikayət etmə prosesi üçün prosedurlar açıqlanır.
<i>Azərbaycan Avtomobil Yolları Haqqında qanun: Bölmə 39: Ətraf Mühitin Mühafizəsi, 10 mart, 2000.</i>	Avtomobil yollarının tikintisi və yenidənqurulması zamanı Ekologiya Komitəsinin rəsmi təsdiqi tələb olunur, yolların memarlıq-estetik tərtibi texnologiyası tətbiq olunmalı və istifadə edilən kimyəvi maddələr ətraf mühit baxımından sağlam olmalıdır. Nazirliyin ətraf mühit üçün cavabdeh olan idarəsi tikinti üzrə təklif edilən ətraf mühit, səhiyyə və təhlükəsizlik normalarını təsdiq etməlidir.
<i>Avtomobil Yollarının Tikintisi, İdarəedilməsi və Layihələndirilməsi üçün təlimatlar, 7 fevral, 2000</i>	Yolların layihələndirilməsi, tikintisi və istismarında ətraf mühit məsələlərini müəyyən edir
<i>Yol tikintisi, idarə olunması və dizaynına dair təlimatlar, 7 fevral 2000-ci il</i>	Yol dizaynı, tikintisi və istismarında ətraf mühit məsələlərini həll edir.
I hissə: Avtomobil Yollarının Planlaşdırılması	Müvafiq mühafizə tədbirlərinin həyata keçirilməsi ilə ekoloji, geoloji, hidrogeoloji və digər ekoloji şəraitə olan təsirlərin azaldılmasını tələb edir.
II hissə: Avtomobil Yollarının tikintisi və yenidənqurulması	Sabit ekoloji və geoloji vəziyyətin, həmçinin təbii balansın saxlanılmasına imkan yaradacaq müvafiq mühafizə tədbirlərinin nəzərə alınmasını tələb edir.
III hissə: Ətraf Mühitin mühafizəsi	Ətraf mühitin mühafizəsinə olan tələbatlarla bağlı ümumi xülasəni verir.
<i>Sərəncam. 514-1Q-98: Sənaye və məişət tullantıları üzrə qaydalar</i>	Bu qanuna avtomobil yollarının layihələndirilməsi, tikintisi və yenidənqurulması zamanı müəssisələr tərəfindən müəyyən edilmiş standart və normaların icrası və ətraf mühitin mühafizəsinin təmin edilməsinə olan tələblər daxildir.
<i>SNIP III-4-80: Tikinti üzrə Təhlükəsizlik Normaları</i>	Tikintidə işləyən fəhlələrin sağlamlığı və təhlükəsizliyi ilə bağlı müfəssəl qaydalar. 2-ci və 5-ci bölmələrdə tikinti, tikinti meydançaları və materialların daşınması ilə bağlı təşkilati prosedurlar verilir. 9-cu əlavədə iş zonalarında havada olan zərərli maddələrinin qatılıqlarının son həddi üzrə standartlar öz əksini tapmışdır; 11-ci əlavədə fəhlələrin sanitariya və səhiyyə məsələləri, xüsusi təhlükəli işlərlə bağlı məlumatlandırılması və onlara bu sahədə təlim keçilməsinin zəruriliyi müəyyən edilir.
<i>SNIP 2.05.02-85 Avtomobil yolları üçün tikinti məəcəlləri və qaydaları Fəsil 3: Ətraf Mühitin Mühafizəsi</i>	Burada yol layihəsinin hazırlanması zamanı ətraf mühitə mənfi təsirlərin azaldılmasına olan ümumi ehtiyaclar göstərilir, bitki qatının çıxarılıb kənarlaşdırılması və yenidən istifadəsi (3.4 sayılı); yol və əhalinin məskunlaşdığı ərazi arasında qoruyucu vasitənin quraşdırılmasına olan ehtiyac və müvafiq sanitariya normalarına uyğunluğun təmin edilməsi üçün səs-küyün azaldılması tədbirləri (3.9 sayılı); artıq materialların atılması (3.12 sayılı) üzrə təlimatlar verilir (no. 3.12);
<i>Avtomobil yollarının tikintisi, bərpası və istismarı üçün təhlükəsizlik qaydaları, 1978</i>	Yol tikintisi avadanlıqları, onların istifadəsi və asfalt zavodlarının istismarı, karxanalarda işlərin görülməsi, yükləmə və boşaltma işləri, zərərli maddələrin istifadəsinə olan texniki təhlükəsizlik tələbləri üçün müfəssəl təhlükəsizlik qaydalarının tərtibi.
<i>Sanitariya və Epidemiologiya Təhlükəsizliyi üzrə Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 1993 Bölmə III: Sanitariya və Epidemiologiya Təhlükəsizliyinin Təmin edilməsi sahəsində Dövlət Orqanları, Qurumlar və Şirkətlərin cavabdehlikləri</i>	İş yerləri və iş düşərgələrində (və bir çoxlarında) müvafiq sanitariya-gigiyena və tikinti qayda və normalarına (xüsusi bəndlər 14, 15 və 16).müvafiq olaraq sağlam və təhlükəsiz şəraitin təmin edilməsi üçün tələblərlə bağlı ümumi müddəalar

ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ (ƏMSİÇS)

Istinad edilən mənbələr	Təsvir
<i>BCH 8-89</i> <i>Avtomobil Yollarının Tikintisi, Bərpası və İstismarı sahəsində ətraf mühitin mühafizəsi üzrə qaydalar</i>	Yolun tikintisi zamanı ətraf mühitin mühafizəsi üzrə tədbirlər, o cümlədən torpaqdan istifadə, yerüstü və yeraltı su mənbələrinin mühafizəsi, flora və faunanın mühafizəsi, istifadəsi, yol tikintisi avadanlıqları və materiallarının hazırlanması və saxlanması, tikinti avadanlıqlarına xidmət göstərilməsi, müvəqqəti qurğular, müvəqqəti yollar, yanğın mühafizəsi, karxanalar və materialların daşınması, tozun qarşısının alınması, torpağın çirklənmədən qorunması və torpaq aşınmasının qarşısının alınması ilə bağlı müfəssəl şərtlər. Bu sənədə əlavələrdə zərərli maddələrin son qatılıq həddləri, səs-küyə nəzarət tədbirləri, tikinti avadanlıqlarından tökülən benzin və yanacaq sayəsində torpağın çirklənməsi və yerüstü suların keyfiyyəti üzrə standartlar göstərilir.
<i>SN Sanitariya Normaları 2.2.4/2.1.8.562-96; 1997</i>	Yaşayış məntəqələri, kommərsiya və sənaye bölgələri, qəspital və məktəblər (gəcə/gündüz standartları) üçün ətraf mühitdə səs-küyə dair keyfiyyət standartları;

Azərbaycan Konstitusiyasının 151-ci maddəsində (*Beynəlxalq aktların hüquqi dəyəri*) qeyd edilir ki, ziddiyyət yarandıqda neynəlxalq konvensiyalar üzrə razılaşmalar dövlət qanunlarını əvəz edə bilər. Bu prinsip Ətraf mühitin Mühafizəsi üzrə Qanunun 14-cü fəsilində maddə 81 və 82-də (Ətraf Mühitin Mühafizəsi Məsələləri üzrə Beynəlxalq Əməkdaşlıq) qeyd olunur. Belə ki, Azərbaycan aşağıdakı cədvəldə göstəriləyi kimi 1 çox beynəlxalq saziş və konvensiyaları imzalamışdır.

Cədvəl 8: Beynəlxalq razılaşma və konvensiyalar

*Beynəlxalq konvensiyalar	təsdiq olunan il
YUNESKO ümumdünya mədəni və təbii irsin mühafizəsi üzrə Konvensiya	1994
Birləşmiş Millətlər Təşkilatının iqlim dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası	1995
Ozon qatının mühafizəsi üzrə BM Konvensiyası (Vyana Konvensiyası)	1996
İstixana Qazları üzrə Kyoto Protokolu.	1997
Hidrometeorologiya sahəsində MDB ölkələrinin qarşılıqlı əməkdaşlığı üzrə razılaşma	1998
Kökü kəsilmək təhlükəsi qarşısında olan vəhşi fauna və yabanı flora növləri ilə beynəlxalq ticarəti üzrə Konvensiya və Nərə Balıqlarının mühafizəsi üzrə Razılaşma (CITES)	1998
Səhralaşmaya qarşı mübarizə Birləşmiş Millətlər konvensiyası	1998
Ətraf mühit ilə bağlı məsələlərdə məlumatın əldə edilməsi, ictimaiyyətin qərar qəbul edilməsində iştirakı və ədalət məhkəməsinin açıq keçirilməsi haqqında Orxus Konvensiyası	1998
Sərhədlərarası kontekstdə ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsinə dair Konvensiya (BM) (Espoo Konvensiyası)	1999
Avropanın vəhşi təbiəti, yabanı florası və təbii məskunlaşma ərazilərinin qorunması Konvensiyası (Bern Konvensiyası)	1999
Ətraf mühit ilə bağlı məsələlərdə məlumatın əldə edilməsi, ictimaiyyətin qərar qəbul edilməsində iştirakı və ədalət məhkəməsinin açıq keçirilməsi haqqında Orxus Konvensiyası	1999
YUNESKO-nun beynəlxalq əhəmiyyətli, xüsusən suda üzən və məskunlaşan su-bataqlıq quşları barədə Ramsar konvensiyası	2001
Sərhədlərarası suların və beynəlxalq göllərin mühafizəsi və istifadəsi barədə Helsinki Konvensiyası	2000
Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Bioloji müxtəliflik barədə Konvensiyası	2000
Bitkilərin mühafizəsinə dair Konvensiya	2000
Iqlim üzrə BM Çərçivə Konvensiyası haqqında protokol (Kyoto protokolu)	2000
Ozon qatını dağıdan maddələr üzrə Montreal protokolu	2000
Təhlükəli maddələrin beynəlxalq marşrutlarda daşınmasına dair Avropa Sazişi	2000
Birləşmiş Millətlər Təşkilatının təhlükəli tullantıların sərhədlərarası daşınmasına və kənarlaşdırılmasına nəzarət haqqında Bazel Konvensiyası	2001
Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Avropa İqtisadi Birliyi Böyük məsafələrdə havanın transsərhəd çirkləndirilməsi haqqında Konvensiyası	2002

Mənbə: Scott Wilson Ltd, D112140EAEMP

ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ (ƏMSİÇS)

Azərbaycan Respublikası 2001-ci il 18 iyul tarixində suda üzən və məskunlaşan su-bataqlıq quşları barədə Ramsar şəhərində (İran) baş tutan və sonradan Ramsar konvensiyası adlanan konvensiyayı imzalamışdır. Ramsar konvensiyası təbii sərvətlərin mühafizəsi və məqsədyönlü istifadəsi üçün bağlanan ilk beynəlxalq sazişdir və diqqəti xüsusilə quşların məskunlaşdığı bataqlıqların mühafizəsi və onlardan səmərəli istifadə üzərində cəmləşdirir. Çünki ənənəvi olaraq onlar xam yer hesab edilmiş və dəyişməz olaraq, xüsusilə də kənd təsərrüfatı üçün alternativ istifadə imkanları açmışdır. Ramsar Konvensiyası ilə biomüxtəlifliyin qorunması və sabit artımında bataqlıqların əhəmiyyəti artmışdır. Azərbaycanda bataqlıqlar daşqınlara nəzarət tədbirləri, suyun tənzimlənməsi, suyun təmizlənməsi, balıqların artımı və s. kimi ərazinin biofiziki sağlamlığını təmin edərək əsas həyati funksiyanı icra edir. Ramsar Konvensiyasının üzvləri: (i) Beynəlxalq Əhəmiyyətli Bataqlıqlar Siyahısına ən azı bir bataqlığın daxil edilməsi; (ii) bataqlıqların məqsədyönlü istifadəsinə təşviq etmək; (iii) bataqlıqlarda qoruqların qurulması, informasiya mübadiləsi və hər kəs tərəfindən istifadə olunan bataqlıq növlərinin mübadiləsində əməkdaşlıq etməkdə öz üzərlərinə öhdəlik götürürlər.

Ətraf mühitin mühafizəsi və yolun bərpası ilə əlaqədar digər qanun və qaydalar:

- *Azərbaycan Avtomobil Yolları Haqqında qanun (10 mart 2000-ci il) Bölmə 39: Ətraf Mühitin Mühafizəsi:* Qanuna müvafiq olaraq avtomobil yollarının tikintisi və yenidənqurulması zamanı Ekologiya Komitəsinin rəsmi təsdiqi tələb olunur, yolların memarlıq-estetik tərtibi texnologiyası tətbiq olunmalı və istifadə edilən kimyəvi maddələr ətraf mühit baxımından təhlükəsiz olmalıdırlar. Nazirliyin ətraf mühit üçün cavabdeh olan idarəsi tikinti üzrə təklif edilən ətraf mühit, səhiyyə və təhlükəsizlik normalarını təsdiq etməlidir.
- *SNIP 2.05.02-85 Avtomobil yolları üçün tikinti məcəllələri və qaydaları Fəsil 3: Ətraf Mühitin Mühafizəsi:* Bu qaydalara uyğun layihəsinin hazırlanması zamanı ətraf mühitə mənfi təsirlərin azaldılmasına olan ümumi ehtiyaclar göstərilir, bitki qatının çıxarılıb kənarlaşdırılması və yenidən istifadəsi (3.4 sayılı); yol və əhalinin məskunlaşdığı ərazi arasında qoruyucu vasitənin quraşdırılmasına olan ehtiyac və müvafiq sanitariya normalarına uyğunluğun təmin edilməsi üçün səs-küyün azaldılması tədbirləri (3.9 sayılı); artıq materialların atılması (3.12 sayılı) üzrə təlimatlar verilir
- *Sanitariya və Epidemiologiya Təhlükəsizliyi üzrə Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 1993 Bölmə III:* Bu qanun iş yerləri və iş düşərgələrində (və bir çoxlarında) müvafiq sanitariya-gigiyena və tikinti qayda və normalarına (xüsusi bəndlər 14, 15 və 16) müvafiq olaraq sağlam və təhlükəsiz şəraitin təmin edilməsi üçün tələblərlə bağlı ümumi müddəaları müəyyən edir.
- *Avtomobil yollarının tikintisi, bərpası və istismarı üçün təhlükəsizlik qaydaları, 1978:* Yol tikintisi avadanlıqları, onların istifadəsi və asfalt zavodlarının istismarı, karxanalarda işlərin görülməsi, yükləmə və boşaltma işləri, zəhərli maddələrin istifadəsinə olan texniki təhlükəsizlik tələbləri üçün müfəssəl təhlükəsizlik qaydalarının tərtibi.
- *SNIP III-4-80: Tikinti üzrə Təhlükəsizlik Normaları:* Tikintidə işləyən fəhlələrin sağlamlığı və təhlükəsizliyi ilə bağlı müfəssəl qaydalar. 2-ci və 5-ci bölmələrdə tikinti, tikinti meydançaları və materialların daşınması ilə bağlı təşkilati prosedurlar verilir. 9-cu əlavədə iş zonalarında havada olan zərərli maddələrin qatılıqlarının son həddi üzrə standartlar öz əksini tapmışdır; 11-ci əlavədə fəhlələrin sanitariya və səhiyyə məsələləri, xüsusi təhlükəli işlərlə bağlı məlumatlandırılması və onlara bu sahədə təlim keçirilməsinin zəruriliyi müəyyən edilir.
- *Avtomobil Yollarının Tikintisi, İdarəedilməsi və Layihələndirilməsi üçün təlimatlar, 7 fevral 2000-ci il I hissə: Avtomobil Yollarının Planlaşdırılması:*
- *Yolun layihələndirmə, tikinti və istismar mərhələlərində ekoloji məsələləri həll edir. II hissə: Avtomobil Yollarının tikintisi və yenidənqurulması: Sabit ekoloji və geoloji vəziyyətin, həmçinin təbii balansın saxlanılmasına imkan yaradacaq müvafiq mühafizə tədbirlərinin nəzərə alınmasını tələb edir. III hissə: Ətraf Mühitin mühafizəsi: Təbii balansın, o cümlədən stabil ekoloji və geoloji şəraitin yaradılması üçün imkan yaradan müvafiq mühafizə tədbirlərinin nəzərə alınmasını tələb edir. Ətraf mühitin mühafizəsinə olan tələbatlarla bağlı ümumi xülasəni verir.*
- *BCH 8-89 Avtomobil Yollarının Tikintisi, Bərpası və İstismarı sahəsində ətraf mühitin mühafizəsi üzrə qaydalar:* Yolun tikintisi zamanı ətraf mühitin mühafizəsi üzrə tədbirlər, o cümlədən torpaqdan istifadə, yerüstü və yeraltı su mənbələrinin mühafizəsi, flora və faunanın mühafizəsi, istifadəsi, yol tikintisi avadanlıqları və materiallarının hazırlanması və saxlanması, tikinti avadanlıqlarına xidmət göstərilməsi, müvəqqəti qurğular, müvəqqəti yollar, yanğın mühafizəsi, karxanalar və materialların daşınması, tozun qarşısının alınması,

torpağın çirkənmədən qorunması və torpaq aşınmasının qarşısının alınması ilə bağlı müfəssəl şərhlər. Bu sənədə əlavələrdə zərərli maddələrin son qatılıq həddləri, səs-küyə nəzarət tədbirləri, tikinti avadanlıqlarından tökülən benzin və yanacaq sayəsində torpağın çirkənməsi və yerüstü suların keyfiyyəti üzrə standartlar göstərilir.

- *SN Sanitariya Normaları 2.2.4/2.1.8.562-96; 1997: Yaşayış məntəqələri, kommersiya və sənaye bölgələri, qospital və məktəblər (gecə/gündüz standartları) üçün ətraf mühitdə səs-küyə dair keyfiyyət standartları;*
- *Sərəncam. 514-1Q-98: Sənaye və məişət tullantıları üzrə qaydalar:* Bu qanuna avtomobil yollarının layihələndirilməsi, tikintisi və yenidənqurulması zamanı müəsisələr tərəfindən müəyyən edilmiş standart və normaların icrası və ətraf mühitin mühafizəsinin təmin edilməsinə olan tələblər daxildir

2.3. Milli Qanunvericilikdə İnstitusional Məsuliyyət

Aşağıdakı dövlət qurumları Regional dəhlizin inkişaf layihəsinin Komponent 1 (yolların inkişafı), Komponent 2 (Yol Sektorunun Davamlılığı) və Komponent 3 (Yerli İnkişaf və Logistik) ilə bağlı ətraf mühitin və ya narahatlıqların idarə olunması və monitorinqində iştirak edəcəklər:

- **Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi (AAYDA)** Azərbaycanda dövlət avtomobil yollarının planlaşdırılması, tikintisi, istifadəsi və saxlanması üçün cavabdehdir. Layihə İşçi Qrupu təsirin azaldılması tədbirləri və monitorinq proqramının həyata keçirilməsi üçün müvafiq büdcənin ayrıldığını və müqavilənin şərtlərinin həyata keçirildiyini təmin etmək üçün cavabdeh olacaqdır. AAYDA-nın DEE ətraf mühitin qiymətləndirilməsi üzrə hesabatı razılaşdıracaq, ictimaiyyətlə görüşləri təşkil edəcək və Ətraf Mühitin Mühafizəsi üzrə Tədbirlər Planının həyata keçirilməsini və ətraf mühitin qiymətləndirilməsi ilə bağlı ictimaiyyətin məlumatlandırılmasını təmin edəcəkdir. DEE -nin həmçinin ətraf mühit məsələləri ilə bağlı olaraq müvafiq hökumət qurumları ilə əlaqələrin yaradılmasında rolu olacaqdır. Layihənin istismar mərhələsində (xüsusilə alt komponentlər 1.1 və 3.1 üçün) AAYDA yol təhlükəsizliyi, yağış sularının drenaj sistemi, ağac əkinləri və bitki örtüyünün vəziyyəti və s. üzrə rutin monitorinq aparacaqdır.
 - ETS və AAYDA-nın rayon idarələri tikintinin aparılması və layihənin həyata keçirilməsi zamanı ətraf mühitin mühafizəsi üzrə planların həyata keçirilməsinə nəzarət edəcəkdir ETSN-nin Regional Monitorinq İdarəsi ətraf mühitlə bağlı qayda və standartlara müvafiqliyin təmin edilməsi üçün layihə üzrə müntəzəm və təsadüfi monitorinqlər keçirəcəkdir.
Səhiyyə Nazirliyinin Sanitariya və Epidemiologiya İdarəsi podratçının iş düşərgəsi və tikinti sahəsində yaşayış vəziyyəti və sanitariyaya müntəzəm olaraq nəzarət edəcəkdir. Podratçının iş düşərgəsində quraşdırılan qurğuların müvafiq sanitariya və səhiyyə norma və tələblərinə cavab verməsini təsdiq etməsi üçün Səhiyyə Nazirliyinin Regional Dezinfeksiya Mərkəzi cəlb ediləcəkdir
 - İnfrastruktur layihələr nəticəsində baş verən təsirlər səbəbindən ətraf mühitin qorunması, idarə olunması və fəaliyyəti ilə məşğul olan dörd əsas ətraf mühit institutu fəaliyyət göstərən Nazirliklər mövcuddur. Bunlara (i) Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi (ETSN), (ii) Səhiyyə Nazirliyi, (iii) Fövqəladə Hallar Nazirliyi (inşaat təhlükəsizliyinə nəzarəti həyata keçirən) və (iv) AzerSu / Azərbaycan Meliorasiya və Su Təsərrufatı ASC (AMST) daxildir ki, bu qurumlar İnvestisiya Proqramı çərçivəsində öz sahələrində Su Təchizatı və Kanalizasiya (STK) işlərini idarə edəcəkdir.
- **Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi** - ətraf mühitin qorunması və ətraf mühitlə əlaqəli qanunların icrası ilə bağlı əsas qurumdur. ETSN-nin funksiya və vəzifələri aşağıda sadalanan əsas sahələr üzrə bölünmüşdür: (i) Ətraf mühit siyasətinin hazırlanması; (ii) Ətraf mühitin mühafizəsi; (iii) Suyun yoxlanılması və idarə edilməsi; (iv) Dəniz (Xəzər dənizi) bio-resurslarının mühafizəsi; (v) Meşələrin qorunması; və (vi) Bio-resursların və qoruqların qorunması. Bu nazirlik bütün təbii ehtiyatların qorunması qanunlarını dəstəkləyir. ETSN Ətraf Mühit Siyasəti və Ətraf Mühitin Mühafizəsi Departamenti yanında Dövlət Ekoloji Ekspertiza (SEE) Departamenti, Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi (ƏMTQ) hesabatlarını nəzərdən keçirərkən bu qurum daxilində Proqram səviyyəsində iştirak edir.

DEE-nin obyektləri (DEE tərəfindən idarə olunan obyektlər) ƏMM üzrə qanunun 54-cü maddəsində göstərilmişdir:

- Ölkə və iqtisadiyyat sahələri üzrə məhsuldar qüvvələrin inkişafına və yerləşdirilməsinə dair dövlət və yerli proqramların layihələri;
 - İqtisadiyyat obyektlərinin və komplekslərinin tikintisinin (yenidən qurulmasının, genişləndirilməsinin, yeni texnika ilə təchiz edilməsinin) və ləğv olunmasının texniki-iqtisadi əsaslandırması (hesablamaları), layihələri, ətraf mühitə təsirinin qiymətləndirilməsi (ƏMTQ) sənədləri;
 - Yeni texnikanın, texnologiyanın, materialların və maddələrin yaradılmasına, o cümlədən başqa ölkələrdən idxal edilməsinə dair sənədlər;
 - Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında təlimat-metodik və normativ-texniki sənədlərin layihələri;
 - Təsərrüfat fəaliyyəti və ya fəvqəladə vəziyyət nəticəsində yaranmış ekoloji şərait;
 - Regionda, ayrı-ayrı təbiət obyektlərində və komplekslərində (ekosistemdə) ekoloji şərait;
 - Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının qərarına əsasən təbii resurslardan istifadəni nəzərdə tutan müqavilə (kontrakt) layihələrinin ekoloji bölmələri.
- **Səhiyyə Nazirliyi: (Sanitariya və Epidemiologiya Xidmətinin yalnız Azərbaycan daxilində qurumu).** Sanitariya və gigiyenik təhlükəsizlik Səhiyyə Nazirliyinin vəzifəsidir. Əsas funksiyası sanitariya və epidemioloji qaydalara və standartlara, o cümlədən gigiyenik standartlara cavab verilməsinə nəzarətin həyata keçirilməsidir. Bu ilə hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən müəsisə laboratoriya və sınaqlara nəzarətin tətbiqi yolu Azərbaycan və NMR-də əks-epidemioloji tədbirləri həyata keçirir.
- **Fəvqəladə Hallar Nazirliyi: (NMR-da Fəvqəladə Hallar Komissiyası).** Bu qurum inşaat təhlükəsizliyinə nəzarət və standartları tətbiq edir. Onların bu Proqramdakı əsas iştirakı tikinti ərazisində və yol istifadəçiləri üçün təhlükəsizliyi tənzimləmək olacaqdır.
- **Azərsu Açıq Səhmdar Cəmiyyəti:** Azərbaycanda su təchizatı və kanalizasiya xidmətləri üzrə fəaliyyət və strategiyani müəyyən edir. Şirkət təmizlənmə, nəql və satış yolu ilə mənbələrdən suyun çıxarılması üçün lazımi tədbirləri həyata keçirir və çirkab suların təmizlənməsi üçün lazımi tədbirləri görür. Azərsu ASC suqəbuledici qurğuların, su anbarlarının, nasos stansiyalarının, su kəmərlərinin və kanalizasiya kollektorlarının dizaynı, tikintisi, istifadəsi və istismarı ilə məşğul olur. SAWMA Naxçıvan Muxtar Respublikasında müvafiq problemlərin həllində cavabdehlik daşıyır

2.4. Tətbiq olunan Dünya Bankının Ətraf Mühit və Sosial Standartları (ƏMSS)

ƏMSİÇS, DB-nin ƏMSS layihə ilə əlaqəli ƏMSS-lərinə uyğun olaraq layihə ilə əlaqəli ətraf mühit və sosial riskləri və təsirləri həll edir. Layihə Borsalanın (Azərbaycan Hökuməti - AAYDA) və layihənin layihə müddəti ərzində riayət edəcəyi ƏMSS-lər barədə tam məlumatı əldə edir. Aşağıda nəzərə çarpan məqamlar, əsas hədəflər və tələblər təqdim olunur.

➤ ƏMSS 1 Ətraf Mühit və Sosial Risklərin və Təsirlərin Qiymətləndirilməsi və İdarə edilməsi

ƏMSS1 Sifarişçinin (Azərbaycan Hökuməti – AAYDA) Ətraf Mühit və Sosial Standartlara (ƏMSS) müvafiq qaydada (ƏMSS1 bənd 1) ətraf mühit və sosial nəticələrə nail olmaq üçün İnvestisiya Layihəsinin Maliyyələşdirilməsi yolu ilə dəstəklədiyi bir layihənin hər bir mərhələsi ilə əlaqəli ətraf mühit və sosial riskləri və təsirləri qiymətləndirmək, idarə etmək və izləmək öhdəliklərini müəyyənləşdirir. Borsalan üçün ESS1-in məqsədi Bankın maliyyələşdirilməsi üçün təklif olunan layihələrin ekoloji və sosial cəhətdən etibarlı və davamlı olmasını təmin etmək üçün layihələrin ətraf mühit və sosial qiymətləndirilməsini həyata keçirməkdir. Ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə layihənin riskləri və təsirləri ilə mütənəsb olacaqdır. O, Layihənin dizaynını məlumatlandıracaq və qabaqlayıcı tədbirləri və fəaliyyətləri müəyyənləşdirmək üçün istifadə olunacaq, və qərar qəbul etmə imkanlarını yaxşılaşdıracaqdır.

Əsas tələblər ibarətdir:

- Sifarişçi, layihə müddəti ərzində layihənin ətraf mühit və sosial riskləri və təsirlərini qiymətləndirmək üçün ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə aparacaqdır. (ƏMSS 1, bənd 14, 23)
- *Borcalanın gözlənilən fəaliyyətləri: (a) Maraqlı tərəflərin iştirakı da daxil olmaqla, təklif olunan layihənin ətraf mühit və sosial qiymətləndirilməsini həyata keçirmək; (b) ƏMSS10-a uyğun olaraq maraqlı tərəflərlə əlaqə qurmaq və müvafiq məlumatları açıqlamaq; (c) Bir ƏMSÖP hazırlamaq və ƏMSÖP də daxil olmaqla müqavilədə göstərilən bütün tədbir və tədbirləri həyata keçirmək; və (d) ƏMSS-lərə qarşı layihənin ətraf mühit və sosial göstəricilərinə dair monitorinq aparmaq və hesabatlar hazırlamaq (ƏMSS1 bənd 15).*
- Ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə layihələrin ekoloji və sosial cəhətdən əsaslı və davamlı olmasını təmin edən əsas vasitədir və qərarlar verdikdə istifadə ediləcəkdir (ƏMSS1 Əlavə 1 bənd 2).
- Sifarişçi potensial risk və təsirlərə uyğun miqyasda və detallı səviyyədə ətraf mühit və sosial qiymətləndirməni həyata keçirəcəkdir (ƏMSS1 Əlavə 1 bənd 3)
- Ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə, layihənin və əlaqəli aspektlərin təsviri və xüsusiyyətləri, risklərin və təsirlərin xarakterizə edilməsi və müəyyənləşdirilməsi və təsirlərin azaldılması tədbirləri barədə məlumat vermək üçün kifayət qədər ətraflı bir səviyyədə ekoloji və sosial baza məlumatları daxil olmaqla mövcud məlumatlara əsaslanacaq. Qiymətləndirmə layihənin potensial ekoloji və sosial risklərini və təsirlərini qiymətləndirəcək; layihə alternativlərini araşdıracaq; mənfi ətraf mühit və sosial təsirlər üçün təsir azaldılması iyerarxiya tətbiq etmək məqsədilə layihə seçimini, yerləşməsinə, planlaşdırılmasını, dizaynını və tətbiqini inkişaf etdirmək yollarını müəyyənləşdirəcək və layihənin müsbət təsirlərini artırmaq üçün imkanlar axtaracaqdır (ƏMSS1 bənd 24)
- Borcalan, ətraf mühit və sosial qiymətləndirmənin layihə ilə əlaqəli bütün məsələlərin müvafiq qaydada hesablanması təmin edəcəkdir, o cümlədən: ölkənin ətraf mühit və sosial məsələlərlə əlaqəli siyasi çərçivəsi, milli qanun və qaydaları və institusional imkanları (həyata keçirilmə daxil olmaqla); ölkə şərtləri və layihə kontekstindəki dəyişikliklər; ölkə üzrə ətraf mühit və ya sosial araşdırmalar; milli ekoloji və ya sosial fəaliyyət planları; və müvafiq beynəlxalq müqavilə və sazişlər çərçivəsində layihəyə birbaşa tətbiq olunan ölkə üzərinə düşən öhdəliklər; (b) ƏMSS-lər üzrə tətbiq olunan tələblər; və (c) ƏMSS -lər və digər müvafiq nümunəvi Beynəlxalq İstehsalat Təcrübəsi (BİT). Layihənin qiymətləndirilməsi və qiymətləndirmədə yer alan bütün təkliflər bu bəndin tələblərinə uyğun olacaqdır. (ƏMSS1 bənd 26).
- Ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə təsirlərin azaldılması iyerarxiyasını tətbiq edəcəkdir, belə ki: (a) Riskləri və təsirləri gözləmək və qarşısını almaq; (b) Qaçınmaq mümkün olmadıqda, riskləri və təsirləri məqbul səviyyəyə endirmək və ya azaltmaq; (c) Risklər və təsirlər minimuma endirildikdə və ya azaldıqda, aradan qaldırmaq; və (d) Əhəmiyyətli miqyasda qalıq təsirlərin olduğu yerdə texniki və maliyyə baxımından mümkün olan hallarda onları kompensasiya etmək və ya bərpa etmək (ƏMSS1 bənd 27)
- Məsələlərin həcmi ilə məlumatlandırılan ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə, ƏMSS1 bəndində göstəriləni kimi layihənin bütün müvafiq ekoloji və sosial risklərini və təsirlərini nəzərə alacaqdır. (ƏMSS1 bənd. 28)
- Ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə ƏMSS 1-ə uyğun olaraq aparılacaq, və ƏMSS2-10 də xüsusilə müəyyənləşdirilənlər daxil olmaqla, layihənin bütün birbaşa, dolayı və ümumi ekoloji və sosial riskləri və təsirləri inteqrasiya olunmuş şəkildə nəzərdən keçiriləcəkdir. Ətraf mühitin və sosial qiymətləndirmənin bir hissəsi olaraq həyata keçirilən təhlilin genişliyi, miqyası və növü layihənin təbiətindən və miqyasından, nəticədə yarana biləcək potensial ekoloji və sosial risklərdən və təsirlərdən asılı olacaqdır. Borcalan, potensial risk və təsirlərə uyğun miqyasda və detallı olaraq ətraf mühit və sosial qiymətləndirməni həyata keçirəcəkdir (ƏMSS1 Əlavə 1 bənd 3).
- Ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə ƏMSS10-a (ƏMSS1 bənd 24) uyğun olaraq qiymətləndirmənin ayrılmaz hissəsi kimi maraqlı tərəflərin iştirakını daxil edəcəkdir.

- Ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə bütün potensial əhəmiyyətli ekoloji və sosial risklərin və təsirlərin müəyyənləşdirilib həll edilməsini təmin etmək üçün təsirə məruz qalmış insanlar və digər maraqlı tərəflərlə, xüsusən də erkən mərhələdə əlaqələndirmə və məsləhətləşmələri əhatə edəcək və nəzərə alacaqdır (ƏMSS1 Əlavə 1 bənd 4)
- Layihə müddətində müəyyənləşdirilən, hazırlanan və tətbiq olunan bir çox kiçik alt layihəni əhatə edən layihələr üçün Borcalan alt layihələrin müvafiq ətraf mühit və sosial qiymətləndirməsini aparacaq və bu kimi alt layihələri hazırlayaraq növbəti şəkildə həyata keçirəcəkdir: (a) yüksək riskli alt layihələr ƏMSS-lərə uyğun olaraq; (b) əhəmiyyətli, orta və aşağı riskli alt layihələri milli qanunlara və Bankın bu cür alt layihələrlə əlaqəli hesab etdiyi ƏMSS-lərin hər hansı bir tələbinə uyğun olaraq (ƏMSS1 bənd 30)

➤ **ƏMSS 2 Əmək və İş Şəraiti**

(ƏMSS2 par. 1) ƏMSS2, yoxsulluğun azaldılması və hərtərəfli iqtisadi inkişaf yolunda məşğulluğun yaradılması və gəlir əldə etməyin vacibliyini tanıyır. Borcalanlar, işçilərlə layihədə ədalətli davranaraq, təhlükəsiz və sağlam iş şəraitini təmin edərək sağlam işçi – rəhbərlik əlaqələrini inkişaf etdirir və layihənin inkişaf fəaliyyəti nəticəsində əldə etdiyi xeyiri artırır. Bu standartlar tam iş günü, yarım gün, müvəqqəti, mövsümi və miqrant işçilər daxil olmaqla bütün layihə işçilərinə aiddir.

ƏMSS2 məqsədi: (i) iş yerində təhlükəsizlik və sağlamlığı təşviq etmək və layihə işçilərinə qarşı ədalətli rəftarı, bərabər fürsəti təmin etmək, ayrıseçkiliyə yol verməmək ; (ii) qadınlar, əlillər kimi həssas təbəqə nümayəndələri daxil olmaqla layihə işçilərini qorumaq ; (iii) uşaqları və əmək miqrantlarını, müqaviləli işçiləri, icma işçiləri və ilkin təchizat işçiləri; hər cür məcburi əməyin və uşaq əməyinin istifadəsinin qarşısını almaq; layihə işçilərinin birləşmə azadlığı və kollektiv müqavilə prinsiplərini milli qanunlara uyğun şəkildə dəstəkləmək; layihə işçilərinə iş yerindəki narahatlıqları qaldırmaq üçün əlçatan vasitələrlə təmin etmək. (ƏMSS2 bənd 1)

Ümumilikdə, **1.1 və 3.1 alt komponentlər** üzrə Borcalan layihəyə tətbiq olunan yazılı əməyin idarə edilməsi prosedurlarını hazırlayacaq və həyata keçirəcəkdir. Bu prosedurlar milli qanunvericiliyin tələblərinə və bu ƏMSS-ə uyğun olaraq layihə işçilərinin idarə olunma yollarını müəyyənləşdirəcəkdir. Prosedurlar, bu ƏMSS-nin, birbaşa işçilər daxil olmaqla müxtəlif layihə işçiləri kateqoriyasına tətbiq olunma qaydasını və Borcalanın üçüncü tərəflərə, onların işçilərini (ƏMSS2) 31-33-cü bəndlərinə uyğun idarə etmələrini müəyyən edəcəkdir (ƏMSS2 bənd 9).

➤ **ƏMSS 3 Resursların Səmərəliliyi və Çirklənmənin Qarşısının Alınması və İdarə Edilməsi**

ƏMSS3 iqtisadi fəaliyyətin və şəhərsalmanın adətən havaya, suya və torpağa çirklənmə yaratdığını və insanları, ekosistem xidmətlərini və ətraf mühiti yerli, regional və global səviyyədə təhdid edə biləcək məhdud mənbələri istehlak etdiyini qəbul edir. İstixana qazlarının (İQ) mövcud və proqnozlaşdırılan atmosfer konsentrasiyası mövcud və gələcək nəsillərin rifahı üçün təhlükə yaradır. Eyni zamanda, daha səmərəli və effektiv mənbələrdən istifadə, çirklənmənin qarşısının alınması və istixana qazları emissiyasından qaçınma və azaltma texnologiyaları və təcrübələri daha əlçatan və əldə edilə bilən hala çatdırıldı. Bu ƏMSS, GIIP ilə uyğun olaraq layihə müddətində mənbələrin səmərəliliyi və çirklənmənin qarşısının alınması və idarə edilməsinə dair tələbləri müəyyənləşdirir. (ƏMSS3 bənd 1). Bu ƏMSS-nin tətbiqi ƏMSS1-də yazılmış ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə zamanı müəyyənləşdirilir (ƏMSS3 bənd 2). ƏMSS 3-ün məqsədləri bunlardır: (i) enerji, su və xammal daxil olmaqla resursların davamlı istifadəsini təşviq etmək; (ii) layihə fəaliyyəti nəticəsində çirklənmənin qarşısını almaq və ya minimuma endirməklə insan sağlamlığı və ətraf mühitə mənfi təsirlərin qarşısını almaq və ya minimuma endirmək; (iii) Qısa və uzunömürlü iqlim çirkləndiricilərinin layihə ilə əlaqəli emissiyalarının qarşısını almaq və ya minimuma endirmək; (iv) Təhlükəli və təhlükəli olmayan tullantıların yaranmasının qarşısını almaq və ya minimuma endirmək; və (v) pestisid istifadəsi ilə əlaqədar riskləri və təsirləri minimuma endirmək və idarə etmək:

Əsas tələblər bunlardan ibarətdir:

- **Resurs səmərəliliyi** - Borcalan enerji, su və xammalın və digər təkrar mənbələrin səmərəli istehlakının artırılması üçün texniki və maliyyə cəhətdən mümkün tədbirləri həyata keçirəcəkdir. Bu cür tədbirlər, daha təmiz istehsal prinsiplərini xammal, enerji, su və digər mənbələrə qənaət etmək üçün məhsul dizaynı və istehsal proseslərinə inteqrasiya edəcəkdir. Qiymətləndirmə məlumatlarının mövcud olduğu yerlərdə Borcalan səmərəliliyin nisbi səviyyəsini açıqlamaq üçün müqayisə aparacaqdır (ƏMM3 bənd 5). Bura daxildir
 - A. Enerji istifadəsi - enerjiden səmərəli istifadə
 - B. Sudan istifadə - Layihə potensial əhəmiyyətli bir su istifadəçisi olduqda və ya suyun keyfiyyətinə potensial əhəmiyyətli təsir göstərdikdə
 - C. Xammal istifadəsi - Layihə xam materialların potensial olaraq əhəmiyyətli bir istifadəçisi olduqda
- **Çirklənmənin qarşısının alınması və idarəedilməsi** - Borcalan, çirkləndirici maddələrin sərbəst buraxılmasının qarşısını alacaq və ya qarşısını almaq mümkün olmadıqda, milli qanunlarda və ya EHSG-də (daha sərt olana üstünlük verərək) göstərilən performans səviyyələri və tədbirlərindən istifadə edərək onların sərbəst buraxılmasının konsentrasiyasını və kütləvi axını minimuma endirəcək və idarə edəcəkdir. Bu, gündəlik, qeyri-adi və təsadüfi vəziyyətlərdə və yerli, regional və transsərhəd təsirlər potensialına görə hava, su və quruya çirkləndirici maddələrin salınmasına aiddir (ƏMSS3 bənd 11). Buna daxildir:
 - A. Havanın çirklənməsinin idarə olunması - Borcalan texniki və maliyyə cəhətdən mümkün olduqda layihə ilə əlaqəli havanın çirklənmə mənbələrini xarakterizə edəcək və qiymətləndirəcəkdir.
 - B. Havanı çirklənməsinin idarə olunması - Borcalan texniki və maliyyə cəhətdən mümkün olduqda layihə ilə əlaqəli havanın çirklənmə mənbələrini xarakterizə edəcək və qiymətləndirəcəkdir.
 - C. Kimyəvi maddələrin və təhlükəli materialların idarə olunması - Borcalan təhlükəli materialların sərbəst buraxılmasını və istifadəsini minimuma endirəcək və idarə edəcəkdir
 - D. Pestisidlərin idarə olunması - Borcalan, təklif olunan istifadəni və nəzərdə tutulan istifadəçiləri nəzərə alaraq əlaqəli risklərin xüsusiyyətini və dərəcəsini qiymətləndirəcəkdir.

➤ **ƏMSS 4 İcma Sağlamlığı və Təhlükəsizliyi.**

ƏMSS4, layihə fəaliyyətləri, avadanlıq və infrastrukturun əhaliyə risk və təsirin artmasını qəbul edir. Əlavə olaraq, artıq iqlim dəyişikliyindən təsirlənmiş icmalar da layihə fəaliyyətləri səbəbiylə təsirlərin sürətlənməsi və ya intensivləşməsi ilə qarşılaşa bilərlər (ƏMSS bənd 3). Bu ƏMSS-nin tətbiqi ƏMSS1-də təsvir olunan ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə zamanı müəyyənləşdirilir (ƏMSS4 bənd 3). ƏMSS 4-ün məqsədləri bunlardır: (i) layihə müddəti ərzində layihədən təsirlənmiş icmaların sağlamlığı və təhlükəsizliyinə həm gündəlik, həm də qeyri-standart vəziyyətlərdən mənfi təsirləri öngörmək və qarşısını almaq; (ii) bəndlər də daxil olmaqla infrastrukturun layihəsi və inşasında keyfiyyət və təhlükəsizliyi və iqlim dəyişikliyi ilə bağlı mülahizələri təşviq etmək; (iii) icmanın layihə ilə əlaqəli nəqliyyat və yol təhlükəsizliyi risklərə, xəstəliklər və təhlükəli materiallara məruz qalmasının qarşısını almaq və ya minimuma endirmək; (iv) fəvqəladə hadisələrin həlli üçün təsirli tədbirlərin görülməsi; və (v) personalın və əmlakın qorunmasının layihədən təsirlənən icmalar üçün risklərin qarşısını alan və ya onları minimuma endirəcək şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək.

Vacib tələblər bunlardır:

- A. **Əhalinin sağlamlığı və təhlükəsizliyi** - Borcalan, layihə müddəti ərzində təsire məruz qalan icmaların sağlamlığı və təhlükəsizliyi üzərində layihə risklərini və təsirlərini qiymətləndirəcəkdir (ƏMSS4 bənd 5). Buna daxildir:
 - **İnfrastruktur və avadanlıq dizaynı və təhlükəsizliyi** – Borcalan, üçüncü tərəflər və təsire məruz qalan icmalar üçün təhlükəsizlik risklərini nəzərə alınmaqla, layihənin tikinti elementlərini milli qanuni tələblərə, EHSG-lərə və digər GIIP-ə uyğun olaraq tərtib edəcək, inşa edəcək, istismara verəcək və istismardan çıxaracaqdır.

- **Nəqliyyat və yol təhlükəsizliyi** - Borcalan, layihə müddəti ərazində işçilər, təsire məruz qalan icmalar və yol istifadəçiləri üçün potensial nəqliyyat və yol təhlükəsizliyi risklərini müəyyənləşdirəcək, qiymətləndirəcək və izləyəcək və lazım olduqda bunların həlli üçün tədbirlər və planlar hazırlayacaqdır.
- **Ekosistem xidmətləri** - Layihənin ekosistem xidmətlərinə olan birbaşa təsirlər, təsire məruz qalan icmaların sağlamlıq və təhlükəsizliyinə risklər və mənfi təsirləri ilə nəticələnə bilər. Bu ƏMSS ilə əlaqədar olaraq, ekosistem xidmətləri ƏMSS1-də göstəriləni kimi xidmətlərin təmin edilməsi və tənzimlənməsi ilə məhdudlaşır.
- **Cəmiyyətin sağlamlıq problemlərinə məruz qalması** - Borcalan, həssas qrupların fərqli təsire məruz qalmasını və daha yüksək həssaslığın olmasını nəzərə alınmaqla, bütövlüklə icmanın su ilə əlaqəli, su əsaslı, su ilə keçirici xəstəliklərə, yoluxucu və yoluxucu olmayan xəstəliklərə məruz qalması səbəblərin qarşısını alacaq və ya minimuma endirəcəkdir.
- **Təhlükəli materialların idarə edilməsi və təhlükəsizliyi** - icmanın layihə tərəfindən yenidən icarəyə verilə biləcək təhlükəli material və maddələrin mənfi təsirinə məruz qalma potensialının qarşısını alacaq və ya minimuma endirəcəkdir.
- **Fövqəladə vəziyyətə hazırlıq və cavab tədbirləri** - Borcalan, meydana gəlməsinin qarşısını almaq üçün hazırlanmış əməliyyat prosedurlarının yerinə yetirilməməsi, sərt hava şəraiti və ya erkən xəbərdarlığın olmaması kimi müxtəlif səbəblər daxil olmaqla həm təbii, həm də texnogen təhlükələrdən qaynaqlanan gözlənilməz hadisələr olan fövqəladə vəziyyətləri, ümumiyyətlə yanğın, partlayış, sızma və ya tökülmə şəklində meydana gələn qəzaları aradan qaldırmaq üçün tədbirlər müəyyənləşdirəcək və həyata keçirəcəkdir.

B. Təhlükəsizlik heyəti - Borcalan işçilərini və əmlakını qorumaq məqsədilə təhlükəsizliyi təmin etmək üçün birbaşa və ya müqaviləli işçiləri cəlb edərsə, bu təhlükəsizlik tədbirlərinin layihə sahəsindəki və xaricindəki şəxslərə yaratdığı riskləri qiymətləndirəcəkdir.

➤ **ƏMSS 5 Torpaqların alınması, torpaqdan istifadəyə dair məhdudiyətlər və məcburi köçürülmə. (1 və 3-cü Komponentlə üzrə)**

ƏMSS, layihə ilə əlaqəli torpaqların alınması və istifadəsinə qoyulan məhdudiyətin icmalara və şəxslərə mənfi təsir göstərə biləcəyini araşdırır və onların qarşısını almaq və təsirlərini azaltma üçün tələblər irəli sürür. Bu ƏMSS-ə Köçürülmə Siyasəti üzrə Çərçivə Sənədində (KSÇS) baxılır, hansı ki layihə təsirinə məruz qalmış şəxslərin (LTMQŞ) layihə fəaliyyətləri ilə əlaqədar kifayət qədər məsləhətləşmələrini və ən azından yaşayış vəziyyətlərini köçürülmədən əvvəlki səviyyəyə qaytarmaq üçün təminat və ya yardım almasını təmin edən siyasət və prosedurları izah edir. ƏMSS 5-in məqsədləri bunlardır: (i) məcburi köçürmənin qarşısını almaq və ya qaçınılmaz olduqda, layihə dizaynı alternativlərini araşdıraraq məcburi köçürməni minimuma endirmək; (ii) məcburi köçürülmənin qarşısını almaq; (iii) torpağın alınmasından və ya torpaqdan istifadəyə qoyulan məhdudiyətlər nəticəsində qaçınılmaz mənfi sosial və iqtisadi təsirləri: (a) bərpa dəyəri ilə əmlak itkisi üçün vaxtında kompensasiyanı təmin etmək və (b) köçkünlərə onların yaxşılaşdırma səylərinə kömək etmək və ya ən azı güzəranlarını və yaşayış standartlarını yaşayış yerlərindən köçürülmədən əvvəlki səviyyəyə və ya layihənin icrasına başlamazdan əvvəlki (hansı üstünlük təşkil edərsə) vəziyyətə çatdırmaqda yardım etmək; (iv) Fiziki cəhətdən didərgin düşmüş kasıb və ya həssas insanların yaşayış şəraitini müvafiq mənzil, xidmət və vasitələrdən istifadə və mülkiyyət təhlükəsizliyi təmin etməklə yaxşılaşdırmaq; (v) köçürülmə fəaliyyətlərini davamlı inkişaf proqramları kimi qəbul etmək və həyata keçirmək, köçürülən şəxslərin layihədən birbaşa faydalanmalarını təmin etmək üçün kifayət qədər investisiya mənbəyi təmin etmək; və (vii) köçürülmə fəaliyyətlərinin müvafiq məlumatların açıqlanması, mənalı məsləhətləşmələr və təsire məruz qalanların məlumatlı iştirakı ilə planlaşdırılmasını və həyata keçirilməsini təmin etmək

ƏMSS5-ə uyğun olaraq KSÇS potensial gözlənilən riskləri və təsirləri qiymətləndirməli, layihə çərçivəsində təsirlərin azaldılması və kompensasiyası da daxil olmaqla müvafiq azaldıcı tədbirlərin hazırlanması üçün ətraflı addımları müəyyənləşdirməlidir:

- Müvəqqəti və ya daimi məcburi torpaq alınması;
- Əmlakın və ya əmlaka çıxışın itirilməsi;

- LTMQŞ-lərin köçürüləcəyindən asılı olmayaraq, yıqılmamış məhsulun, ağacların, gəlir mənbəyinin və ya yaşayış mənbəyinin itirilməsi;
- Təbii mənbələrə, ictimai yerlərə və xidmətlərə giriş məhdudluğu;
- Qanuni çərçivə, köçürülən əhalinin uyğunluq meyarları, qiymətləndirmə metodologiyası, kompensasiya təminatı, hüquq cədvəli, icra prosesi, məsləhətləşmələr;
- Hökumət və digər maliyyə qurumları tərəfindən dəstəklənən digər inkişaf fəaliyyətləri ilə əlaqəli layihə tədbirləri zamanı müvafiq araşdırma prosedurları; Şikayətlərə baxılması mexanizmləri, təminatların ödəmə prosedurları və bu layihə çərçivəsində torpaq alma və köçürülmə üçün monitoring və qiymətləndirmə prosedurları

➤ **ƏMSS 6 *Bioloji Müxtəlifliyin Qorunması və Canlı Təbii Sərvətlərin Davamlı İdarə Edilməsi***

ƏMSS6 bioloji müxtəlifliyin qorunması və saxlanması və canlı təbii ehtiyatların davamlı idarə olunması davamlı inkişaf üçün əsas olduğunu müəyyən edir. Biomüxtəliflik, digərləri ilə yanaşı torpaq, dəniz və digər su ekosistemləri və bunların bir hissəsi olduqları ekoloji komplekslər daxil olmaqla bütün mənbələrdən canlı orqanizmlər arasında dəyişkənlik olaraq təyin edilir; bura növlər içərisində, növlər arasında və ekosistemlərdə müxtəliflik də daxildir. Biomüxtəliflik çox vaxt insanlar tərəfindən qiymətləndirilən ekosistem xidmətlərini dəstəkləyir. Bu səbəbdən biomüxtəlifliyə təsirlər çox vaxt ekosistem xidmətlərinin göstərilməsinə mənfi təsir göstərə bilər (ƏMSS6 bənd 1). Bu ƏMSS tətbiq olunur: (i) ƏMSS1-də təsvir edilmiş ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə zamanı (ƏMSS6 bənd 5); (ii) bioloji müxtəlifliyi və ya yaşayış yerlərini müsbət və ya mənfi, birbaşa və ya dolayısı ilə təsir edə bilən və ya uğurlu icrası üçün biomüxtəlifliyə bağlı olan bütün layihələrə; və (iii) canlı təbii ehtiyatların ilkin istehsalı və / və ya yığımını əhatə edən layihələrə. ESS6-nın məqsədləri bunlardır: (i) biomüxtəlifliyi və yaşayış yerlərini mühafizə etmək və qorumaq; (ii) biomüxtəlifliyə təsir göstərə biləcək layihələrin dizaynı və həyata keçirilməsində azaltma iyerarxiyasını və qabaqlayıcı tədbirlər yanaşmasını tətbiq etmək; (iii) canlı təbii ehtiyatların davamlı idarə olunmasını təşviq etmək; (iv) qoruma ehtiyacları və inkişaf prioritetlərini birləşdirən təcrübələrin qəbulu yolu ilə yerli xalqlar da daxil olmaqla yerli icmaların yaşayışını və əhatəli iqtisadi inkişafını dəstəkləmək.

əsas tələblərə aiddir:

- ƏMSS1-də göstərilən ekoloji və sosial qiymətləndirmə, yaşayış yerləri və dəstəklədikləri biomüxtəliflik üzərinə düşən birbaşa, dolayısı və layihə ilə əlaqədar ümumi təsirləri nəzərdən keçirəcəkdir (ƏMSS6 bənd 8).
- Borcalan bioloji müxtəliflik və onların yaşayış yerləri üzrə mənfi təsirlərdən çəkinəcəkdir. Mənfi təsirlərin qarşısını almaq mümkün olmadıqda, Borcalan ƏMSS1-də göstərilən azaldılması iyerarxiyasına və bu ƏMSS-in tələblərinə uyğun olaraq mənfi təsirləri minimuma endirmək və biomüxtəlifliyi bərpa etmək üçün tədbirlər həyata keçirəcəkdir (ƏMSS6 bənd 9). Xüsusi olaraq bunlar aşağıdakıları əhatə edir: (i) *Risiklərin və təsirlərin qiymətləndirilməsi*; (ii) *biomüxtəlifliyin və onun yaşayış yerlərinin qorunması (dəyişdirilmiş, təbii və kritik yaşayış yerləri)*; (iv) *Qanunla qorunan və beynəlxalq səviyyədə tanınmış yüksək biomüxtəliflik dəyəri olan sahələr*; (v) *İnvaziv yad növlər*; və (vi) *canlı təbii ehtiyatların davamlı idarə olunması*
- Birbaşa tədarükçülər – Borcalanın, təbii və ya kritik yaşayış yerlərinin əhəmiyyətli dərəcədə deqradasiya və dəyişilmə riski olduğu bölgələrdən qaynaqlandığı bilinən qida, taxta və lif daxil olmaqla təbii qaynaq mallarını satın alırsa, Borcalanın ətraf mühit və sosial qiymətləndirməsi əsas təchizatçılar tərəfindən istifadə olunan sistemlərin qiymətləndirilməsi və yoxlama təcrübələrini əhatə edəcəkdir (ƏMSS6 bənd 38).

➤ **ƏMSS 7 – *Yerli Xalqlar, Sahara Afrikasının Tarixən Yerli Xalqları / Sahara Afrikasının Tarixən yetərincə xidmət göstərilməyən yerli İcmaları***. Layihə ərazisində yerli əhali olmadığı üçün bu Standart uyğun sayılmır.

➤ **ƏMSS 8 – *Mədəni İrs***

ƏMSS8, mədəni irsin keçmiş, bu gün və gələcək arasında maddi və qeyri-maddi formalarda davamlılığını təmin etdiyini və maddi və qeyri-maddi mədəni irsə olan mənfi təsirlərin azaldılmasına və ya qarşısını almağa yönəlmiş tələbləri formalaşdırdığını müəyyən edir. ESS8-in məqsədləri bunlardır: (i) mədəni irsi layihə fəaliyyətinin mənfi təsirlərindən qorumaq və onun qorunmasına dəstək vermək; (ii) mədəni irsə davamlı inkişafın ayrılmaz cəhəti kimi müraciət etmək; (iii) mədəni irslə bağlı maraqlı tərəflərlə mənəvi məsləhətləşmələri təşviq etmək; və (iv) mədəni irsin istifadəsindən əldə olunan faydaların ədalətli bölüşdürülməsini təşviq etmək.

Tələblər aşağıdakılardan ibarətdir:

Ümumi

- Layihə üçün birbaşa, dolayı və ümumi olan riskləri və mədəni irsə təsirləri nəzərdən keçirmək (ƏMSS8 bənd 8);
- Mədəni irsə olan təsirlərin qarşısını almaq. Təsirlərin qarşısını almaq mümkün olmadıqda, Borcalan azaldılması iyerarxiyasına uyğun olaraq mədəni irsə təsirləri azaltmaq üçün tədbirləri müəyyən etmək və həyata keçirmək (ƏMSS8 bənd 9);
- Podratçılar və digər üçüncü tərəflər də daxil olmaqla Layihə ilə əlaqəli əraziyə aid araşdırma, sənədləşdirmə və mədəni irsin qorunması üçün dünya miqyasında tanınmış təcrübələri tətbiq etmək (ƏMSS8 par. 10);

Maraqlı tərəflərlə məşvərtlər və mədəni irsin müəyyənləşdirilməsi (ƏMSS8 bənd 13-14)

- (ƏMSS10 uyğun olaraq) mədəni irslə əlaqəli olan maraqlı tərəfləri müəyyənləşdirin və məxfiliyi qorumaqla və maraqlı tərəflərin üçün maneəsiz iştirak (ƏMSS8 bənd 16) təmin etməklə məhsuldar məsləhətləşmələr aparın (ƏMSS8 bənd 15)

Xüsusi mədəni irs növləri üçün müddəalar (ƏMSS8 bənd 18-18)

- Bura daxildir: *Arxeoloji sahələr və materiallar; (ii) inşa olunmuş miras; (iii) mədəni əhəmiyyətə malik təbii xüsusiyyətlər; və (iv) daşınan mədəni irs*

Mədəni irsin kommersiya istifadəsi (ƏMSS8 bənd 29-30)

- Ticarət məqsədləri üçün layihədən təsirlənən tərəflərin (fərdlər və icmalar da daxil olmaqla) mədəni irsinə aiddir.

Bu ƏMSS-ə əsasən, əhəmiyyətli arxeoloji və ya mədəni əsərlərin aşkarlanması halında alt komponent üçün xüsusi ƏMSİP üçün "Tapıntı prosedurları" istifadə ediləcəkdir. Xüsusilə alt komponent 1.1 üçün (Nümunə Əlavədə 2 göstərilmişdir).

➤ **ƏMSS 9 – Maliyyə vasitəçiləri (MV)**

ƏMSS9, Dünya Bankından maliyyə dəstəyi alan Maliyyə Vasitəçilərinə aiddir. Bu standart layihə üçün uyğun deyil.

➤ **ƏMSS 10 – Maraqlı Tərəflərin Cəlb Olunması və Məlumatların Açıqlanması**

Bu ƏMSS, Borcalanla layihə maraqlı tərəfləri arasında açıq və şəffaf bir əlaqənin olmasını təqdirəlayiq beynəlxalq təcrübənin vacib elementi kimi qəbul edir. Maraqlı tərəflərin səmərəli iştirakı layihələrin ətraf və sosial davamlılığını yaxşılaşdırmağa bilər, layihə qəbulunu artırma və layihənin uğurlu dizaynı və həyata keçirilməsinə əhəmiyyətli töhfə verə bilər. (ƏMSS10 bənd 1). ESS10-un məqsədləri bunlardır: (i) Borcalanlara maraqlı tərəfləri müəyyənləşdirməyə və onlarla, xüsusən də layihədən təsirlənən tərəflərlə konstruktiv əlaqələr qurmağa və qorumağa kömək edəcək maraqlı tərəflərin əlaqələndirilməsinə sistemik bir yanaşma yaratmaq; (ii) layihə üçün maraqlı tərəflərin maraq və dəstək səviyyəsini qiymətləndirmək və layihə dizaynında və ətraf mühit və sosial fəaliyyətdə maraqlı tərəflərin fikirlərini nəzərə almağa imkan vermək; (iii) layihədən təsirlənən biləcək məsələlərdə layihənin təsir dövrü boyunca layihənin təsirlənmiş tərəfləri ilə təsirli və əhatəli əlaqələrin təşviqi və təmin edilməsi; (iv) ətraf mühit və sosial risklər və təsirlər barədə müvafiq layihə məlumatlarının maraqlı tərəflərə vaxtında, başa düşülən, əlçatan və uyğun qaydada və formatda açıqlanmasını təmin etmək; və (v) layihədən təsirlənən tərəflərə məsələləri və şikayətləri qaldırmaq üçün onları əlçatan və əhatəli vasitələrlə təmin etmək və Borcalanlara bu şikayətlərə cavab verməyə və idarə etməyə imkan yaratmaq.

Bu ƏMSS-nin tələblərinə uyğun olaraq layihə üçün Maraqlı Tərəflərin Cəlb Olunması Planı (MTCOP) hazırlanmışdır. MTCOP, potensial fərqli tərəfləri müəyyənləşdirmək, alt qrupların

hər birinə çatmaq üçün bir yanaşma inkişaf etdirmək, Layihədən Təsirlənən Tərəflərin (LTT) və digər maraqlı tərəflərin (DMT) narahatlıqlarını bildirə biləcəyi, rəy verə biləcəyi və ya şikayət edə biləcəyi bir mexanizm yaratma yollarını təqdim etmək və təklif olunan layihə ilə əlaqəli ekoloji və sosial riskləri minimuma endirmək və azaltmaq üçün yollar təklif edir. Ümumilikdə, MTCOP aşağıdakı məqsədlərə xidmət edir (ESS10 bənd 8):

- (i) Maraqlı tərəflərin müəyyənləşdirilməsi və təhlili;
- (ii) Maraqlı tərəflərlə əlaqənin planlaşdırılması; (iii) məlumatların açıqlanması;
- (iii) Maraqlı tərəflərlə məşvərətlər;
- (iv) Şikayətlərə baxılması və cavablandırılması; və
- (v) Maraqlı tərəflərə hesabatın verilməsi

2.5. Ziddiyyətlərin Təhlili: DB ƏMSÇ və Azərbaycan Qanun və Qaydaları

Dünya Bankının həddindən artıq yoxsulluğa son qoymaq və orta q firavanlığı təşviq etmək hədəfində Bankın Ətraf Mühit və Sosial Çərçivə (Oktyabr 2018) siyasəti aşağıdakıları müəyyən edir:

- Bankın ətraf mühit və sosial davamlılıqla bağlı məqsədlərini müəyyənləşdirən **Davamlı İnkişafa dair Baxışı**;
- Banka tətbiq olunan məcburi tələbləri müəyyənləşdirən İnvestisiya Layihəsinin Maliyyələşdirilməsinə dair **Dünya Bankının Ətraf və Sosial Siyasəti**; və
- Borcalana və layihələrə tətbiq olunan məcburi tələbləri özündə əks etdirən və layihə dövrü ərzində sosial və fiziki mühitə olan mənfi təsirlərin qarşısının alınması və azaldılması ilə bağlı təqdim edilən **Ətraf Mühit və Sosial Standartlar və Əlavələri**.

Dünya Bankı, vizyonunda, ətraf mühit və sosial məsələlərin bütün sektor strategiyalarında, əməliyyatlar siyasətində və ölkə daxili dialoqlarda əks olunmasını təmin etmək üçün iqlim dəyişikliyi, fəlakət risklərinin idarəedilməsi və gender bərabərliyi kimi məsələlərdə qlobal əlaqədən ibarət qlobal istəkləri irəli sürür. Layihə səviyyəsində bu qlobal istəklər hər kəs üçün, xüsusən də kasıb və həssas insanlar üçün inkişaf imkanlarının genişləndirilməsinə və təbii və yaşayış mənbələrinin davamlı idarə olunmasının təşviq edilməsinə çevrilir. Buna görə Bank, bir layihə parametrləri daxilində məqsəd qoyur:

- İnsanlara və ətraf mühitə mənfi təsirlərin qarşısını almaq və ya azaltmaq;
- Bioloji müxtəlifliyi və təbii yaşayış yerlərini qorumaq və ya bərpa etmək, təbii ehtiyatlardan və ekosistem xidmətlərindən səmərəli və ədalətli istifadəni təşviq etmək;
- İşçi və icmaların sağlamlığı və təhlükəsizliyini təşviq etmək;
- Layihədən təsirlənən fərdlər və ya icmalar arasında heç bir ayrışikliyin və qərəzli münasibətin olmadığından əmin olmaq və yerli xalqlara, xüsusən mənfi təsirlərin yarana biləcəyi və ya inkişaf üçün yardımın paylaşılacağı yerlərdə azlıq təşkil edən qruplar və əlverişsiz və ya həssas təbəqəyə ail olanlara xüsusi diqqət yetirmək;
- İqlim dəyişikliyinə layihə səviyyəsindəki təsirləri müəyyənləşdirmək və İqlim dəyişikliyinə olan təsirləri layihələrin seçilməsində, yerləşməsində, planlaşdırılmasında, dizaynında, həyata keçirilməsində və istifadədən çıxarılmasına nəzərə almaq; və
- Gücləndirilmiş məşvərətlər, iştirak və hesabatlılıq yolu ilə maraqlı tərəflərin cəlb edilməsini artırmaq

DB-nin İnvestisiya Layihələrinin Maliyyələşdirilməsinə dair Ətraf Mühit və Sosial Siyasətinə əsasən, Bankın İnvestisiya Layihəsi Maliyyələşdirmə yolu ilə dəstəklədiyi layihələrin yuxarıdakı Ətraf Mühit və Sosial Standartlara cavab vermələri tələb olunur.

Siyasətdə qeyd olunduğu kimi, o, qüvvədə qalan ƏS/BP4 03 – “Özəl Sektor Fəaliyyətləri üçün İcra Standartları”, ƏS / BP750 – “Beynəlxalq Su Yolları Layihələri” və ƏS / BP760 – “Mübahisəli ərazilərdəki Layihələr” istisna olmaqla Bank Prosedurlarını (BP) və Əməliyyat Siyasətini (ƏS) əvəz edir.

Bu ƏMSS, Dünya Bankı və Borcalanlar üçün müəyyənləşdirmə, hazırlıq işləri və proqram və layihələrin həyata keçirilməsindən başlayaraq ümumi layihə dövrü boyu uyğunlaşma tələblərini ətraflı izah edir.

Siyasətdə göstəriləndiyi kimi (maddə 23) Bank, İnvestisiya Layihəsinin Maliyyələşdirilməsi yolu ilə dəstəklənən layihələrin qiymətləndirilməsi, hazırlanması və həyata keçirilməsində Borcalanın ƏMS Çərçivəsinin istifadəsini dəstəkləyir, bu şərtlə ki, layihənin risklərini və təsirlərini aradan qaldırsın və layihənin ƏMSS-lərlə maddi cəhətdən uyğun hədəflərə çatmasını təmin etsin. Müvafiq olaraq, ƏMSS-ə qarşı Ekoloji və Sosial Çərçivənin təhlili aşağıda göstərilmişdir.

Cədvəl 9: Ətraf Mühit və Sosial Qiymətləndirilmədə nəzərdə tutulan DB ƏMSÇ və Azərbaycan Respublikasının Siyasəti

Fərqli məqam-lar	DB ƏMSÇ	Azərbaycan Respu-blikasının Siyasəti	Fərqli yanaşmanın həlli üzrə tədbirlər
Layihə təsirlərinin qiymətləndirilməsi	ƏMSS1 hərtərəflidir və bütün aspektləri özündə cəmləşdirərək ətraf mühit və sosial baxımdan layihə təsirlərinin bütün əhatə dairəsini nəzərdən keçirir. Əlavə olaraq, ƏMSÇ-in əmək, gender və icmaların sağlamlığı və təhlükəsizliyi ilə əlaqəli, eləcə də imkansız və həssas insanların / qrupların layihənin mənfəi təsirlərinin qeyri-mütənasib şəkildə olmasının və ya inkişaf mənfəətini paylaşmaqda uğursuz olmasının qarşısını alan standartları var	Azərbaycan qanunvericiliyi ətraf mühit baxımından layihə təsirlərinə diqqət yetirir və eyni zamanda sosial, gender və əmək təsirlərini, habelə transsərhəd təsirləri nəzərə almır. Həmçinin həssas insanların (yoxsullar, qocalar, ailə başçısı qadın olanlar, əlillik yaşayan insanlar və s.) xüsusi ehtiyaclarını nəzərə almır.	Bu ƏMSÇ, həm birbaşa, həm dolaylı, həm də getdikcə yığılan ətraf mühit və sosial riskləri / təsirləri, o cümlədən müvafiq yumşaldıcı tədbirləri əhatə edir, layihəyə bütövlükdə bir yanaşma göstərir və həssas insanlar və ya qrupların və imkansızların ehtiyaclarını nəzərə almaqla inteqrasiya olunmuş şəkildə nəzərdən keçirir. Gələcək ƏMİP-lər həmçinin təsir və risklərin ətraflı qiymətləndirməsinin necə aparılacağını və tədbirlərin nisbətə azaldılmasının tərifini izah edəcəklər
Təsirlərin azaldılması iyerarxiyası	DB ƏMSÇ, xüsusilə ƏMSS1 (həm də ƏMSS 5, 6 və 7), layihə təsirlərinin qarşısını almaq, minimuma endirmək və mümkün olmadığı təqdirdə azaltmaq üçün layihələri planlaşdırarkən bir azaldıcı iyerarxiyaya ehtiyacın olduğunu müzakirə edir. Azaldıcı iyerarxiyaya sahib olmaq, layihə hazırlayanlara ətraf mühit və sosial təsirləri nəzərə alaraq layihələrini planlaşdırma imkanı verir.	Azərbaycan qanunvericiliyində heç bir azaldıcı iyerarxiya mövcud deyil.	Bu ƏMSÇ, bərpa ediləcək yol hissələrini seçərkən və müfəssəl çizgiləri işləyərkən layihə planlaşdırıcıları tərəfindən əməl olunacaq azaldıcı iyerarxiyanı müzakirə edir.

ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ (ƏMSİÇS)

Fərqli məqamlar	DB ƏMSÇ	Azərbaycan Respublikasının Siyasəti	Fərqli yanaşmanın həlli üzrə tədbirlər
Minimum iş yaşı	<p>ƏMSS 2 bənd 19 və 13 sayılı qeyddə bildirilir ki, 18 yaşından kiçik olan uşağ, təhlükəli bir iş olmadığı təqdirdə, və işlərə başlamazdan əvvəl müvafiq risk qiymətləndirməsi aparılırsa, layihə ilə əlaqəli işlərə cəlb edilə bilər, və Borcalan sağlamlıq vəziyyətinə, iş şəraitinə, iş saatlarına müntəzəm olaraq nəzarət edəcəkdir</p>	<p>Azərbaycanda minimum əmək yaşı 15-dir, 18 yaşınadək uşaqlar üçün təhlükəli işlərə icazə verilmir. 15-18 yaş arası işə (valideynlər / qəyyumların icazəsi ilə) icazə verilir. Lakin qanun şərtlərinin daha sərt tətbiqi tələb olunur</p>	<p>Bu ƏMSİÇS, xüsusilə yolların bərpası ilə əlaqədar Layihə işlərinin təhlükəli potensialı olduğuna görə minimum 18 yaşlı olanlara iş təklif ediləcəkdir.</p>
Uyğunluq Təsnifatı	<p>Əmlak sənədinin olmamağı, torpaq sahəsində yerləşən əmlakın kompensasiyası və / və ya bərpası üçün maneə olmamalıdır. Əmlak sahibi olmayan torpaq sahibləri bərpa və yardım alırlar. (ƏMSS5 Uyğunluq Təsnifatı, bənd. 10) KŞ qanuni əmlak sahibi və ya torpaq sahibi olduqda, Borcalan, eyni ölçülü, təyinatlı və dəyərli olan, o cümlədən şəraiti ətrafda olan sahələrlə müqayisədə eyni vəziyyətdə və ya daha yaxşı olanı torpaq sahəsini və ya bərpa qiymətinə pulla təzminat təklif etməlidir. (ƏMSS5 Fiziki yerdəyişmə, par. (28)) KŞ-ə məxsus tikililər olduğu yerlərdə, Borcalan, torpaqlardan başqa, köməkçi tikililər və ərazinin digər abadlaşdırılması kimi itkilərini əvəz əvəzinə prinsipi ilə kompensasiya edəcəkdir (ƏMSS5 Fiziki yerdəyişmə, par. 29)</p>	<p>Hüquqi sənədi olan sahiblərə; qanuni hüquqları olan icarəçi; kirayəçilər də daxil olmaqla qanuni uzunmüddətli sakinlərə kompensasiya. Mülkiyyət sahibi olmayan şəxslər üçün köçürülmə yardımı.</p>	<p>Bu ƏMSÇ ƏMSS5-ə riayət edilməsini nəzərdə tutur</p>
Təsirə məruz qalan insanlar üçün kompensasiya və təzminatlar	<p>Sökülmüş və ya zədələnmiş tikililər üçün kompensasiya əvəzetmə dəyərində əsaslanmalıdır. (ƏMSS5 Təsirə məruz qalan şəxslər üçün kompensasiya və təzminatlar, bənd. (12))</p>	<p>Bazar dəyəri ilə yanaşı əvəzləmə dəyəri əsasında müəyyən olunacaq kompensasiya məbləği. Hər iki prinsip keçərli olarsa, daha böyük kompensasiyanı dəstəkləyən prinsip tətbiq ediləcəkdir. (DETAQ, 2010, maddə 55.2, 58 & 59)</p>	<p>Bu ƏMSÇ milli qanunvericiliyə riayət etməyi təklif edir</p>
Təsirə məruz qalan insanlar üçün kompensasiya və	<p>Tikililərin qiymətləndirilməsində amortizasiya hesaba alınmır. (ƏMSS5 Təsirə məruz qalan şəxslər üçün kompensasiya və təzminatlar, bənd. 12)</p>	<p>Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanına əsasən, əlavə xərcləri ödəmək üçün əlavə 20% təzminat məbləği ödənilir. Təsirə məruz qalan torpaqların könüllü satışı</p>	<p>Bu ƏMSÇ milli qanunvericiliyə riayət etməyi təklif edir</p>

ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ (ƏMSİÇS)

Fərqli məqamlar	DB ƏMSÇ	Azərbaycan Respublikasının Siyasəti	Fərqli yanaşmanın həlli üzrə tədbirlər
təzminatlar		üçün əlavə olaraq% 10 mükafat verilir. (DETAQ, 2010)	
Planlaşdırma və həyata keçirmə	Ətraf mühit və sosial qiymətləndirmədə müəyyən edilmiş məsələləri həll etmək üçün Dünya Bankı ƏMSS5-in müddəalarına uyğun olaraq Layihə ilə əlaqəli risklərə və təsirlərə mütənasib Köçürülmə Planı (KP) hazırlanacaqdır. (ƏMSS5 Planlaşdırma və tətbiq, par. 21)	Milli qanunvericiliyə (DETAQ, 2010) görə, torpaqlarından 100 metr məsafədə köçürülməli olanların sayının 200-dən çox olması halında, köçürülmə planı hazırlanmalıdır. Digər hallarda, yalnız köçürmə təlimatı hazırlanacaqdır.	Bu ƏMSÇ ƏMSS5-ə və milli qanunvericiliyə riayət etməyi təklif edir
Şikayətlər və baxılma mexanizmləri	Şikayət və narazılıqlar Şikayətlərin baxılması Komissiyasında (ŞBK), Yerli idarəetmə orqanlarında və QHT və / və ya yerli səviyyəli İcma Əsaslı Təşkilatlarda (İƏT) icmanın iştirakı ilə qeyri-rəsmi şəkildə həll olunur. (ƏMSS5 Şikayət mexanizmi, par. 19)	Şikayətlərin baxılması Komissiyasında (DETA, bənd 75, 2010) zərurət olduqda geniş miqyaslı layihələrdə təyin ediləcək. İcra Orqanı, Torpaq Alma Qrupu, Nəzarət Orqanı, yerli İcra Hakimiyyəti, bələdiyyələr və TİNM şikayət və müraciətləri qəbul etmə, araşdırma və həll etmək iqtidarındadır.	Bu ƏMSÇ həm ESS5, həm də yerli qanunvericiliyin uyğunlaşdırılmasını təklif edir
İqtisadi köçürülmə	DB siyasəti, gəlir / dolanışıq, ciddi itkilər və köçürülmə prosesi əsnasında TMQŞ-lər tərəfindən xərclədiyi vəsaitin bərpasını tələb edir. (ƏMSS5 İqtisadi yer dəyişdirmə, par.33-36)	Gəlir bərpası üçün əlavə təminatlar, ciddi şəkildə təsirlənmiş və ya həssas maddi/ fiziki vəziyyətləri olan TMQŞ-lər üçün əlavə təzminatlar nəzərdə tutulmayıb. 'Yaşayış mənbəyinin bərpası' anlayışı Azərbaycan qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuşdur	Bu ƏMSÇ ƏMSS5-ə riayət edilməsini nəzərdə tutur
Maraqlı Tərəflərin Cəlb Olunması	İctimai məşvəratlər və iştirak, DB-nin qəbul edilməsi, hazırlanması, həyata keçirilməsi və həyata keçirilməsindən sonrakı dövrdə davamlı bir proses olan siyasətinin ayrılmaz hissəsidir. (ƏMSS5 - əlavə 1. məcburi köçürülmə alətləri: İcma iştirakı, bənd. 11 & 22; ƏMSS10: Maraqlı tərəflərin əlaqələndirilməsi və məlumatların açıqlanması)	Hazırlıq mərhələsində ərazilərin özgəninkiləşdirilməsinə dair təklifi müzakirə etmək üçün ictimai iclaslar keçirilməlidir	Maraqlı Tərəflərin Cəlb Olunması (MTCOP) ƏMSS10-un təlimatlarına uyğun olaraq hazırlanmalıdır

Köçürülmə Siyasəti üzrə Çərçivə Sənədində (KSÇS), Əməyin İdarəetmə Planı (ƏİP) və Maraqlı Tərəflərin Cəlb Edilməsi Planı (MTİP) müvafiq olaraq ƏMSS5, ƏMSS2 və ƏMSS10 ilə bağlı daha ətraflı məlumatlar verir.

3. POTENSIAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏR / TƏSİRLƏR VƏ YUMŞALDICI TƏDBİRLƏR

DB-nin maliyyə yardımı altındakı layihə, Komponent 1 (Yolların Əlaqələndirilməsi), Komponent 2 (Yol Sektorunun Davamlılığı) və Komponent 3 (Yerli İnkişaf və Logistika) üç komponentdən ibarət olduğundan, Potensial ƏM&S Riskləri / Təsirləri və risk və təsirlərin Azaldılması Tədbirlərinin təhlilləri "layihə tipologiyalarına" münasib ola bilər. Alt komponent 1.1 mövcud yol oxu daxilində yolun bərpasını dəstəkləyəcək, alt komponent 3.1 isə kiçik miqyaslı seçilmiş yol bazarı və aqro-logistika obyektlərinin təkmilləşdirilməsinə kiçik miqyaslı investisiyaları nəzərdə tutur. Ümumiyyətlə, rayonların fiziki və coğrafi xüsusiyyətləri sosial-iqtisadi cəhətləri ilə yanaşı oxşarlıqları da bölüşmüşdür.

DB-nin ƏMS Siyasəti, bənd 37-ə uyğun olaraq deyilir: "Bank Borcalandan alt layihələrin müvafiq ətraf və sosial qiymətləndirilməsini həyata keçirməsini və bu kimi alt layihələrin hazırlanmasını və həyata keçirilməsini tələb edəcəkdir:

(a) ƏMSS-lərə uyğun olaraq *yüksək riskli alt layihələr*;

(b) Milli qanunvericiliyə və Bankın bu cür alt layihələrlə əlaqəli hesab etdiyi ƏMSS-lərin hər hansı bir tələbinə uyğun olaraq *Əhəmiyyətli Risk, Orta Risk və Aşağı Risk alt layihələri*."

Dipnotdakı əlavə şərhlər (№ 30): "Alt layihələrin ətraf mühit və sosial mənfə risklərin və ya təsirlərin minimal olması və ya olmaması ehtimalı olduqda, bu alt layihələr ilkin araşdırmadan sonra əlavə ekoloji və sosial qiymətləndirmə tələb etmir". Beləliklə, Siyasət layihə Komponentlərinə tətbiq edilməlidir.

Yenikəndin Biləsuvar yolunu bu hissəsində, təsirlər ümumilikdə torpaq işləri, mövcud yol örtüyünün sökülməsi, tikinti zolağında olan obyektlərin çıxarılması və ya yerdəyişməsi, alt və alt qat laylarının və asfalt örtüyünün döşənməsi, zəruri su yolu keçidlərinin genişləndirilməsi və yol alətlərinin quraşdırılması nəticəsində yaranacaqdır. Həmçinin, mövcud bitki örtüyünün və bəzi ağacların aradan qaldırılmasından ibarət qaçınılmaz təsirlər ola bilər. Əlavə olaraq, karxana və daş karyerlərindən materialların çıxarılmasında qaçınılmaz təsirlər gözlənilə bilər, çünki bu fəaliyyətlər mənzərəni dəyişdirəcəkdir. Təbii bitki örtüyünün bərpası ilə belə bəzi xüsusiyyətlər qalıcı olaraq dəyişməyəcək; beləliklə, qaçınılmaz hesab olunacaqdır.

Layihə ehtiyacları üçün asfalt və sement beton zavodlarının qurulmasında asfalt qarışığının istehsalı zamanı emissiya əmələ gələcək, eyni zamanda işləmə və qarışıq hazırlanması zamanı bitumun axması baş verə bilər. Körpülər, borular və drenaj işləri kimi betonlama işləri üçün sement beton zavodunda sement tozları havanı çirkəndirə bilər. Bundan əlavə, beton qarışığının hazırlanması, qarışdırılması və tranzit qarışdırıcıya yüklənməsi və yük maşınlarının sonrakı yuyulması torpaq və suyun çirkənlənməsinə səbəb ola bilər.

Bu iki qurğu suyun çirkənlənməsi üçün yaşayış yerlərindən və çaydan müvafiq məsafələrdə (300 m-dən az olmamaq şərti ilə) yerləşməlidir. Layihə yolu daxilində ərazi kənd ərazisi olduğu üçün bu zavodları qurmaq üçün kifayət qədər yer var. Podratçı lazımı icazələri almalı, torpaq sahibləri ilə düzgün danışıqlar aparmalı və layihənin sonunda istifadə edildikdən sonra ərazini bərpa etməlidir. Tikinti düşərgələri üçün ərazidə Podratçının onları qurmaq üçün seçə biləcəyi kifayət qədər yer var. Sözügedən obyektlər qorunan ərazilərdə və ya OMY-lərdə yerləşməməli və meşəlik ərazilərə bitişik olduqda bufer zonalara malik olmalıdır. Düşərgələr və zavodlar üçün ərazi seçimi və istismarı Yenikənd-Biləsuvar yolunun yenidən qurulması layihəsi üçün sahə xüsusiyyətli ƏMSİP ilə uyğun olmalıdır.

Layihə yolunun uzanan hissəsində, ən kritik ərazi OMY (OMY AZ045) olan Mahmutçala bataqlığının ətrafındadır, çünki bu bataqlığın çoxillik su basmış genişliyinin şimal ətrafının bir hissəsini təşkil edir. Hal-hazırda layihə təsvirlərində nəzərdə tutulduğu kimi, tikinti işləri mövcud dəhliz daxilində köhnə yol örtüyü sökülərək əvəzinə yeni örtük qatları ilə məhdudlaşdırılmalıdır. Torpaqalma olmayacağından təsirlərin əksəriyyəti tikinti dövrünə düşür. Tikinti zamanı bataqlıq suyunun keyfiyyətinin çirkənlənməsi, toz və səs əmələ gəlməsi riski artacaqdır. Şirvan milli parkı sol tərəfdə, layihə yolunun Km 49 + 800-

dən 1,2 km məsafədə, əkin sahələri və tikintiyə bufer kimi xidmət edən tikililərlə həmsərhəddir. Beləliklə, bu bölgəyə təsir olsa, minimal olacaqdır. Ekoloji həssas sayılan ərazilərin qalan hissəsi təsire məruz qalmaq üçün çox uzaqda yerləşir.

3.1. Alt komponent 1.1 Təsirlər, Risklər və Azaldıcı Tədbirlər

Borcalan / Müştəri alt komponent 1.1 üçün mövcud Y TZ daxilində yolun bərpasını həyata keçirmək niyyətindədir. Bu əsas kriteriya ilə layihənin ətraf mühit və sosial təsirləri və riskləri yol verilməyəcəyi gözlənilir, ya minimuma endiriləcəyi və ya layihənin mənfi təsirinə məruz qalan insanlara təsirin mümkün qədər məhdudlaşdırılacağı gözlənilir.

Yolun yenidən qurulması üçün tipik iş fəaliyyətləri və məqsədlərini nəzərə alaraq, təsirlər ilk növbədə idarə oluna bilən və müvəqqəti hesab edilə bilən və yolun bərpası ilə əlaqəli birbaşa təsirlər, əsasən tikinti zamanı gözlənilir, baxmayaraq ki, bəziləri layihənin işləmə mərhələsində aktual ola bilər. Potensial təsir aşağıdakılardan ibarətdir:

Tikinti mərhələsi:

- Material Mənbələri:
 - Karxana materialları və karyerlərin istifadəsi ilə əlaqəli Ətraf Mühit və Sosial Təsirlər
 - Xüsusilə tikinti materialları və avadanlığın yerləşdirilməsi üçün daşınma marşrutu ilə əlaqəli fiziki ekoloji təsirlər gözlənilir
- Sızmalar və təhlükəli materiallarla əlaqədar çirklənmə:
 - Təhlükəli materiallarla düzgün rəftar edilməməsi onların yerə düşməsinə səbəb ola bilər ki, bu da torpağın çirklənməsinə nəticələnər
- Havanın keyfiyyəti və İqlim:
 - Tozun yaranması - Bitkilərdən təmizlənmiş sahələr, daşınan torpaq tökmələri və qazıntılar quraq fəsildə ərazidə toz mənbəyi olacaq və ətraf mühit və yerli əhali üçün problem yaradacaqdır.
 - Avadanlıq və qurğulardan ifraz olunan emissiyalar - avadanlıq, yük maşınları və maşınlar ərazidəki tullantıların mənbəyi olacaqdır. Ətrafdakı havanın keyfiyyətini qorumaq vacibdir.
 - Asfalt və sement zavodları kimi stasionar mənbələr ərazidə qeyri-adi olan tullantılar əmələ gətirəcək və ətrafdakı havanın təmiz keyfiyyətini pisləşdirəcəkdir.
 - Tullantıların açıq şəkildə yandırılması - Podratçının materialları yerində yandırması ərazidəki havanın çirklənməsinə təsir edəcəkdir.
 - Yanacaq tullantıları - yanacağın istifadəsi ekosistemə zərər verə bilən və yerli əhəlinin xəstəlikləri ilə nəticələnə bilən çirklənmiş tullantıların yaranmasına səbəb olacaqdır
 - Tikinti maşınlarının istismarından çıxan tullantılar - maşınların istismarı ekosistemə zərər verə bilən və yerli əhəlinin xəstəlikləri ilə nəticələnə bilən tullantılar əmələ gətirir.
 - Asfalt və sement zavodlarından yaranan tullantılar - zavodların istismarı ekosistemə zərər verə bilən və yerli əhəlinin xəstəlikləri ilə nəticələnə bilən tullantılar əmələ gətirir.
 - Daşıyıcı yollardan, asfaltlanmamış yollardan, açıq torpaqlardan və material ehtiyatı stoklarından yaranan toz - Tikinti zamanı bitki örtüyündən təmizlənmiş bəzi sahələr, daşınan torpaq tökmələri quraq fəsildə ərazidə toz mənbəyi olacaq və ətraf mühit və yerli əhali üçün problem yaradacaqdır.
- Suyun keyfiyyəti
 - Layihə yolu ətrafındakı su hövzələrin potensial çirklənməsi
 - İnşaat işləri, suvarma kanallarını, eləcə də körpü tikintisi zamanı bitişik bataqlıq ərazilərini birbaşa çirkləndirə və nəticədə bu ərazidəki bioloji növlərə təsir göstərə bilər.
 - Tikinti Düşərgələrində və Anbar Sahələrində Su ilə Çirklənmə problemləri
 - Asfalt yol yatağının sökülməsi nəticəsində tullantı maddələrin düzgün atılmamasından yaranan potensial təsir

- Tikinti Düşərgələrində və digər köməkçi müəssisələrdə tullantılar (maye və ya bərk)
- Sızmalardan çirklənmə
- Asfalt - Asfaltın istismarı zamanı yaranan tullantılar
- Təhlükəli Tullantılar - Təhlükəli tullantıların düzgün idarə edilməməsi ətraf mühitə ciddi ziyan vurulmasına səbəb olacaqdır.
- Sökülmə zamanı yol və körpü qırıntı zibilləri - Yanlış kənarlaşdırma, daşınma, stok anbarı və plansız atılma təbii ətraf mühitin çirklənməsinə səbəb olacaqdır. Bu təsir az və ya orta hesab olunur
- Səs-küy və vibrasiya
 - Ağır texnika və yük maşınlarının istifadəsi nəticəsində yaranan səs-küy və titrəmə
- Ümumi çirklənmə
 - Sahəyə gətiriləcək materialların boşaldılması sakinlər və sürücülər üçün təhlükəli ola bilər
 - Tullantıların sızması local çirklənməyə və bəlkə də ətraf mühitin çirklənməsi ilə nəticələncəkdir.
 - Yük maşınlarından tökülən sızmalar ərazilərdə ekoloji, bioloji və sosial-iqtisadi zərər mənbəyi ola bilər.
 - Üzəri örtülməmiş yük maşınlarının hərəkəti nəticəsində yaranan toz insanlarda sağlamlıq problemlərinə səbəb ola bilər.
- Flora və Fauna
 - Floranın itkisi ehtimalı: tikinti işləri nəticəsində ərazinin bitki örtüyünə qaçınılmaz təsirlər
 - Fauna növlərinin yaşayış yeri ola biləcək su hövzələrinə (çaylar, dərələr, göllər, gölməçələr, kanallar və xəndəklər) mümkün təsirlər.
 - Yaşayış mühitinin potensial məhvi və pozulması
- Nəqliyyatın pozulması
 - Mövcud nəqliyyat axınına tikinti işləri mərhələsində tikinti işləri mane olacaq
- İşçilərin Sağlamlığı və Təhlükəsizliyi
 - İşçilərin sağlamlığı və təhlükəsizliyi
 - İşçilərin və əhəlinin iştirakı ilə baş verən qəza və xəsarətlərdən qaçınmaq üçün tədbirlərin həyata keçirilməməsi
 - Təmizlik işi və yaşayış şəraiti təmin edilmədiyi təqdirdə sağlamlıq və həyat üçün risk
 - İşçilər və ya icma üzvləri üçün potensial cinsi istismar və zorakılıq / cinsi təcavüz (CİZ/ CZ) riskləri
 - COVID yoluxma və ötürülmə riskləri
 - Yerli olmayan işçilər tərəfindən cinsi yolla və ya digər üsulla xəstəliklərə yoluxma;
 - İşçi qüvvəsində malyariya, diareya və s. kimi xəstəliklərin baş verməsi;
 - Yerli səviyyədə mövcud sağlamlıq sistemlərinə təzyiqlər.
- İşçilərin Məşğulluq hüquqları
 - Uyğunsuzluq riskləri:
 - Əmək məcəlləsinə riayət edilməməsi, işçilərə qeyri-adekvat dərəcələr verilməsi, qadınların, əlillərin və ya digər həssas şəxslərin ayrışdırılma riski.
 - Gender əsaslı zorakılıq riskləri:
 - İş yerində GƏZ ilə əlaqəli problemlərin meydana çıxma riski
 - (CİZ/ CZ) hadisələrinin baş vermə riski
- İcma Sağlamlığı və Təhlükəsizliyi
 - İşlərə görə icmaların / sakinlərin sağlamlığı və təhlükəsizliyi:
 - İşlərdə yarana biləcək xəsarətlər (məsələn, qazıntılarda yığılma, düşən eşyalar, layihə maşınları və avadanlıqlarının yaratdığı qəzalar və s.)
 - İşlərlə əlaqədar icmaların / sakinlərin sağlamlığı və təhlükəsizliyi
 - İctimai yerlərə və ya binalara adi ümumi girişin pozulması və ya ləğvi
- İcma əlaqələri
 - Layihə ilə əlaqədar şikayət və şikayətlərin həll olunmaması riski:

- Layihədən Təsirlənən Şəxslərdən potensial şikayətlər
- Yerli olmayan işçi qüvvəsinin axını:
 - Yerli əhali üçün iş imkanlarından məhrumetmə
 - Yerli sakinlərlə düşmənçilik
- Mədəni İrsin Qorunması
 - Mədəni yerlərdə baş verə biləcək narahatlıq və ya zərər
- İstifadəsi dayandırılan iş sahələri
 - Podrat düşərgəsi sahələrinin istismarının dayandırılması xüsusi diqqət tələb edir.
 - ƏMSİP, həm inşaat sahələri, podrat düşərgəsi, saxlama və stoklama obyektləri, həm də karxanaların, iş sahələrinin istismarının dayandırılması üçün yaxşı təcrübələrin təyin edilməsi üçün xüsusi istinadlar etməlidir.

İstismar və qulluq Mərhələsi

- Havanın keyfiyyəti
 - Nəqliyyat vasitələrinin hərəkətindən hava keyfiyyətinə olan təsirlər - Yolun istismarı zamanı yoldan keçən nəqliyyat vasitələri işlənmiş qaz ifraz edir
 - Yeni M3 avtomobil yolu ilə hərəkət edəcək nəqliyyatdan yaranacaq emissiya:
- Faunaya təsirlər:
 - Səyahət edən insanların olması təsirlər yaradır
 - Flora və faunanı toplamaq və ovlamaq üçün insanların marağının artması səbəbi
 - Əkilən ağaclara və / və ya quraşdırılmış Yaşıllıqlara təsirlər
- Səs-küy
 - Yenidən qurulan yolda nəqliyyat vasitələrinin daha yüksək sürəti sayəsində səs-küy səviyyəsi artır
- Nəqliyyat təhlükəsizliyi
 - Bərpa olunmuş yol boyunca nəqliyyat vasitələrinin daha yüksək sürəti:
 - Artmış sürət yol qəzası, xəsarət və ya ölüm hallarını artırır

Bu ƏMSİÇS üçün gələcəkdə mövcud sahəyə aid məlumatlara əsasən sonrakı layihə mərhələlərində daha da dəqiqləşdirilməli olan ekoloji və sosial təsirlər, risklər və azaldıcı tədbirlər proqnozlaşdırılır. Təsir və risklərin əksəriyyəti əsas yol dəhlizi və kənd yollarının tikintisi zamanı gözlənilir və layihə müddətinin davamlılığından, yerləşmə ərazisindən, istifadə olunan materialların miqdarı və növlərindən, tikinti və tikinti texnikası rejimlərindən və s. asılı olacaqdır. Aşağıdakı Cədvəl hazırlanan Texniki-İqtisadi Araşdırmadan¹³ götürülmüş və Yenikənd-Biləsuvar yolunun bərpası layihəsi üçün ƏMSİP-nin bir hissəsi olacaq ƏMS Təsirlərin, Risklərin və Azaldıcı Tədbirlərin müəyyənləşdirilməsində bir rəhbər rolunu oynayır.

¹³ IRD-SAAAR. Yenikənd və Biləsuvar arasındakı M3 Ələt-Astara-İran Dövlət Sərhədi avtomobil yolunun bərpası üçün ilkin texniki-iqtisadi əsaslandırma (Orijinal yol oxu). İyun 2020.

Cədvəl 10: Potensial mənfəi ekoloji və sosial risklər və təsirlər və təsirləri azaltma tədbirləri

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	Öhdəlik / Layihə Mərhələsi
ƏTRAF MÜHİT				
<i>Dizayn və tikintizən əvvəlki mərhələ - Topoqrafiya və torpaqlar</i>				
Material mənbələri	Çınqıl və digər mədən materialları mənbələrinə təsirlər əsasən materialların iş sahəsinə daşınması səbəbindən baş verəcəkdir.	Bölgənin geoloji xüsusiyyətləri və ehtiyatlarına və/ və ya onların yaratdığı potensial təsirləri azaltmaq üçün Layihə fəaliyyəti zamanı mütləqdir: <ul style="list-style-type: none"> Körpülərin və digər tikililərin layihə cizgilərində Layihə ərazisinə xas seysmik riskinə uyğun olan bütün dizayn parametrlərinin tam nəzərə alınmasını təmin edilsin. Kərxana materialları mənbəyi olaraq yalnız bütün müvafiq qaydalara və sənaye standartlarına uyğun olaraq lisenziyalı obyektlərin istifadə ediləcəyini ifadə edən müqavilə müddəalarını qəbul edilsin. Tender və müqavilə sənədlərində açıqlanmalıdır ki, daş karxanalarının seçimində qarşısı alınacaq mənfəi təsirlərin minimuma endirilməsini təmin etmək üçün Tikintiyə Nəzarət Məsləhətçisinin (TNM) karxanaya baxışı və yazılı təsdiqi tələb edilsin.	ƏMSS 1, və 3	<u>AA YDA və Dizayn Məsləhətçisi / Dizayn mərhələsində</u>
<i>Dizayn və tikintizən əvvəlki mərhələ - Səs-küy və vibrasiya</i>				
<i>Tikintidən əvvəl səs-küyün qarşısının alınması</i>	Səs-küyün yaranması - iş sahəsi əsas səs-küy mənbəyi olacaqdır	Səs-küyü azaltmaq üçün: <ul style="list-style-type: none"> Təlimatlar Texniki Spesifikasiyada göstərilməlidir; Hava keyfiyyəti üçün ilkin ölçülər TN Məsləhətçisi tərəfindən təsdiq edilmiş yerlərdə Podrat şirkəti tərəfindən aparılmalıdır; və Podrat şirkəti ƏMSİP çərçivəsində Səs-küyün İdarəetmə Planını hazırlamalıdır 	ƏMSS 1	<u>AA YDA və Dizayn Məsləhətçisi / Dizayn mərhələsində</u>
<i>Dizayn və tikintizən əvvəlki mərhələ - Tullantıların idarə olunması</i>				
<i>Suyun keyfiyyəti - çirklənmənin qarşısının alınması</i>	Tikinti düşərgələrinin fəaliyyəti və Layihə tikinti işləri nəticəsində yaranan bərk tullantıların kənarlaşdırılması kimi Layihənin tullantı yaranan tərəfləri ilə əlaqədar qoyulan şərtlər (və ya şərtlərin olmaması) ilə bağlı Tikintidən Əvvəlki Mərhələdə verilən	Böyük həcmli tullantıların atılması üçün ərazilər, tikintizən əvvəlki mərhələdə müəyyən olunmalıdır. Xüsusi müqavilə müddəaları tikinti düşərgələrinin və digər potensial ikinci dərəcəli təsir mənbələrinin düzgün yerləşdirilməsini və drenaj və çirkab su qurğuları ilə təmin edilməsini təmin edir. Bununla bağlı aşağıdakı müddəalar nəzərdə tutulmuşdur:	ƏMSS 1, 3 və 6	<u>AA YDA və Dizayn Məsləhətçisi / Dizayn mərhələsində</u>

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
	<p>qərarlar Layihənin təsirlərinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərəcəkdir.</p>	<p>Tikinti Düşərgəsində Tullantı sularının atılması və ərazinin drenaj sistemləri: Aşağıdakı şərtlər tətbiq olunmalıdır:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Təklif olunan ərazi drenaj sistemlərinin izahatları.</u> Suyun keyfiyyəti təsire məruz qala biləcəyi və ya artıq həcmdə su axınları (tikinti düşərgələri, və s.) olan ərazilər və təklif olunan ərazilərə tətbiq edilən drenaj sisteminin izahatı ƏMSİP-də verilməlidir. • <u>Tullantı suları.</u> Sahədə yaranan tullantı suları toplanmalı, uyğun və düzgün dizayn edilmiş müvəqqəti drenaj sistemi vasitəsi ilə ərazidən çıxarılmalı və çirkənməyə və narahatlığa səbəb olmayacaq bir yere atılmalıdır. Sahə üzrə Xüsusi ƏMSİP-lər tərəfindən tələb olunan sahə planında təklif olunan sistem və tualetlər, saxlama yerləri və s. daxil olmaqla ərazidəki əlaqədar obyektlərin yerləri göstərilməlidir. Səth sularına kanalizasiya və ya yuyulma nəticəsində çirkəb sular birbaşa axıdılmamalıdır. Sürtkü yağı kimi materialların, (bunlarla məhdudlaşmamaqla, digər oxşar), torpağa və ya su obyektlərinə atılması qadağandır. Maye maddələri saxlanılan sahələrin birbaşa səth sulara axarı olmamalıdır. Drenajlarla təchiz olunmuş mayeli maddələrin saxlama sahələri klapanlarla təchiz olunmalıdır, klapanlar qapalı şəkildə saxlanılmalıdır və klapanları açan açar nəzarət altında olmalıdır Yağ və mazut sızmaları dərhal təmizlənməli və sızmaları təmizləyən materiallar anbarda saxlanılmalıdır. • <u>Drenaj.</u> Tikinti sahələrinə axan yağıntıların birbaşa hər hansı bir su hövzəsinə, su arxına və ya kanala axmamasını təmin etmək üçün sahə planı hazırlanmalı və çirkəb sular yığılan quyular və digər qurğular da daxil olmaqla təklif olunan sistem plana Səth su hövzələrinə kanalizasiya çirkəb sularının birbaşa axması, yuyuntulu suyun, kimyəvi maddələrin, sızmaların, tullantı yağların və ya bərk tullantıların birbaşa axıdılması qadağandır. 		

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		<p>Yanacaq, sürtkü yağı və kimyəvi qatqılar dərhal təmizlənməlidir. Yığılmış təmizlənmiş material zəhərli və təhlükəli tullantılar üçün uyğun və təsdiq edilmiş bir təmizləyici müəssisəyə nəql edilməlidir. Sizmaları təmizləyən avadanlıq yerində saxlanmalıdır.</p> <p>Yanacaq əməliyyatları və zəhərli və toksik maye və maddələrin saxlanma yerləri. Sahə planlarında maye materialların və zəhərli materialların saxlanması üçün yerlər göstərilməlidir. Yanacaq və kimyəvi maddələrin düzgün saxlanılmaması səbəbindən mənfi təsirlərin qarşısını almaq məqsədilə aşağıdakı şərtlərin yerinə yetirilməsi mütləqdir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yanacaq doldurma əməliyyatları yalnız saxlama yerləri daxilində baş verməlidir • Bütün yanacaq və kimyəvi maddələr saxlandığı anbarlar (varsa) beton bünövrə üzərində, divarlara əhatə edilmiş və hasara alınaraq saxlanılmalıdır. Saxlama sahəsi hər hansı bir su hövzəsi və ya bataqlıqdan uzaq olmalıdır. Bünövrə və bənd divarları keçirilməz olmalı və üzərindəki çənlərin həcmnin yüzə 110-unu tutacaq qədər tutumlu olmalıdır • Doldurma və yanacaq doldurma ciddi şəkildə nəzarət edilməli və rəsmi prosedurlara tabe olmalıdır və potensial çirkləndirici mayelərin sizaraq yayılmasının qarşısını almaq üçün torpaq toplusu ilə əhatə olunmuş ərazilərdə aparılacaqdır • Bütün klapanlar və tətik yerləri icazəsiz müdaxiləyə və istifadəyə qarşı davamlı olmalı və istifadə edilmədikdə bağlanmalıdırlar. • Hər bir çənin və ya çəlləyin içindəkilər açıq şəkildə işarələnməlidir. Çirklənmiş tullantıların heç bir drenaja və ya su axınlarına daxil olmamasını təmin etmək üçün tədbirlər alınmalıdır. 		

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		<ul style="list-style-type: none"> Sürtkü yağların və digər potensial təhlükəli mayələrin yerə və ya su hövzələrinə atılması qadağandır. Təsadüfi sızmalar baş verərsə dərhal təmizlənmə işləri aparılmalı və təhlükəli tullantıların atılmasına icazə verilən sahəyə atılana qədər bütün təmizləyici materiallar təhlükəsiz ərazidə saxlanılmalıdır. Su mənbələrinə aid yerlər. Sahə planları mümkün qədər bütün müvəqqəti tikinti obyektlərinin su mənbələri, axını və ya kanaldan ən azı 50 metr məsafədə yerləşməsinə təmin edərək hazırlanmalıdır. 		
<u>Dizayn və tikintizən əvvəlki mərhələ - Tikinti materialların və tullantıların daşınması</u>				
Nəqliyyat marşrutları	Yerlərin təyin edilməsi, materialların iş sahələrinə daşınması üsulu – Layihəçi tikinti materiallarının daşınması üçün aydın təlimatlar verməlidir	İcmalara və təbii ətrafa təsirlər minimuma endirilməlidir: <ul style="list-style-type: none"> Yerli yol və icma qaydalarına riayət edilməlidir. 	ƏMSS 1, 3, 4 və 6	<u>AAYDA və Dizayn Məsləhətçisi / Dizayn mərhələsində</u>
<u>Dizayn və tikintidən əvvəlki mərhələ - Hidrologiya və su ehtiyatları</u>				
Su keyfiyyəti - səth suların çirklənməsi	Səth suların çirklənməsi: Podratçının iş fəaliyyəti və qurğuları əsas çirklənmə mənbəyidir. Birbaşa suya və ya dolayı yolla yerə axıdılaraq sonda çaya gedən yollarını tapacaq axıntılar çirklənməyə səbəb olacaqdır.	Səth sularının çirklənməsi təhlükəsini aradan qaldırmaq: <ul style="list-style-type: none"> Podratçının obyektlərinin (Podratçının düşərgəsi, avadanlıq sahəsi, asfalt və beton zavodları, daş karxanası) uyğunsuz yerləşməsinin qarşısı alınmalıdır, onların yerləşdirilməsinə dair Texniki Xüsusiyyətlər düzgün şəkildə hazırlanmalıdır. İnşaat avadanlığının yuyulma sahəsinin uyğunsuz yerləşməsinin qarşısını almaq, yuyulan tullantı suyunun yaxınlıqdakı çirkab su hövzələrinə və ya su kanallarına axıdılmasının qarşısını almaq. Su keyfiyyəti üçün ilkin ölçmə TTN Məsləhətçisi tərəfindən müəyyən edilmiş yerlərdə Podratçı tərəfindən aparılmalıdır. Podratçı çirkab suların təmizlənmə strategiyalarını və ya çirkab suların 	ƏMSS 1,3 və 6	<u>Podrat şirkəti/ Tikinti mərhələsində</u>

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		təmizləmə qurğularının quraşdırılması üçün planlarını təqdim etməlidir.		
Suyun keyfiyyəti - Drenaj	Drenaj - Yolun struktur bütövlüyünü qorumaq üçün müvafiq drenaj dizaynı vacibdir və bu, pisləşən hava şəraitinə uyğunlaşmaq deməkdir.	Drenaj işlərinin təhlükəsiz və funksional olmasını təmin etmək üçün drenaj sxemləri mövcud şərtlərdən daha təkmilləşdirilmiş olmasına və artan axıntının meydana gəlməməsi və ya əvvəllər su dəyməyən ərazilərin su basması ilə nəticələnməsinə zəmanət vermək üçün drenaj və borular məsələsinə dizayn mərhələsində fikir veriləcəkdir.	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podrat şirkəti/</u> Tikinti mərhələsində
Körpü ətrafında suyun keyfiyyəti	Körpü tikintisi - Körpünün struktur dizaynı kifayət qədər istismar müddətini təmin etmək üçün hazırlanmalıdır.	Təhlükəsiz və funksional işləri təmin etmək üçün : <ul style="list-style-type: none"> Bütün yeni körpülər 75 illik ömür üçün dizayn edilməlidir. Körpünün bərpa və möhkəmləndirmə işləri 50 illik ömür üçün nəzərdə tutulmalıdır Yüklənmə dizaynı və bütün struktur komponentlərin dizaynı Sifarişçinin Xüsusi Tələblərində göstərilən körpü dizayn standartlarına uyğun olmalıdır. Sonda, körpü dizaynı və yerləşməsi estetik baxımdan xoşagələn və mövcud mühitlə uyğun olmalıdır. 	ƏMSS 1, və 3	<u>Podrat şirkəti/</u> Tikinti mərhələsində
<u>Tikinti mərhələsi – material mənbələri</u>				
Material mənbələri	karyer materialları və karxanaların istifadəsi ilə əlaqəli təsirlər	Hər hansı bir karyerin və ya daş qırma qurğusunun açılmasından əvvəl Podratçı torpaq mülkiyyətçilərinin torpaq istifadəsi üçün lazımi dərəcədə kompensasiya edilməsini və sahələrin əhəmiyyətli dərəcədə səbəb ola biləcək bir ərazidə yerləşməməsini təmin etmək üçün müvafiq qurumlardan və TTNM-dən təsdiq tələb edəcəkdir Bunu təmin etmək üçün Podratçılar daş karxanalarını və daş xırdalama zavodlarını aşağıdakı qaydalara uyğun yerləşdirməlidirlər: <ul style="list-style-type: none"> Səs və toz təsirlərinin qarşısını almaq üçün yaşayış yerlərindən ən az 300 metr məsafədədir; Kənd təsərrüfatı ərazilərinin xaricində yerləşir; və Mümkün olduğu təqdirdə hökumətə məxsus torpaqlarda; 	ƏMSS 1, 3, 4 və 6	<u>Podrat şirkəti/</u> Tikinti mərhələsində

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		<ul style="list-style-type: none"> • Daş karxanası və karyer sahəsi layihə başa çatmadan əvvəl bərpa olunmalıdır • Karxana sahəsinin ilkin vəziyyəti, gələcəkdə karxananın bərpası işləri zamanı istinad üçün sənədləşdirilməlidir. 		
Daşınmaların marşrutları	Xüsusilə tikinti materialları və avadanlıqlarının yerləşdirilməsi üçün çətdirilmə marşrutu ilə əlaqəli təsirlər gözlənilir	Tikintiyə başlamazdan əvvəl, bütün nəqliyyat marşrutlarının (mövcud və planlaşdırılan) həqiqi vəziyyəti qiymətləndirilməli və fotosəkil çəkilməlidir. Tələb olunduğu təqdirdə, torpağın sıxılmasını və kənd təsərrüfatı torpaqlarının itirilməsini minimuma endirmək üçün müvafiq şəkildə yerləşdirilmiş nəqliyyat yolları çəkilməli və istifadə edilməlidir. Podratçıdan müvəqqəti istifadə olunan bütün nəqliyyat yollarını / tikinti trafik marşrutlarını əvvəlki vəziyyətinə qaytarması tələb olunmalıdır. Daşıma yollarının intensiv istifadə olunan otlaq ərazilərindən keçdiyi hallarda, yerli heyvanlarla toqquşmaların qarşısını almaq üçün bu yollar boyunca qoruyucu heyvan çəpərləri quraşdırılmalıdır.	ƏMSS 1, 3, 4 və 5	<u>Podrat şirkəti/</u> Tikinti mərhələsində
Təhlükəli materiallarla işləmə	Sızmalar və ya təhlükəli materiallardan qaynaqlanan çirklənmə - Təhlükəli materiallarla düzgün rəftar edilməməsi onların yerə düşməsinə səbəb ola bilər və bu da torpaq çirklənməsilə nəticələnər.	Podratçı aşağıdakıları təmin etməlidir: <ul style="list-style-type: none"> • Bütün yanacaq və kimyəvi maddələr saxlandığı anbarlar (varsa) beton bünövrə üzərində, divarlarla əhatə edilmiş və hasara alınaraq saxlanılmalıdır. Saxlama sahəsi hər hansı bir su hövzəsi və ya bataqlıqdan uzaq olmalıdır. Bünövrə və bənd divarları keçirilməz olmalı və üzərindəki çənlərin həcmnin yüzdə 110-unu tutacaq qədər tutumlu olmalıdır. • Tikinti düşərgəsində yerləşən istismar ərazi drenajlı, sızdırmaz qat üzərində qurulmalıdır; açıq yer üzərində nəqliyyat vasitələrinə texniki xidmət göstərilməməlidir. • Doldurma və yanacaq doldurma ciddi şəkildə nəzarət edilməli və rəsmi prosedurlara tabe olmalıdır. Damlama qabları bütün doldurma və yanacaq yerlərinin altına qoyulmalıdır. Tullantı yağlar lisenziyalı bir şirkət tərəfindən saxlanılır və kənarlaşdırılır. • Bütün klapanlar və tətik yerləri icazəsiz müdaxiləyə və istifadəyə qarşı davamlı olmalı və istifadə edilmədikdə bağlanmalıdır. 	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podrat şirkəti/</u> Tikinti mərhələsində

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		<ul style="list-style-type: none"> Hər bir çənin və ya çəlləyin içindəkilər açıq şəkildə işarələnməlidir. Çirkələnmiş tullantıların torpağa düşməsinin qarşısını almaq üçün tədbirlər görülməlidir. Doldurulmuş və ya istifadə edilmiş heç bir bitum çəlləyi və ya konteyner açıq yerdə saxlanılmamalıdır. Bunlar yalnız betonlu keçməz qatda saxlanmalıdır Bitumdan istifadə olunan ərazilər yağların torpaqlara sızmasının qarşısını almaq üçün keçirilməz (beton) Qat üzərində tikilməlidir 		
	<u>Tikinti mərhələsi- Hava keyfiyyəti və İqlim</u>			
Hava keyfiyyəti - Toz	Tozun yaranması - bitki örtüyündən təmizlənmiş ərazilər, daşınan material, qazıntı işləri quraq fəsildə ərazidə toz yaranmasına səbəb olacaq və ətraf mühit və yerli əhali üçün problem yaradacaqdır.	Asfaltlanmamış daşıyıcı və nəqliyyat marşrutları tozu yatırmaq üçün mütəmadi olaraq suvarılmalıdır	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı /</u> Tikinti və istismar zamanı
Hava keyfiyyəti - Tullantılar	Avadanlıq və qurğulardan, yük maşınları və mexanizmlərdən ifraz olunan emissiyalar ərazidəki tullantıların mənbəyi olacaqdır. Ətrafdakı havanın keyfiyyətini qoruyub saxlamaq vacibdir.	Emissiyanı minimuma endirmək üçün: Bütün maşın və nəqliyyat vasitələri yaxşı işlək texniki vəziyyətdə olmalıdır.	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı /</u> Tikinti və istismar zamanı
Hava keyfiyyəti - Stasionar Mənbələr	Stasionar mənbələrdən hava keyfiyyətinə təsir - Asfalt və sement zavodları kimi stasionar mənbələr ərazidə qeyri-adi olan tullantılar əmələ gətirəcək və ətrafdakı havanın təmiz keyfiyyətini pisləşdirəcəkdir.	İlkin hava keyfiyyəti sınaqları Tikintiyə Texniki Nəzarət Mühəndisi ilə razılaşdırılmış ərazilərdə tikinti işlərinə başlamazdan əvvəl aparılacaqdır. Karxanalar, karyer, asfalt və beton zavodları üçün yerlər tikinti mərhələsində mühəndis və müvafiq qurumlar tərəfindən təsdiqlənməlidir. Tikinti işləri zamanı lüzumsuz səfərlərdən və nəqliyyat vasitələrinin hərəkətindən yarana biləcək toz problemlərindən qorunmaq üçün bu obyektlərin Layihə yoluna mümkün qədər yaxın olmasını təmin etmək üçün səylər göstərilməlidir.	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı /</u> Tikinti və istismar zamanı

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		Əlavə olaraq heç bir karxana, karyer və ya asfalt zavodu hər hansı bir yaşayış məntəqəsi, mühafizə olunan ərazi və ya həssas reseptorlardan 300 metr məsafədə yerləşməməlidir.		
Tullantıların İdarə Olunması	Tullantıların açıq şəkildə yandırılması - Podratçının materialları yerində yandırması ərazidəki havanın çirklənməsinə təsir edəcəkdir	Podratçı, Mühəndisin icazəsi olmadan Sahədə zibil və ya digər materialların yandırılmasının baş verməməsini təmin edəcəkdir.	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı / Tikinti zamanı</u>
Hava keyfiyyəti - Yanacaq Tullantıları	Yanacaq tullantıları - yanacağın istifadəsi ekosistemə zərər verə bilən və yerli əhalinin xəstəlikləri ilə nəticələnən çirklənmiş tullantıların yaranmasına səbəb olacaqdır	Podratçı, hava çirkləndiriciləri yarada biləcək hər hansı bir yanacaqdan istifadə edən sobaların, qazanxanaların və ya digər oxşar qurğuların və ya avadanlıqların, mühəndisin əvvəlcədən yazılı razılığı olmadan quraşdırılmayacağını təmin etməlidir.	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı / Tikinti zamanı</u>
Hava keyfiyyəti - Egzoz tullantıları	Tikitni texnikasının istismarı nəticəsində ifraz olunan tullantılar - texnikanın istismarı ekosistemə zərər verə bilən və yerli əhalinin xəstəlikləri ilə nəticələne bilən tullantılar əmələ gətirir.	Podratçı tikinti avadanlığının yaxşı səviyyədə saxlanılmasını və çirklənməyə nəzarət cihazları ilə təchiz olunmasını təmin edəcəkdir. Avadanlıqlar (çirklənməyə nəzarət cihazları daxil olmaqla) işlək vəziyyətdə saxlanılmasını təmin etmək üçün Mühəndis tərəfindən müəyyən aralıqlarla yoxlanılacaq və yoxlama nəticəsi ətraf mühitin monitorinqinin bir hissəsi olaraq Podratçı və Mühəndis tərəfindən qeyd ediləcəkdir. Əlavə olaraq Podratçı təmin etməlidir: <ul style="list-style-type: none"> • Mühərriklərin boş yerə işləməsinin qarşısını almaq; • Layihə iş sahələrində həddindən artıq çirklənməyə (yəni görünən tüstü) səbəb olan avadanlıq və mexanizmlərin istifadəsini qadağan etmək; • Material ehtiyatlarının üstü örtülür ərazilərdə yerləşməsini təmin etmək və materialın havaya sovrulmasının qarşısını almaq üçün brezent və ya digər bu kimi uyğun örtüklərlə örtmək. 	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı / Tikinti və istismar zamanı</u>
Hava keyfiyyəti – – Qarışıq tullantılar	Asfalt və sement zavodlarından qarışıq tullantılar – zavodların fəaliyyəti ekosistemə zərər verə bilən və yerli əhalinin xəstəlikləri ilə nəticələne bilən tullantılar əmələ gətirir.	Podratçı, köməkçi qurğulardakı (məsələn, karxanalardakı) konveyer bantlarının külək lövhələri ilə təchiz olunmasını təmin etməli və toz emissiyasını minimuma endirmək üçün konveyer ötürmə nöqtələri və tullantı axıdılması sahələri əhatə olunmalıdır. Toz yaratmaq potensialı olan materialları daşıyan bütün konveyerlər tamamilə bağlanmalı və kəmərlər təmizləyiciləri ilə təchiz olunmalıdır	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı / Tikinti və istismar zamanı</u>

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
Hava keyfiyyəti – Daşınma Yollarında Toz	Daşıyıcı yollardan, asfaltlanmamış yollardan, açıq torpaqlardan və material ehtiyatlarından yaranan toz - bitki örtüyündən təmizlənmiş ərazilər, daşınan material, qazıntı işləri quraq fəsilə ərazidə toz yaranmasına səbəb olacaq və ətraf mühit və yerli əhali üçün problem yaradacaqdır.	<p>Podratçı aşağıdakı toza qarşı tədbirlərin tətbiq olunmasını təmin edəcəkdir:</p> <ul style="list-style-type: none"> Sahəyə və ərazidən materialların daşınması üçün istifadə olunan bütün yük maşınları zibil və / və ya materialların nəqliyyat vasitələrindən düşməsinin və ya dağılmasının qarşısını almaq üçün kətan örtüklü və ya digər məqbul tipli örtüklə (müvafiq qaydada möhkəmləndirilməlidir) örtüləcəkdir; Landşaft bərpa işləri, küllənmiş tozun yaradılmasını məhdudlaşdırmaq üçün yaxşı təcrübəyə uyğun olaraq ən qısa müddətdə tamamlanmalıdır. Nəqliyyat vasitələrinin müntəzəm hərəkəti olan ərazilərdə sərt səthlər tələb olunacaq; və Su çiliyəcilərindən effektiv istifadə həyata keçiriləcəkdir (məsələn, Ərazinin tikinti sahələrindəki bütün yollara hər gün ən azı iki dəfə püskürtmək lazımdır və zəruri hallarda tozun idarəedilməsi üçün mühəndisin razılığına uyğun daha çox sayda). 	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı /</u> Tikinti və istismar zamanı
<i>Tikinti mərhələsi - suyun keyfiyyəti</i>				
Suyun Keyfiyyəti – Təbii suyun keyfiyyəti	Bəzi yerlərdə layihə oxu çaya yaxın keçir, körpü və qutu borularının yenidən qurulacağı çay və suvarma kanalları ilə kəşifir. Ən vacib su mənbəyi Kür çayıdır, o cümlədən bataqlıqlar tədqiqat sahəsindəki ən vacib ekoloji xüsusiyyətlərdəndir. Tədqiq olunan dəhliz daxilində Mahmudçala bataqlıq ərazisi (vacib quş populyasiyalarına görə Ramsar sahələri kimi təyin olunur) Şorsuludan Biləsuvara qədər uzanır. Səth sularına potensial təsirlər əsasən körpü tikinti işləri zamanı olacaqdır. Magistral yol axınından çirklənmə və yol qəzaları nəticəsində yaranan təhlükəli	<p>Yumurtlama dövründə heç bir körpü alt quruluşunun (təməl) tikintisinə icazə verilməməlidir. Vinç barjalari və körpü tikintisində iştirak edən digər gəmilər də suyun keyfiyyətini pisləşdirə bilər və yağ sızaraq yerli balıqları təhlükə altına ata bilər. Bu tikinti gəmilərinin əməkdaşları toqquşmaların və suyun çirklənməsinə səbəb ola biləcək digər qəzaların qarşısını almaq üçün maksimum dərəcədə diqqətli olmalıdırlar.</p> <p>Bərpa işləri nəzərdə tutulur: dəstəkləyici konstruksiyaların inşası zamanı doldurma işləri; çay yatağının və daşqın düzünün obyektlərin qarışıqlığından təmizlənməsi, iskele və müvəqqəti dayaq yığınlarının çıxarılması və daşınması; karxana sahəsi və giriş yolları daxil olmaqla tikinti sahəsindəki müvəqqəti qurğuların sökülməsi və ərazinin bərpası; eroziya ilə mübarizə tədbirləri</p>	ƏMSS1 və 6	<u>Podratçı /</u> Tikinti və istismar zamanı

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
	<p>maddələrin dağılması bataqlıq ərazilərinə həm qısa, həm də uzunmüddətli təsirlər göstərəcəkdir. Tikinti işləri birbaşa Kür çayını, həmçinin körpü tikintisi zamanı bitişik bataqlıq sahələrini çirkləndirə və nəticədə bu ərazidəki bioloji növlərə təsir göstərə bilər.</p>	<p>Qışlayan və artmaqda olan quşlarının milli əhəmiyyəti və bitki toplularının regional əhəmiyyəti səbəbi ilə bataqlıq ərazilərdə işləyərkən xüsusi diqqət yetirilməlidir. Üstəlik, bataqlıqlar dünyanın ən çox təhlükə altında olan ekosistemlərindədir, çünki ənənəvi olaraq çöl ərazilər kimi qəbul edilir və alternativ istifadə üçün, xüsusən də əkinçilik üçün dəyişməz imkanlar təklif olunur. Lakin getdikcə bataqlıqlar ekoloji cəhətdən davamlı inkişaf üçün vacib olan bir çox məhsul və xidmətlər təqdim edən dəyərli mənbələr kimi qəbul edildi; bunlar həm də dünyanın biomüxtəlifliyini qorumaq üçün çox vacibdir.</p> <p>Əgər təsirlərin azaldılması lazımı səviyyədə həyata keçirilərsə, təsirlərin cüzi və ya aşağı mənfi səviyyəyə enəcəyi gözlənilir.</p> <p>Suyun keyfiyyətinə nəzarət hər hansı bir körpü tikinti işinə başlamazdan əvvəl və tikinti zamanı ən azı bir dəfə aparılmalıdır.</p>		
	<p>Drenaj - Sahə məqbul vəziyyətdə saxlanılmalıdır və bura iş düşərgələrində müvafiq drenajın qurulması daxildir. Bu, işçilərin münaşib yaşayış və sanitariya şəraiti üçün vacibdir.</p>	<p>İnşaat mərhələsində Podratçıdan bütün müvəqqəti drenaj sistemlərinin qurulması, saxlanması, sökülməsi və təkrar emal edilməsi və daşqın və lildən yuyularaq zərər görməməsi üçün lazım olan bütün digər tədbirlərin görülməsi tələb olunur. Podratçı aşağıdakıların yerinə yetirilməsini təmin etməlidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Podratçı çaya düşən dağıntıları tutmaq üçün əlavə tədbirlər görməlidir; • Quru mövsümdə suyun çirklənməsi təhlükəsini minimuma endirmək üçün mümkün qədər tikinti aparılmalıdır; • Axar suyun yaxınlığında material ehtiyatlarını minimuma endirmək üçün qazıntı metodologiyası hazırlanmalıdır; • Torpaq materiallarının yuyulub axmaması üçün müvəqqəti qaya qorunması təmin edilməlidir; 	<p>ƏMSS 1, 3 və 4</p>	<p><u>Podratçı /</u> Tikinti və istismar zamanı</p>

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		<ul style="list-style-type: none"> Suyun keyfiyyət səviyyəsini müəyyənləşdirmək üçün aylıq monitorinq aparılmalıdır. Monitorinq parametrləri: BOD, COD, bulanıqlıq, yağlar, Kür çayındakı yağ komponentləri. Struktur elementlərini sahəyə tökərkən, suya düşən sızmaları tutub saxlayıcı tədbirlər görülərək suya tökülməsinin qarşısı alınmalıdır; Beton qarışığının suya düşməsinin qarşısını almaq üçün struktur elementləri çaydan uzaqda tökülməlidir. 		
Su keyfiyyəti - Düşərgələr və Təsistatlar	Tikinti düşərgələrində və anbarlarda suyun çirklənməsi məsələləri - Atılmazdan əvvəl təmizləyici tədbirlər görülmədiyi təqdirdə düşərgələrdə istər qısa, istərsə də uzun müddət qalan insanlar tərəfindən yaranacaq çirkab suları yaxın ətrafda həm ekosistemə, həm də insanların sağlamlığına zərər vuracaqdır	<p>Podratçı aşağıdakı şərtlərin yerinə yetirilməsini təmin edəcəkdir:</p> <ul style="list-style-type: none"> Sahədə yaranan tullantı suları toplanmalı, uyğun və düzgün dizayn edilmiş müvəqqəti drenaj sistemi vasitəsi ilə ərazidən kənarlaşdırılmalı və nə çirklənməyə, nə də narahatlığa səbəb olmayacaq şəkildə müvafiq bir yerə atılmalıdır. Səth sularına kanalizasiya və ya yuyuntu suyunun birbaşa axıdılması qadağandır. Sürtkü yağı kimi materialların torpağa və ya su hövzələrinə atılması qadağandır. İnşaat avadanlığının düşərgə daxilində istənilən su hövzəsindən xeyli məsafədə olması lazım olan yerdə müəyyən edilmiş yuyulma sahəsindən başqa yerdə yuyulmasının qarşısı alınsın 	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı</u> / Tikinti və istismar zamanı
Tikinti zamanı səs-küy / titrəmə	<u>Tikinti mərhələsi – səs-küy və titrəmə</u> İnşaat səs-küyü və titrəmə - Ağır texnika və yük maşınları tikinti sahələrində səs-küyün çox hissəsinə səbəb olur, xüsusən də texniki baxımdan nasaz olduqda.	<p>Podratçı aşağıdakıların təmin edilməsini təmin edəcəkdir:</p> <p>Titrəmə:</p> <ul style="list-style-type: none"> Tikinti işləri üçün tender sənədlərində, Mühəndisə baxılması və təsdiqi üçün vibrasiya monitorinqi və nəzarəti prosedurlarını özündə əks etdirən yazılı Tikintidə Titrəmə İdarəetmə Planının (TTİP) təqdim edilməsi tələb olunacaqdır. TTİP planı, bir titrəmə mənbəyindən müəyyən 	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı</u> / Tikinti və istismar zamanı

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		<p>edilmiş məsafələrdə titrəmələrin ehtimal olunan böyüklüyünü təyin etmək məqsədilə sınaq üçün tikinti sahələrini tələb edəcəkdir. Bu proqramlar, ƏMSİP də daxil olmaqla, müqavilə şərtlərinə uyğunluğu təmin etmək üçün Mühəndis tərəfindən nəzərdən keçiriləcək və təsdiqlənəcəkdir. 0,25 inç / s-də təyin olunan icazə verilən maksimum titrəmə həddi, evlərin potensial ziyan riski ilə qarşılaşa biləcəyi müəyyən edilmiş kontur (yol kənarından 7,5 m) civarından aşılmamalıdır;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vibrasiya monitorinqinin nəticələri və ya sınaq tikinti sahəsində müəyyən olunan tikinti vibrasiya həddinə müəyyən bir yerdə çatdığı göstərilərsə, Podratçı bu yerlərdə həddindən artıq vibrasiya yaradan tikinti işlərini dayandırmaq üçün Mühəndis tərəfindən istiqamətləndiriləcəkdir, və Mühəndisin təsdiqi ilə tikinti vibrasiyasını göstərilən həddə saxlamaq üçün zəruri olan yumşaldıcı tədbirləri görəcəkdir. • Bu cür tədbirlərə alternativ tikinti metodları daxil ola bilər: (i) konkret avadanlıq elementindən titrəmə emissiyasının azaldılması; (ii) müəyyən bir avadanlıq elementinin bu yerdəki dəyişkən vibrasiyaya nəzarət edə bilən digər avadanlıqla əvəz edilməsi; (iii) daha kiçik avadanlıqların istifadəsi; (iv) vibrasiya silindirləri olmadan sıxılma; (v) material təbəqələrinin qalınlığının spesifikasiyaya əsasən icazə verilən maksimum qalınlığın civarına endirilməsi; (vi) uyğun olduğu yerlərdə dalğa baryerlərinin (tranşey və ya xəndək) tikilməsi; (vii) yol örtüyü növünü, məsələn, sərt yol örtüyünə dəyişdirilməsi, (viii) sıxılmış material üçün spesifikasiyaya uyğunluğu təmin edərkən istifadə edilə bilən Podratçı seçiminin hər hansı digər üsulunun tətbiqi; • Yolun müəyyən bir hissəsində iş planlaşdırıldıqdan sonra yaxınlıqdakı sakinlərə və əmlak sahiblərinə vibrasiya əmələ 		

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		<p>gətirmə fəaliyyətinin baş verəcəyi vaxt və tarixlər barədə məlumat verilməlidir;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aşağı həcmli mühərriklərin istifadəsi, vibrasiya ilə tikililərə ziyan vurma potensialını azaldacaq; podratçının fəaliyyətinə görə sübut olunan ziyan halında, tikili sahiblərinə tam kompensasiya veriləcəkdir; • Aylıq Instrumental Vibrasiya monitorinqi. <p>Səs-küy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mənbə Nəzarətləri, yəni bütün egzoz sistemlərinin işlək vəziyyətdə istismarı tələbləri; düzgün dizayn edilmiş mühərrik korpusları və giriş səsboğucuları işə salınacaq; və avadanlıqlara müntəzəm şəkildə texniki xidmət göstəriləcəkdir; • Sahəyə nəzarət, yəni stasionar avadanlıqların həssas ərazi istifadəsindən praktik olduğu qədər uzağa qoyulmasına dair tələblər; xoşagəlməz səs-küy təsirlərini minimuma endirmək üçün seçilmişdir; və mümkün olduqda qoruyucu mexanizmlərlə təmin edilmişdir; • Həssas Reseptorların yanında iş qısa müddətli fəaliyyətlərlə məhdudlaşacaqdır; • Zaman və Fəaliyyət məhdudiyyətləri, yeni iş fəaliyyəti insanların ən az təsirlənəcəyi dövrlərə təsadüf edəcək; iş saatları və iş günləri daha az səs-küyə həssas vaxtlarla məhdudlaşacaqdır. İş vaxtı, yerli sakinlərə və ya digər fəaliyyətlərə səbəb ola biləcək səs-küy narahatlığını nəzərə alaraq mühəndis tərəfindən təsdiqlənəcəkdir • Yaşayış sahələri yaxınlığında 22.00-6.00 radələrində tikinti işləri qəti qadağandır. Yaşayış yerləri, uşaq bağçaları və ya tibb müəsisələri kimi həssas ərazilərə yaxın ərazilərdə işləyərkən, Podratçının iş saatları 7-dən 18-ə qədərdir; 		

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		<ul style="list-style-type: none"> İctimai maarifləndirmə, yeni tikinti fəaliyyəti barədə ictimaiyyəyə bildiriş səs-küylə bağlı ehtimalları əhat edəcəkdir; şikayətlərə baxma üsulları göstəriləcəkdir. Həssas reseptorlardan mümkün qədər qaçınılacaqdır (yeni material xırdalayıcılar, operatorlar və s.). Zibil atma yerləri və nəqliyyat marşrutları yerli məsul şəxslər ilə razılaşıdırılacaqdır; Tikinti zamanı həssas reseptorların əhəmiyyətli dərəcədə təsirləndiyi ərazilərdə müvəqqəti səs baryerlərindən istifadə ediləcəkdir. Müvəqqəti baryerlər ümumiyyətlə kontrplakdan (faner) düzəldilir və qəbuledici ilə səs mənbəyi arasında akustik mənzərəni ekranlaşdırmaq üçün minimum 2.50 m hündürlükdə quraşdırılır. Sahənin qalın fanerlə əhatəsi əksər hallarda müvəqqəti səs-küyə mane ola bilər; Səs-küy maneələri effektiv və baryerlərin quraşdırılması praktik olarsa həyata keçirilməlidir. Buna hər bir halda fərdi olaraq qərar veriləcəkdir Aylıq Instrumental Səs Monitorinqi 		
	<i>Tikinti Mərhələsi – Suyun Keyfiyyəti</i>			
Suyun keyfiyyəti - çirklənmənin azaldılması	Çirkab suların və bərk tullantıların atılması ilə əlaqədar təsirlər, ƏMSİP tərəfindən tələb olunan təhlükəsizlik tədbirlərinin düzgün planlaşdırılmaması və ya tətbiq olunmaması və ya gözlənilməz hallar və ya qəzalar səbəbindən Tikinti Mərhələsində meydana gələ bilər. Asfalt yol örtüyünün qaşılması nəticəsində tullantıların düzgün atılmamasından yaranan potensial təsir; İnşaat Düşərgələrində və digər köməkçi obyektlərdə tullantılar - Yanlış idarə edildikdə əmələ gələn	Tikinti zamanı tullantı suları və bərk tullantıların atılması ilə əlaqəli potensial təsirlərin azaldılması, təsdiqlənmədən əvvəl TTNM tərəfindən ƏMSİP-nin nəzərdən keçirilməsi üçün bütün şərtlərin ciddi şəkildə tətbiq edilməsini və iş zamanı ciddi nəzarət olunmasını tələb edir. Nəzarət fəaliyyətinin rutin bir hissəsi olaraq elan edilməmiş sahə yoxlamaları həyata keçirilməlidir. Tullantıların atılması üçün bütün təfərrüatları ilə tullantıların idarə olunması planı podratçılar tərəfindən hazırlanmalı və tikintiye texniki nəzarət məsləhətçisi tərəfindən təsdiqlənməlidir. Podratçıdan bütün tikinti düşərgəsi fəaliyyətlərini qonşuluqda olan torpaq istifadəsi ilə əlaqələndirmək tələb olunacaq. Podratçı həmçinin düşərgələrin saxlanması və təmizlənməsi və yerli torpaq sahiblərinin hüquqlarına hörmət edilməsindən məsuldur. Hədd xaricində yerləşərsə, əmlakın müvəqqəti istifadəsi üçün yerli torpaq sahibləri ilə yazılı müqavilələr tələb	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı/</u> Tikinti Mərhələsi zamanı

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
	tullantılar ətrafı çirkləndirəcəkdir. Bu təsir az və ya orta hesab olunur.	olunacaq və sahələr əvvəlcədən təyin olunmuş müddətdə sahibinin qəbul etdiyi səviyyədə bərpa ediləcəkdir.		
Su keyfiyyəti - lil çirklənməsinin azaldılması	Torpaq –iş sahəsi çayın yaxınlığında olduğundan, torpağın planlaşdırılmadan atılması çayın çirklənməsinə səbəb ola bilər. Bu təsir az və ya orta hesab olunur.	Podratçı heç bir halda torpaq sahibinin icazəsi və Mühəndisin razılığı olmadan artıq materialları fərdi torpaq sahələrinə tökməyəcəkdir. Bundan əlavə, artıq torpaq heç bir yerə atılmamalı və çaylara atılmamalıdır.	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı/ Tikinti Mərhələsi zamanı</u>
Suyun keyfiyyəti - maddələr yaratdığı çirklənmənin azaldılması	İnert Qatı və Maye tullantıları - Bu cür tullantıların düzgün idarə edilməməsi ərazidəki torpaq və su ehtiyatlarının çirklənməsinə səbəb olacaqdır. Bu təsir kiçik hesab olunur.	Podratçı aşağıdakılardan cavabdehdir: <ul style="list-style-type: none"> Hər bir iş sahəsi üçün zibil qabları təmin edin; Bütün tikinti sahələrini təmiz, səliqəli və təhlükəsiz vəziyyətdə saxlayın, daşınma və tullanmadan əvvəl bütün tullantıların müvəqqəti saxlanması üçün müvafiq obyektlər təmin edin və onları qoruyun. Ətraf mühitlə tanışlıq prosesinin tərkib hissəsi olaraq tullantıların idarə olunması prosedurlarına dair bütün işçiləri öyrətmək və təlimatlandırmaq; və təhlükəli olmayan tullantıları bütün təsdiq edilmiş zərərsizləşdirmə sahələrinə toplamaq və nəql etmək. Tullantıların zərərsizləşdirilməsi üçün yerlər yerli bələdiyyə orqanları və aidiyyəti qurumlarla razılaşdırılmalıdır. Düşərgələrdən və müvəqqəti saxlama sahələrindən məişət və ümumi tullantıların toplanmasını və aidiyyəti qurumlar tərəfindən təsdiqlənmiş və lisenziyalaşdırılan poliqlonlara daşınmasını təmin etmək üçün ixtisaslaşmış bir şirkətlə müqavilə bağlana bilər. 	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı/ Tikinti Mərhələsi zamanı</u>
Su keyfiyyəti - asfalt çirklənməsinin azaldılması	Asfalt - Asfalt zavodunun istismarı nəticəsində tullantılar ətraf mühitə ciddi ziyan vura bilər. Bu təsir az və ya orta hesab olunur.	Asfaltın istismarı nəticəsində yaranan tullantılar düzgün idarə olunmalıdır. Layihədən sonra ərazinin bərpası mütləqdir.	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı/ Tikinti Mərhələsi zamanı</u>
Suyun keyfiyyəti - təhlükəli materiallarla	Təhlükəli Tullantılar - Təhlükəli tullantıların düzgün idarə edilməməsi ətraf mühitə ciddi ziyan vurulmasına səbəb olacaqdır.	Təhlükəli tullantıların idarə olunması, işlənməsi və saxlanması protokolları Podratçıların Tullantıların İdarə Edilməsi Planında əksini tapacaqdır. Təhlükəli tullantıların atılması yerləri əlaqədar qurumlarla razılaşdırılmalıdır. Podratçı müvəqqəti saxlama yerlərində və daha sonra aidiyyəti qurumlar tərəfindən təsdiq edilmiş yerlərdə təkrar istifadə, təkrar emal, təmizlənmə və ya	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı/ Tikinti Mərhələsi zamanı</u>

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
çirklənmənin azaldılması		zərərsizləşdirmə məqsədi ilə ərazidəki təhlükəsiz nəqliyyat üçün karbohidrogen tullantılarını, o cümlədən sürtmə yağlarını toplayacaq və təhlükəli tullantıların istismarına dair ekoloji icazəsi olan lisenziyalı operatora ötürəcəkdir.		
Suyun keyfiyyəti – çirklənmənin azaldılması	Söküntü işləri zamanı yol və körpü tullantıları - Yanlış çıxarılma, daşınma, stok saxlama və plansız atılma təbii ətraf mühitin çirklənməsinə səbəb olacaqdır. Bu təsir az və ya orta hesab olunur.	Qaldırılma, daşınma və stokların saxlanması üçün bəyanatlar podratçı tərəfindən bu fəaliyyətlərdən heç bir çirklənmənin gəlməyəcəyinə əminlik təmin edələrək təqdim edilməlidir. Müvəqqəti anbar və saxlama üçün müvafiq qurumların icazəsi və son məhv edilməsi təmin edilməlidir. Sahələr çirklənmənin kənarında saxlama və ya atma sahələrində baş verdiyini müəyyən etmək üçün mütəmadi olaraq araşdırılmalıdır.	ƏMSS 1, 3 və 4	<u>Podratçı/ Tikinti Mərhələsi</u> zamanı
	<u>Tikinti mərhələsi – Ümumi çirklənmə</u>			
Ümumi Çirklənmə - Damlama və Sızmaların Azaldılması	Tikinti materialları və tullantıların daşınması aşağıdakılarla nəticələnə bilər: - Sahəyə daşınan materialların tökülməsi sakinlər və sürücülər üçün təhlükəli ola bilər - Tullantıların tökülməsi təbii çirklənmənin və ətraf təbiətin çirklənməsinə səbəb ola bilər. - Yük daşıyan maşınlardan tökülənlər ərazilərdə ekoloji, bioloji və sosial-iqtisadi zərər mənbəyi ola bilər. - Üzü örtülməmiş yük maşınlarından çıxan toz insanlarda sağlamlıq problemlərinə səbəb ola bilər	Podratçı aşağıdakıların təmin edilməsini / icrasını təmin etməlidir: • Sahələrə və ya ərazilərdən daşınan mayelər möhürlənmiş bir yerə qoyulmalıdır; • Torpaq, çınqıl və daş tentlə və ya düşmənin qarşısını effektiv ala biləcək hər hansı bir materialla örtülməlidir; • Sürücülər təhlükəsiz sürücülük qaydalarına riayət etməlidirlər, xüsusilə yaşayış ərazilərindən keçərkən; • Sürücü və Podratçının işçiləri materialların təhlükəsiz yüklənməsini, daşınmasını və boşaldılmasını təmin etməlidirlər. • Təcili sızma və təmizlənmə proseduru Podratçı tərəfindən hazırlanmalı və Mühəndis tərəfindən təsdiqlənməlidir	ƏMSS 1, 3, 4 və 6	<u>Podratçı/ Tikinti Mərhələsi</u> zamanı
	<u>Tikinti mərhələsi - Flora and Fauna</u>			
Bitki aləminə təsir	İlkin qiymətləndirmələr təsir zonasında (layihənin faktiki fəaliyyətlər səbəbindən birbaşa təsirləri və köməkçi qurğuların yerləşdirilməsi və istifadəsi səbəbindən dolayı təsirləri olduğu) unikal bitki mühitinin mövcudluğunu göstərmədi. Bitkilərin əksəriyyəti otlaq, sıxılma və digər fiziki narahatlıqlara yüksək	Zərərin azaldılması zərərlərin minimuma endirilməsini təmin etmək üçün bir sıra tədbirlər tələb edəcəkdir. Tender / müqavilə sənədləri yol dizaynının bir hissəsi olaraq yol kənarındakı əkin və əvəz olunan obyektləri göstərəcək və bitki itkisini minimuma endirmək üçün müqavilə şərtlərində tətbiq oluna bilən müddəaları daxil edəcəkdir. Layihələr ərazini lazımi səviyyədə araşdıraraq vəhşi aləmə heç bir təsir göstərməməklə həyata keçirilməlidir.	ƏMSS 1, 3 və 6	<u>Podratçı/ Tikinti Mərhələsi</u> zamanı

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
	<p>dərəcədə dözümlü olan hər yerdə olan yerli növlərdir.</p> <p>Dizaynda mümkün olduqda ağaclara, bitki örtüyünə, fauna növlərinə və onların təbii yaşayış yerlərinə təsir etməmək vacibdir.</p>	<p>Yol kənarındakı əkin itkilərini minimuma endirmək üçün Dövlət Topoqrafiya və Torpaq Komitəsinin regional şöbəsi ilə əlaqənin saxlanması tövsiyə olunur. Bu təşkilat bütün əkinlərin və onların dəqiq yerləri barədə sənədlərə sahib olmalıdır. Bu məlumatlara əsasən, müvafiq hissələrdə yolun təkmilləşdirilməsi işlərinin potensial təsiri qiymətləndirilə bilər və təsirin minimuma endirilməsinin yolları müəyyənləşdiriləcəkdir. Yola birbaşa bitişik olan ərazinin əhəmiyyətli hissələrinin Dövlət Meşə Fondunun mülkiyyətində olması səbəbindən, potensial bitki örtüyü itkiləri həmin idarədən təsdiq tələb edə bilər. Belə əkin sahələrinin itirilməsinin qarşısını almaq mümkün olmadıqda, onların dəyişdirilməsi dizayn və büdcədə nəzərdə tutulmalıdır. İstər yol kənarındakı əkin sahələrindən, istərsə də başqa mənbələrdən işçi qüvvəsi tərəfindən canlı ağaclardan kəsilmiş odunların yanacaq taxta və ya tikinti məqsədləri üçün istifadəsi qadağandır.</p>		
<p>Bitkilərin təbii yerləşdiyi yerlər</p>	<p>Tikinti işləri səbəbindən ərazinin bitki örtüyünə qaçınılmaz təsirlər meydana gələcək.</p> <p>Floranın itkisi ehtimalı var.</p> <p>Layihə yolu boyunca mövcud su obyektlərinə (çaylar, dərələr, dərələr, göllər, gölməçələr, kanallar və xəndəklər) fauna növlərinin yaşayış yeri ola biləcəyi üçün xüsusi diqqət yetirilməlidir.</p> <p>Bərpa işləri zamanı vəhşi təbiət, təbii və ya ikincili quru və su mühitlərinə birbaşa fiziki təsir olmaqla təsirlənə bilər, yeni sahənin təmizlənməsi, tikinti işləri zamanı, su axınları və hərəkətdə olan maşın və işçi qüvvəsinin səs-küy və narahatlığı zamanı, və s.</p>	<p>Podratçı aşağıdakı şərtlərin yerinə yetirilməsini təmin edəcəkdir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yol oxunun keçmədiyi hissələrin bitki örtüyü əsasən aşağı müxtəlif yarı quru bitkilərdən ibarətdir. Xüsusilə tədqiq olunan bölmə daxilində, təhlükə altında olan və ya nəslə kəsilməkdə olan bitki növləri və ya yaşayış yerləri barədə məlumat yoxdur. • Yol oxu heç bir qorunan ərazidən keçmir. Yolun yaxınlığında təhlükə altında olan fauna növlərinin populyasiyası yoxdur. Yolların bərpasına görə ekologiyaya və vəhşi aləmə təsirlər əhəmiyyətli olmayacaqdır. • Bütün işlər bitki örtüyünə ziyan və ya maneələrin minimuma endiriləcək şəkildə aparılacaqdır. • Ağaclar və kollar ayrılacaq və mühasirəyə alınacaq. • Ağacların kəsilməsi, müvafiq Yerli İdarələrin əvvəlcədən təsdiqi olmadan həyata keçirilməyəcəkdir. • Əkin işləri texniki işlər başa çatdıqdan sonra aparılacaqdır. • Əkin müddəti yaz (mart) və / və ya payız (sentyabr-oktyabr) arasında məhdudlaşdırılacaqdır. 	<p>ƏMSS 1, 3 və 6</p>	<p><u>Podratçı/</u> Tikinti Mərhələsi zamanı</p>

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		<ul style="list-style-type: none"> • Əkinlər ağac itkisinin baş verdiyi yerlərdə mövcud Yolun Mühafizə Zolağı daxilində olmalıdır; • Əkiləcək ağaclar aşağıdakı parametrlərə sahib olacaq: 1,5 - 2 m hündürlük, yaş 5 - 6 il; Yol tikinti işləri zamanı və ya istifadəsi zamanı heç bir qədim ağac kəsilməyəcək və ya təsirlənməyəcəkdir; • Ağaclar və kollar yalnız daimi işlərə və ya zəruri müvəqqəti işlərə mane olduqda kəsiləcəkdir; • Tikinti ərazisindən kənarında, lakin yol ehtiyatında olan ağaclar və kollar ümumiyyətlə ziyanlardan qorunacaqdır; • Tələb olunan tikinti dəhlizinə birbaşa bitişik ağaclar kəsiləcəkdir; • Tikinti zamanı yaşayış yerlərinin məhvi minimuma endiriləcəkdir; • Son formalaşma və bitki örtüyü sabitləşdirici yer örtüyünün bərpasından sonra başa çatacaqdır. • Ağac kəsilməsinə gözlənilməz ehtiyac olduqda, Podratçı aşağıdakılar da daxil olmaqla Ağac Kəsmə və Əkin Planını hazırlamalıdır: Podratçı tərəfindən çıxarılan hər ağac müvafiq orqanlar tərəfindən təyin olunduğu kimi uyğun yerlərdə eyni növlərlə (1: 3) və ya digər növlərlə əvəz edilməlidir (dəyişdiriləcək ağacların sayı səlahiyyətli şəxslərlə razılaşdırılmalıdır). Ağacların köçürülməsi mümkün olduqda araşdırılmalı və edilməlidir. Ölü tinglər ən qısa müddətdə dəyişdirilməlidir. Mühəndisin yazılı icazəsi olmadan ərazidə heç bir ağac kəsilməməlidir. • İş qrupları, fauna nümayəndələrinin öldürülməməsi və işin icrası zamanı qaçmalarına icazə verilməməsi barədə xəbərdar edilməlidir. Narahatlıq ən yaxşı halda, heyvanların öz-özünə hərəkət etməsinə imkan verəcək qədər qaçış dəhlizini təmin edəcək şəkildə olmalıdır. Heyvanlar istəmədən iş sahəsində / yerlərində tələyə düşərlərsə, işçilər bu heyvanların zərərsiz xilasını üçün yollar tapmalıdırlar. 		

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<i>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</i>
	<i>Tikinti mərhələsi – Nəqliyyatın pozulması</i>			
Nəqliyyatın pozulması	Tikinti mərhələsində yol örtüyündə tikinti işləri, genişləndirmə işləri və drenaj qurğularının inşası və ya yenidən qurulması mövcud nəqliyyat axınına maneə olacaqdır. Bundan əlavə, tikinti ilə məşğul olan nəqliyyat vasitələri nəqliyyat axınlarını artıracaq. Bunlar tıxac, gecikmə və səs-küy və ifraz olunan qaz tullantılarının artması ilə nəticələnecekdir. Tikilmiş ərazilərdə, yol istifadəçisinin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün piyada hərəkətinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.	<p>Podratçı, mümkün olan bütün mənfi halların qarşısını almaq və ya azaltmaq üçün Nəqliyyatın İdarəetmə Planını hazırlayacaq. Lakin, ümumilikdə aşağıdakı təsir azaltma tədbirlərinin qəbul edilməsi mütləqdir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • planlaşdırılan yenidənqurma işləri barədə ictimaiyyətə əvvəlcədən məlumatın verilməsi, • fasilələri minimuma endirmək üçün yenidənqurma tədbirlərinin planlaşdırılması və uyğun alternativ marşrutun olmadığı yerdə ən azı bir açıq zolağın saxlanması; • yerli hakimiyyət orqanları ilə sıx əlaqələndirilərək müvəqqəti nəqliyyat yönləndirmələrinin imzalanması; • daralmış ərazilərdə nəqliyyat axınlarına nəzarət etmək üçün bayraqdarlardan və müvəqqəti işıqforlardan istifadə, piyadalar üçün təhlükəsiz keçid, və • böyük yük maşınlarının hərəkət müddətini azaltmaq məqsədilə, nəqliyyatın qeyri-pik sıxlığı zamanı hərəkətdə olmaqla məhdudlaşdırması 	ƏMSS 1, 2 və 4	<i>Podratçı/</i> Tikinti Mərhələsi zamanı
	<i>Tikinti mərhələsi - İstismardı dayandırılan iş sahələri</i>			
Sahənin bərpa edilməsi	İş düşərgəsi sahələrinin istismardan çıxarılması xüsusi diqqət tələb edir. ƏMSİP həm tikinti sahələri, iş düşərgəsi, anbar və material toplusu olan obyektləri, həm də karxana əraziləri olan iş sahələrinin istismardan çıxarılması üçün yaxşı təcrübələrin yazılması məqsədilə xüsusi qaydalara müraciət edilməlidir.	<ul style="list-style-type: none"> • Bütün iş sahələrinin istismardan çıxarılmasını təmin etmək üçün Podratçılar ƏMİP-də göstəridiyi kimi vəzifələrin düzgün yerinə yerləşməsinə dair fəaliyyətlərini və həll yollarını təqdim etməli olacaqlar. • İş düşərgəsi sahələrinin istismardan çıxarılması xüsusi diqqət tələb edir. Bütün sanitariya və tullantıların idarə olunması obyektlərinin təmizlənməsi, torpağın təbii zəmin səviyyəsinə uyğunlaşdırılması, təbii bitki örtüyünün və su yollarının bərpası diqqət mərkəzindədir, çünki bunlar əksər hallarda ətraf mühitin çirklənməsi mənbəyi olur və cəmiyyətin diqqətini çəkir. İşçilərin yataqxanalarının, yatacaqdoldurma stansiyasının, emalatxanaların, drenaj qurğuların və s. yerli rəhbərlərin təklif etdiyi digər məqsədlər üçün istifadə olunmasına imkan yaradan zəminlər araşdırılmalıdır. Keçmiş iş düşərgəsi ərazisini 	ƏMSS 1, 2 və 4	<i>Podratçı/</i> Tikinti Mərhələsi zamanı

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		yerli icmaların arzuolunan mənzərə estetikasına cavab verəcəyi şəkildə yenidən bərpa edərək müvafiq abadlıq işləri aparılmalıdır.		
	<i>Istismar və Texniki baxış mərhələsi – Havanın keyfiyyəti</i>			
Havanın keyfiyyəti – nəqliyyatdan gələn hava tullantıları	Nəqliyyat vasitələrinin hərəkətindən hava keyfiyyətinə təsirlər - Yolun istismarı zamanı yoldan keçən nəqliyyat vasitələri zərərli qazlar əmələ gətirəcəkdir.	Yeni körpülərin və yenidən bərpa olunan kənd yollarının istifadəsi ilə əlaqədar potensial təsirlər AAYDA-nın nəzarət dairəsindədir.	ƏMSS 1, və 4	<u>AAYDA/</u> İstismar zamanı
Suyun keyfiyyəti - ümumi çirklənmənin azaldılması	Tullantı suları və bərk tullantıların atılması ilə əlaqədar təsirlər sahədəki qurğulardan lazımi boşalmalar və ya gözlənilməz hallar və ya qəzalar səbəbiylə Tikinti sonrası / İstismar Mərhələsinə qədər uzana bilər.	Çirkab suları və bərk tullantıların atılmasından sonra Tikinti sonrası / İstismar Mərhələsinə qədər uzana bilən potensial təsirləri azaltmaq üçün müqavilələrdə iş müddəti bitdikdən bir il sonra son yoxlamanın aparılması tələb olunmalı və Podratçının son ödənişinin yalnız tam uyğun auditdən sonra verilməsi qeyd edilməlidir. Tullantı suları və bərk tullantıların atılması ilə bağlı təsirlər son yoxlama prosesinin bir hissəsidir və həll olunmamış məsələlər həll olunana qədər son ödənişlər edilməyəcəkdir.	ƏMSS 1 və 4	<u>AAYDA/</u> İstismar zamanı
Flora və Faunaya Təsir	Layihənin Tikinti Sonrası / İstifadə Mərhələsində flora və faunaya ciddi mənfi təsirlərin olması gözlənilmir.	Sürücü, yol nişanları ilə fauna növlərinin mümkün olması barədə xəbərdar edilməli və onlara zərər verməsi qadağan edilməlidir. Qəzaların (növlərin, yerlərin) qeyd edilməsi vəziyyətin daha da yaxşılaşdırılması və əlavə təsir azaltma tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün tövsiyə olunur.	ƏMSS 1, 4 və 6	<u>AAYDA/</u> İstismar zamanı
	<i>Sosial</i>			
İş şəraiti	– <i>İşçilərin sağlamlığı və təhlükəsizliyi</i> Təmiz iş və yaşayış şəraiti təmin edilmədiyi təqdirdə sağlamlıq və həyat üçün risk	<ul style="list-style-type: none"> Tikinti düşərgələrində bütün işçilər üçün müvafiq yaşayış təmin edilməli və təmiz yeməxana / yemək və mətbəx şəraiti yaradılmalıdır. Kişi və qadın üçün portativ/ mobil ayaqyolları (və ya heç olmasa ucqar ərazilərdə çuxur tualetləri) quraşdırılmalı və ayaqyolları gündəlik təmizlənərək, və kabinələr hər zaman təmiz saxlanılaraq açıq ayaqyolu şəraitinin qarşısı alınmalı və qadağan edilməlidir. Kişi və qadın işçilər üçün ayrı gigiyenik sanitariya vasitələri / ayaqyolu və kifayət qədər su təchizatı olan hamam sahələri təmin edilməlidir. Qadınlar üçün ayaqyolu kabinələri iş yerindən əlçatan olmalıdır. 	ƏMSS 1, 2 və 4	<u>Podratçı/</u> Tikinti mərhələsində

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		<ul style="list-style-type: none"> İşçilər üçün şikayətlərə baxılması mexanizmi təsis edilsin 		
	<p><i>İşçilərin təhlükəsizliyi</i></p> <p>- İşçilər və ya icma üzvləri üçün potensial cinsi istismar və / cinsi təcavüz (CİZ / CZ) riskləri</p>	<ul style="list-style-type: none"> CİZ / CZ ilə bağlı bütün işçilərə həssaslıq seminarı verin CİZ / CZ şikayətlərinin müvafiq qaydada həll olunmasını təmin edin. CİZ / CZ –lə əlaqədar kifayət qədər məlumat (broşura, buklet və s.) təmin edin 	ƏMSS 1,2,4 və 10	<u>Podratçı / Tikinti mərhələsində</u>
	<p><i>İşçilərin sağlamlığı və təhlükəsizliyi</i></p> <p>- COVID – 19 ötürülmə riskləri</p>	<ul style="list-style-type: none"> Podratçılar bütün işçilərin yerli səviyyədə mümkün qədər işə götürülməsini təmin etməlidirlər. Podratçılar bütün işçilərə COVID-19 əlamətləri və simptomları, onun necə yayıldığı, özlərini necə qoruyacaqları (müntəzəm əl yuma və sosial məsafələr daxil olmaqla) və özlərində və ya digər insanlarda simptomları varsa nə etməli olduqları, o cümlədən burada sadalanan siyasət və prosedurlar barədə təlimat verməlidirlər. İşçilərin təlimi müntəzəm olaraq aparılmalı, işçilərə necə davranacaqları və iş vəzifələrini yerinə yetirməli olduqları barədə aydın bir məlumat verilməlidir. Təlim, bir işçinin xəstələnməsi halında ayrışdıqlarında virusun trayektoriyasını başa salmalıdır. Təlim, iş yerlərində tələb oluna biləcək bütün məsələləri əhatə etməlidir, bunlar arasında təhlükəsizlik prosedurlarının istifadəsi, inşaat ŞTL-nin istifadəsi, iş sağlamlığı və təhlükəsizliyi məsələləri və davranış qaydaları da daxil olmaqla, iş təcrübələrinin düzəldilmiş ola biləcəyi nəzərə alınmalıdır. Podratçılar iş yerinin əsas yerlərində sabun, birdəfəlik kağız dəsmal və qapalı tullantı qutuları ilə təchiz olunmuş əl yuma obyektlərinin mövcudluğunu təmin etməlidirlər; tualet, yeməxana və ya yemək paylanılan və ya içməli su ilə təmin olunduğu yerlərdə; işçilərin yerləşməsində; tullantı olan yerlərdə; və ümumi yerlərdə. Əl yuma qurğularının olmadığı və ya uyğun olmadığı yerlərdə bunların qurulması üçün tədbirlər görülməlidir. Alkoqol əsaslı təmizləyici (varsa, % 60-95 al-cohol) də istifadə edilə bilər. Məktəb rəhbərləri və podratçılar birlikdə ərazidəki COVID-19 məsələləri ilə əlaqədar cəmiyyətlə bir əlaqə strategiyası həyata keçirməlidirlər. 	ƏMSS 1,2,4	<u>Podratçı / Tikinti mərhələsində</u>

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		<ul style="list-style-type: none"> İşçilərin həyatları və ya sağlamlıqları üçün birbaşa və ciddi bir təhlükə yaratdığına inanmaq üçün əqlabatan bir əsas gətirdikləri iş vəziyyətindən kənarlaşmalarına icazə verilməkdir (özlərini bildirdikləri və ya çıxardıqları üçün heç bir cəza olmadan). 		
İcma Təhlükəsizliyi	<i>İşlər səbəbindən icmaların / sakinlərin sağlamlığı və təhlükəsizliyi</i> - İşlə əlaqədar potensial yaralanma (məsələn, qazıntılarda yıxılma, düşən obyektlər, layihə vasitələrinin və avadanlıqlarının yaratdığı qəzalar və s.)	<ul style="list-style-type: none"> İnşaata başlamazdan əvvəl ümumi əhali əvvəlcədən xəbərdar edilməlidir Gözə çarpan yerlərdə kifayət qədər təhlükəsizlik lövhələri quraşdırılmalıdır Təhlükəsizliyə dair məlumat materiallarının (broşuralar, bukletlər və s.) Təmin edilməsi İşçilərə təhlükəsizlik seminarlarının verilməsi Kritik tikinti sahələrində təhlükəsizlik tədbirlərinin (təhlükəsizlik xətləri, gözetçilər və ya bayraqqılar və s.) Təmin olunması 	ƏMSS 1,2 və 4	<u>Podratçı / Tikinti mərhələsində</u>
	<i>İşlərlə əlaqədar icmaların / sakinlərin sağlamlığı və təhlükəsizliyi</i> - İctimai yerlərə və ya binalara adi ümumi və ya ictimai girişin pozulması və ya ləğvi	<ul style="list-style-type: none"> İnşaata başlamazdan əvvəl ümumi əhali əvvəlcədən xəbərdar edilməlidir Alternativ giriş yollarını göstərən gözə çarpan yerlərdə kifayət qədər təhlükəsizlik lövhələri quraşdırılmalıdır Təhlükəsizliyə dair məlumat materiallarının (broşuralar, bukletlər və s.) təmin edilməsi Sahə tikilmədən əvvəl xalqa alternativ təhlükəs giriş təmin edilsin 	ƏMSS 1,2 və 4	<u>Podratçı / Tikinti mərhələsində</u>
İş müsabiqələri	<i>Yerli olmayan işçi qüvvəsinin axını:</i> - Yerli əhalini iş imkanlarından məhrum etmə - Yerli sakinlərlə düşmənçilik	<ul style="list-style-type: none"> Yerli sakinləri işə götürməni təşviq edərək əmək axını mümkün qədər minimuma endirilsin; İşçilər ixtisas və ya zəruri bacarıqlara cavab verdikdə yerli əməyə üstünlük verilsin; Mümkün olduqda yerli işçi qüvvəsi cəlb edilsin. 	ƏMSS 1, 2 və 4	<u>Podratçı / Tikinti mərhələsində</u>
Əmək hüquqları, gender və ayrıseçkiliyə yol verilməməsi	<i>Qaydalara riayət olmamaqla əlaqədar risklər:</i> Əmək məcəlləsinə uymamaq, işçilərə qeyri-müvafiq məvaciblər vermək, qadınlara, əlillərə və ya digər həssas insanlara qarşı ayrıseçkilik riskləri	<ul style="list-style-type: none"> AAYDA, Podratçının layihə üçün ƏMİP hazırlanmasını tələb edəcəkdir, və sənədin tələbləri bütün podratçılar / alt podratçılara şamil ediləcəkdir Azərbaycan Əmək Məcəlləsinə müvafiqlik təmin edilsin İşçilərin hüquqlarının qorunmasını təmin edilsin İşçilərin şikayətlərə baxılması mexanizmi yaradılsın 	ƏMSS 2	<u>Podratçı (tədbirləri yerinə yetirmək üçün) və AAYDA (ƏMİP üçün) / Dizayn Mərhələsi, Tikinti və ola bilsin texniki baxım mərhələsində</u>

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
İşçilərin sağlamlığı və təhlükəsizliyi	<p><i>Tikinti mərhələsində əsas risklər aşağıdakı səbəblərdən yarana bilər:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – İşçilərin və fərdi şəxslərin iştirakı ilə baş verən qəza və xəsarətlərin qarşısını almaq üçün tədbirlərin həyata keçirilməməsi; – Yerli olmayan işçilər tərəfindən cinsi yolla yayılan və ya digər xəstəliklərin yayılması; – İşçi qüvvəsində malyariya, ishal və s. kimi xəstəliklərin yayılması; – İşçi düşərgəsində qeyri-kafi sanitariya vəziyyəti (İşçi düşərgəsi bölməsində müzakirə olunur); – Yerli səviyyədə mövcud sağlamlıq sistemlərinə təzyiqlər. 	<ul style="list-style-type: none"> • Peşəkar Ətraf Mühit Sağlamlığı və Təhlükəsizliyi Mütəxəssisi təyin edilsin (ƏMSTM). • Sağlamlıq və təhlükəsizlik təlimləri keçirilsin (yəni tikinti ilə əlaqədar yaralanmalar, müəsisə və avadanlıqların təhlükəsizliyi, sağlamlıq və təhlükəsizlik tədbirləri, İVÇ/ QİÇS və ümumi xəstəliklərin qarşısının alınması. COVID-19 virusundan qorunma) • İş sahələrində, tikinti və işçi düşərgələrində kifayət qədər yanğından mühafizə vasitələri təmin edilsin. • İşçilər üçün ilk yardım dəstləri təmin edilsin. Bundan əlavə, podratçı iş yerindən fəvqəladə hallarda işçilərin yerləşdirilməsi üçün yerli sağlamlıq mərkəzləri və ya ən yaxın xəstəxana (xəstəxanalar) ilə razılaşmaları detallandıran təcili yardım prosedurlarını hazırlamalıdır. • İşçilər müvafiq fərdi qoruyucu avadanlıqlarla təmin edilsin. • Tikinti sahələrində və qurğularda lövhələr, işıqlandırma sistemləri quraşdırılsın. • İnşaat vasitələrinə qətiliklə sürət məhdudiyəti tətbiq edilsin. • Sürücülər təhlükəsiz sürücülük qaydalarını öyrənsin • İşçilərin və sakinlərin müdafiəsi üçün tikinti sahələrində baryerlər (yəni müvəqqəti hasarlar) quraşdırılsın. • Üçüncü şəxslər (məsələn, icmalardakı sakinlər) daxil olmaqla işçilərin xəsarət alması halında kompensasiyaları və tibbi xərcləri müvafiq şəkildə ödəyə biləcək podratçıların etibarlı sığortasına sahib olduqları təmin edilsin. • Gecə kifayət qədər işıqlandırma və tikinti sahələrində xəbərdarlıq lövhələri təmin edilsin. 	ƏMSS 2 və 4	<u>Podratçı</u> (tədbirləri yerinə yetirmək üçün) və <u>AAYDA</u> (ƏMİP üçün) / Dizayn Mərhələsi, Tikinti və ola bilsin texniki baxım mərhələsində
Mədəni İrs	<p><i>Mədəniyyət sahələrində potensial narahatlıq və ya zərər:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Xidmətlərin göstərilməsində maneələr və ya tikililərin zədələnməsi 	<ul style="list-style-type: none"> • AAYDA, Podratçının maddi və ya qeyri-maddi mədəni irsin təsire məruz qaldığını qiymətləndirmək üçün yoxlama aparmasını tələb edəcəkdir; • Mədəni irs nümunəsi təsire məruz qalarsa AAYDA təsirlərin azaldılması tədbirlərinin düzgün müəyyənləşdirilməsini və qiymətləndirilməsini təmin etmək üçün Podratçının Mədəni İrs İdarəetmə Planlarını hazırlamasını tələb edəcəkdir. • Mədəni irs əsərlərinin təsadüfi tapılması halında bütün inşaat işləri dayandırılacaq və AAYDA bu barədə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Arxeologiya və 	ƏMSS 8	<u>Podratçı</u> (tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün) və <u>AAYDA</u> (Mədəni İrsin İdarəetmə Planı üçün) / Dizayn Mərhələsi, Tikinti və ola bilsin

ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ (ƏMSİÇS)

Aspekt	Təsirlərin təsviri	Potensial təsirlərin azaltma tədbirləri	DB ƏMSS istinad	<u>Öhdəlik / Layihə Mərhələsi</u>
		Etnoqrafiya İnstitutuna və Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə məlumat verəcəkdir.		texniki baxım mərhələsində

Daha ətraflı Qiymətləndirmələr ƏMSİP-nin hazırlanması zamanı və KSÇS, ƏİP və MTİP ilə uyğunluğu təmin etmək üçün aparılacaqdır

3.2. Alt komponent 3.1-in təsirləri, riskləri və risklərin azaldılması tədbirləri

Layihənin alt komponenti 3.1 Yenikənd - Biləsuvar yolu boyunca yerləşən yol ətrafı bazarlarının və logistika obyektlərinin planlaşdırılmasına və inkişafına dəstək verəcəkdir. Dəstək, həmçinin layihə icrası zamanı yerli icmalar tərəfindən müəyyənləşdiriləcək və prioritetləşdiriləcək seçilmiş yol kənarındakı bazarların və logistik obyektlərin yaxşılaşdırılmasına investisiyaları nəzərdə tutacaqdır. Bu cür iş, fiziki işlərin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar avadanlıqların quraşdırılmasından kiçik həcmli təmir işlərinə qədər müəyyən ehtiyaclardan asılı olaraq müəyyən ətraf mühit və sosial təsirləri və riskləri özündə cəmləşdirə bilər, az miqdarda tullantıların və səs-küyün yaranmasını da əhatə edə bilər və yarada bilər və işdə sağlamlığın və təhlükəsizliyin və icma təhlükəsizliyi tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edə bilər. Bu müdaxilələrin kiçik miqyaslı olması səbəbi ilə əlaqəli təsirlərin və risklərin cüzi olacağı və "Aşağı" risk kimi qiymətləndirilməsi nəzərdə tutulur.

Bu səbəbdən, DB-nin ƏMSÇ və ƏMS Siyasəti maddə 37 (b) istinadən **Əsas Risk, Orta Risk və Aşağı Riskli** alt layihələr üçün Borcalan, müvafiq ətraf mühit və sosial Qiymətləndirməni həyata keçirməli və bu alt layihələri milli qanunvericiliyə və Bankın bu cür alt layihələrlə əlaqəli ƏMSS-in müvafiq hesab etdiyi tələblərinə uyğun hazırlamalı və həyata keçirməlidir. Əlavədə (№ 30) qeyd edildiyi kimi: "Alt layihələrin **ətraf mühit və sosial mənfi risklərin və ya təsirlərin minimal olması və ya olmaması** ehtimalı olduqda, bu alt layihələr ilkin araşdırmadan sonra **əlavə ekoloji və sosial qiymətləndirmə tələb etmir**"

Müfəssəl Layihə Mərhələsi zamanı sahə və layihə yoxlanışına tabe olaraq, AAYDA (onun məsləhətçilərinin dəstəyi ilə) alt layihə 3.1 çərçivəsində layihə müdaxilələri və fəaliyyətləri üçün Əlavə 1-də verilən şablona əsasən ƏMSİP-nin yoxlama vərəqəsini hazırlayacaqdır. Yoxlama prosesi alt komponent 3.1 daxilində fəaliyyət yerlərinin və təbiətinin ekoloji və bioloji cəhətdən əhəmiyyətli yerlərə, mədəni irs obyektlərinə mənfi təsir göstərməyəcəyini, köçürülmə və torpaq alınmasına səbəb olmayacağını və qonşu icmalara mənfi təsir göstərməməsini təmin etməlidir. İqtisadi infrastrukturun təmin olunmasının hədəf alıcıların sosial-iqtisadi rifahına xalis müsbət təsirlərlə nəticələncəyi gözlənilir.

Alt komponent 3.1 dəstəy olaraq, məsləhətçi və təlim təşəbbüsləri alt komponent 3.2 daxilində təmin ediləcəkdir. Bu fəaliyyət zamanı həssas qrupların (məsələn, qadın başçılıq edən ailələr, torpaqsız ailələr, fərqli bir dildə danışan, savadsızlar, əlillər və s.) cəlb olunmasının istisna olma riski var. Şansı az olan və ya həssas olaraq təsbit edilənlərin effektiv daxil edilməsinə imkan verən fərqli tədbirlər görülməlidir. Məsləhət və təlim fəaliyyətlərinə daxil ola bilmək üçün bu cür fərqli təsirlənmiş qruplara müraciət etmək üçün xüsusi yanaşmalara və artan mənbələrə ehtiyac ola bilər. Fəaliyyətlərin onlarla aparılması qaydalarını uyğunlaşdırmaq üçün bu qruplarla əvvəlcədən məsləhətləşmə tələb oluna bilər. Layihə bu qruplara praktik və təsirli yollarla əlaqə saxlamaq üçün yollar hazırlamalıdır. Məsləhət və Təlim Təşəbbüsləri müvafiq ƏMSS, DBQ Ətraf mühit Sağlamlığı və Təhlükəsizliyi Təlimatları (EHSG) və Yaxşı İstehsalat Təcrübəsi standartı (GIIP) tələblərinə uyğun olacaqdır.

3.3. İİÇV / QİÇS -in qarşısının alınması və gender əsaslı zorakılıq (GƏZ)

Bu layihə üçün yerli olmayan layihə işçilərinin yerli icmalarla qarşılıqlı əlaqəsi Borcalan / Sifarişçi tərəfindən təşəbbüskar şəkildə müzakirə edilməli olan bəzi arzuolunmaz məsələlərə səbəb ola bilər. Buna görə, Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən layihələr üçün vurğulanması lazım olan iki vacib mövzu İİÇV / QİÇS -in Qarşısının Alınması və gender əsaslı zorakılıqla (GƏZ) əlaqəlidir. Əsas problemlərin əvvəlcədən tanınması, layihənin maraqlı tərəflərinin müvafiq təsir və risklərlə mübarizə üçün yaxşı hazırlanmasına imkan verəcəkdir.

Hazırlığın bir hissəsi olaraq, layihə müddəti ərzində İİÇV / QİÇS və CƏZ-yə qarşı mübarizə planlarını hazırlamaq üçün lazımı anlayışı və texniki dəstəyi təmin etmək məqsədilə bu iki məsələ ilə bağlı

brifinqlərin keçirilməsi tələb ediləcəkdir. Bundan əlavə, planın icrası da müntəzəm monitoring və hesabat vermə yolu ilə effektivliyi baxımından qiymətləndirilməlidir

3.3.1. İİÇV- QİÇS -in qarşısının alınması

İİÇV / QİÇS aspektləri baxımından mövcud araşdırmalar Azərbaycanın xəstəliklərin aşağı yayılmış ölkələr qrupuna aid olduğunu və təxmin edilən yayılma nisbətini¹⁴ yüzdə 0,1-0,2-dən az olduğunu göstərdi. Azərbaycanda İİÇV yayılması aşağı hesab olunsa da, tədqiqatlar, sosial-iqtisadi və sosial-mədəni amillərin təsiri ilə sürətli yayılma üçün yüksək potensialın olduğunu bildirir və bunlara: keçid iqtisadiyyatının problemləri, məcburi və əmək miqrasiyası, narkotik istifadəsinin artması, həmçinin bəzi sosial-mədəni davranış normaları, ailə, din və cinsi problemlərini aid edir. Bu məsələnin əhəmiyyəti Milli QİÇS Mərkəzinin təsisçiləri ilə qəbul edilmiş və QİÇS haqqında qanun qəbul edilmişdir - *“İnsan İmmun çatışmazlığı Virusunun (İİÇV) yaratdığı xəstəliklərlə mübarizə haqqında 11 May 2010-cu il tarixli 1001-IIIQ sayılı Qanun”*.

Dünya Bankı tərəfindən İİÇV / QİÇS -lə bağlı məsələlər, İİÇV / QİÇS -in qarşısının alınması üçün ətraflı müddəaların tikinti işləri layihələri üçün standart təklif sənədlərinə daxil edilməsi ilə institusion-alizasiya yolu ilə əsaslandırılmışdır. Bunlar Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən layihələrin həyata keçirilməsinə dair təlimat olmuşdur. Yeni DB ƏMSÇ-də, ƏMSS4, layihə tərəfindən təsire məruz qalan icmalara, sağlamlıq və təhlükəsizlik risklərinə və layihə təsirinə cavab verən müvafiq təlimatlar təqdim edir. Yoluxucu xəstəlik sayılan İİÇV / QİÇS ilə bağlı ƏMSS 4 bənd. 15, Borcalanın həssas qrupların fərqli təsirlənməsini və daha yüksək həssaslığını nəzərə alaraq, layihə fəaliyyətlərindən yarana biləcək yoluxucu və yoluxucu olmayan xəstəliklərə məruz qalma potensialının qarşısını alacağını və ya minimuma endirəcəyini bildirir. Daha sonra ƏMSS4 par. 16, Borcalandan “müvəqqəti və ya daimi layihə işçi qüvvəsinin axını ilə əlaqəli ola bilən yoluxucu xəstəliklərin qarşısını almaq və ya onu minimuma endirmək üçün tədbirlərin görülməsini” tələb edir.

Buna görə tikinti mərhələsində aşağıdakılar tövsiyə olunur:

- Podratçı, tanınmış bir xidmət təminatçısı tərəfindən bir İİÇV-QİÇS Məlumat, Təlim və Məsləhət / Kommunikasiya (TMK) kampaniyasını hazırlayacaq və həyata keçirəcəkdir və müvafiq xərclər iş həcmində şərti məbləğdə göstəriləcəkdir
- Podratçı, ƏMİP də daxil olmaqla, Podratçının işçiləri və yerli icma arasında İİÇ virusunun ötürülməsi riskini azaltmaq, erkən diaqnozu təşviq etmək və təsirlənmiş şəxslərə yardım göstərmək üçün Müqavilədə göstərilən tədbirləri görəcəkdir. Podratçı, təşəbbüsün bir hissəsi olaraq İİÇV / QİÇS müəyyən edilmiş insanlara qarşı ayrışdırılma tətbiq etməyəcək.
- TMK kampaniyası Podratçının ƏMSS4-ə uyğun olaraq mobilizasiya dövründə, risklər, təhlükələr və təsirlərlə əlaqəli müəyyən edilmiş qruplar və xüsusilə cinsi yolla keçən xəstəliklər (CYKX) və İİÇV / QİÇS -lə əlaqəli özünü qoruma davranışı ilə əlaqəli qrupları hədəf alaraq həyata keçiriləcəkdir.
- Hər hansı bir işin həqiqi yerinə yetirilməsindən əvvəl, Podratçı (və müvafiq olaraq xidmət təminatçısı) təsdiq üçün AAYDA / LİQ-ə aşağıdakıları əhatə edən bir fəaliyyət planını təqdim edəcəkdir:
 - Ediləcək təlim fəaliyyətinin növləri və tezliyi;
 - Hədəf qrupları (minimum olaraq Podratçının bütün işçiləri, bütün alt podratçılar və məsləhətçilərin işçiləri, tikinti işləri üçün layihə sahəsinə çatdırılma apararı bütün yük maşını sürücüləri və ekipaj, eləcə də yaxın yerli icmalar);
 - Qoruyucu vasitələrin verilib və ya verilməyəcəyi;
 - Müəyyən olunan milli CYBK və İİÇV / QİÇS proqramına istinadən CİB və İİÇV / QİÇS müayinəsi, test yoxlanması, diaqnoz, məsləhət kimi tədbirlər tikinti sahəsinin bütün heyəti və işçilərinə (başqa cür razılaşıdırılmayısa) tətbiq edilib edilməyəcəyi;
 - Büdcə.

¹⁴ Yayılma nisbəti, müəyyən bir vaxtda və ya müəyyən bir müddətdə müəyyən bir xəstəlik və ya xüsusiyyəti olan bir əhalidəki insanların nisbətidir.

3.3.2. Gender Əsaslı Zorakılıq

Dünya Bankının “(i) həddindən artıq yoxsulluğa son qoymaq və (ii) tərəfdaşlıq edilən bütün ölkələrdə orta q rıfahı təşviq etməkdən” ibarət olan baxışı və yanaşması, digərləri ilə yanaşı, “sosial inteqrasiyanı təmin etməklə” dəstəklənir və “bərabərlik üçün güclü qayğılarla” vurğulanır. Bu, iş yerində və ya layihə ərazisində yaşayan ailələr tərəfindən yaşana bilən Gender əsaslı Zorakılığa (GƏŞ) qarşı tədbirlərin verilməsinin əsasını təşkil edir. GƏZ risklərinin bütün ekoloji və sosial aspektli sənədlərdə əks olunması vacibdir (sahə üzrə spesifik ƏMSİP və Podratçının ƏMSİP (PƏMSİP)¹⁵) hansı ki GƏZ-in müəyyən məqamlarını bu alətlərə daxil edəcəkdir.

Müvafiq olaraq, qadınların gücləndirilməsinə və istismara məruz qalan qadınların ehtiyaclarını ödəməyə kömək edəcək proqramların təşkili üçün layihə işçilərinin əlaqədar qurumlarla əməkdaşlığı layihə üçün lazım olduğu düşünəlməlidir. Qadınların gücləndirilməsi proqramları media, təhsil, reklam vasitəsilə, o cümlədən istismara məruz qalan qadınların ehtiyaclarına kömək edəcək və dəstəkləyəcək maliyyələşdirmə proqramları vasitəsilə həyata keçirilə bilər. On səkkiz yaşından yuxarı qadınların təhsil almaqlarına dair fikirlər, uşaqları və ümumilikdə insanları təhsilləndirəcək müəllimlərin, layihəyə və istismara məruz qalan qadınlara kömək edəcək qeyri-hökumət təşkilatlarının vasitəsilə kənd ərazilərinə yayılmalıdır.

Bu baxımdan irəli sürüləcək mülahizələr arasında aşağıdakılar var:

- Tender sənədləri və müqavilələrində Podratçıdan İşin İdarəetmə Planını və Davranış Kodekslərini və Gender Əsaslı Zorakılığın qarşısını almaq üçün Fəaliyyət Planını yerinə yetirməsi tələb olunacaq.
- Podratçı, GƏZ / IEC kampaniyası ilə əlaqədar tanınmış bir qurum və ya QHT tərəfindən təlimlər təşkil etməlidir (məsələn, “Rasional İnkişaf üçün Qadın Dərnəyi” və ya Azərbaycanda tanınmış və etibarlı hər hansı digər qadınlar təşkilatı).
- Kampaniyanın dəyəri podratçı tərəfindən iş həcmələrinin büdcəsindən maliyyələşdiriləcəkdir. Podratçı, təqdim olunan materialları nəzərdən keçirmək məqsədilə hər ay işçilər üçün ən azı bir təkrarlanma keçirilməsini təmin etməlidir
- AAYDA yerli hökumət və SEA / SH xidmət təminatçıları kimi podratçılar və digər maraqlı tərəflərlə iş birliyində, şikayətlərin həll olmasını təmin etmək üçün layihənin şikayətlərin baxılması mexanizminin (ŞBM) və işçilərin ŞBM-lərinin protokolları, təlimləri və hesabatlılıq mexanizmlərini daxil etməsini təmin edəcəkdir. SEA / SH-yə uyğun məxfilik və etik standartlara uyğun olaraq qəbul edilə bilər

¹⁵ The CESMP shall be prepared by the Contractor consistent with the SSESMP

4. ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ PROSEDURLARI

4.1. Təklif olunan fəaliyyətlər

Bu ƏMSİÇS-nin əvvəlki hissələrində qeyd olunduğu kimi, layihənin 1.1 və 3.1 alt komponentləri Salyan və Biləsuvar rayonlarında həyata keçirəcəkdir. Yenikənd və Biləsuvar arasındakı mövcud yol oxu boyunca 70 km-lik dəhliz yolunun yenidən qurulması üçün TT-da alt komponent 1.1 göstərilmişdir. Alt komponent 3.1 ayrıca Salyan və Biləsuvar rayonları daxilində seçilmiş kəndlərə köməkçi aqroloji infrastrukturunu və dəstək təmin edəcək bir sosial-iqtisadi araşdırmadan sonra yaradılacaqdır.

Mövcud məlumatlara əsaslanaraq bu ƏMSİÇS ətraf mühit və sosial prosedurlar və layihənin icrası tədbirləri ilə əlaqəli AAYDA və digər müvafiq qurumlar üçün layihənin potensial təsir risklərinin idarə edilməsinə dair təlimat verəcəkdir. Həm də alt komponent 3.1 –nin investisiya fəaliyyətləri üçün ƏMSİP yoxlama vərəqələrinin hazırlanması üzrə prosesinin təfərrüatlarını verəcəkdir.

4.2. Yoxlama, Təsdiqləmə və İş həcmnin müəyyənləşdirilməsi

Yenikənd-Biləsuvar ikinci dərəcəli yolun 1.1-ci hissəsi üzrə təklif olunan bərpa işləri üçün aparılmış İlkin Texniki-iqtisadi Araşdırmaya əsasən, gözlənilən təsirlər müvafiq qabaqlayıcı tədbirlər olduğu təqdirdə əhəmiyyətli olmayan, aradan qaldırıla bilən və idarəolunan olaraq qiymətləndirilir. Buna görə də, bu fəaliyyətlə əlaqəli ətraf mühit və sosial risklər Orta dərəcədə qiymətləndirilib və AAYDA tərəfindən hazırlanan ərazi üzrə xüsusi ƏMSİP çərçivəsində həll edilməlidir.

Müdaxilələrin seçilmiş yol kənarındakı bazarların və köməkçi aqro-logistika infrastrukturunun yaxşılaşdırılması və seçilmiş kəndlərə məsləhət və təlim təşəbbüsləri ilə məhdudlaşacağı alt komponent 3.1 gəldikdə, fəaliyyət miqyasının az olması, minimum əhəmiyyətsiz ətraf mühit və sosial təsirlərdən və ilk növbədə fiziki işlərin yerinə yetirilməsi zamanı, o cümlədən avadanlıqların quraşdırılması və kiçik təmir işləri zamanı baş verən təsirlərdən ibarət olacağı gözlənilir. Buna görə, bu fəaliyyətlərin ətraf və sosial riskləri aşağı səviyyədə qiymətləndirilir və kiçik təmir işlərinin aparıldığı hallar üçün ƏMSİP yoxlama vərəqələrinin hazırlanmasını tələb edir. Kiçik təmir işləri üçün ƏMSİP yoxlama siyahısı üçün şablon Əlavə 1-də əlavə edilmişdir.

4.3. Kiçik miqyaslı müdaxilələr üçün ƏMSİP-nin yoxlama vərəqələrinin və Yenikənd-Biləsuvar İkinci dərəcəli Yolun bərpası üçün Sahə üzrə Xüsusi Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Planının (ƏMSİP) hazırlanması və həyata keçirilməsi

İlkin ƏMSİP, ilkin texniki iqtisadi əsaslandırma əsaslanaraq hazırlanmışdır və layihənin icrası zamanı müfəssəl layihənin ilkin variantı mövcud olduqda uyğun olaraq yenidən nəzərdən keçiriləcəkdir. Yenikənd - Biləsuvar yolunun bərpası üçün ƏMSİP müvafiq tikinti işləri təklif sənədləri yekunlaşmadan əvvəl tamamlanacaq və tender paketinə daxil ediləcək və daha sonra Tikinti İşləri Müqavilə Sənədlərinin ayrılmaz hissəsinə çevriləcəkdir.

Alt komponent 1.1 üçün, müvafiq ƏMSS əsasən, ƏMSİP, KSÇS, ƏİP və MTCOP kimi digər sənədlərlə sıx əlaqədə olmalıdır. AAYDA, yerli səviyyədə maraqlı tərəflərdən gələn hər hansı bir narahatlıq və ya təklifi həll etmək üçün bir şikayətlərin baxılması mexanizminin bütün müddət ərzində mövcud olmasını təmin edəcəkdir.

Alt komponent 3.1-ə əsasən, aşağı riskli fəaliyyətlər ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə tələb etməyəcəkdir; kiçik miqyaslı təmir işlərinin aparıldığı hallarda, AAYDA faydalanan icmalardan Əlavə 1-də göstərilən şablon əsasında ƏMSİP yoxlama vərəqələrinin hazırlanması və açıqlanmasını tələb edəcəkdir.

4.3.1. ƏMSİP-nin məzmunu və xülasəsi

ƏMSS1 - Əlavə 1. Ekoloji və Sosial Qiymətləndirmə bənd 14, "Bir ƏMSİP mənfəi ekoloji və sosial riskləri və təsirləri aradan qaldırmaq, əvəz etmək və ya məqbul səviyyəyə endirmək üçün bir layihənin həyata keçirilməsi və istismarı zamanı yerinə yetiriləcək bir sıra azaltma, izləmə və institusional tədbirlərdən ibarətdir. ƏMSİP bu tələbləri həyata keçirmək üçün lazım olan fəaliyyət və tədbirləri də əhatə edir. Maddə 15 ümumilikdə ƏMSİP üçün tələbləri əks etdirir. ESMP KSÇS, ƏİP və MTCOP kimi digər müvafiq sənədlərlə uyğun koordinasiyanı təmin etməli və bunları əhatə etməlidir:

- a) Son siyahıyaalma və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarından habelə əraziyə müfəssəl ziyarətlərdən əldə edilən rəsmi məlumatlara əsaslanaraq əhalinin yayılması haqqında, mümkün olduqda az gəlirli icmaların sıxlığı, TZ əhəmiyyətli dərəcədə müdaxiləsi, həssas və / və ya kritik təbii yaşayış yerləri, əsas çaylar və su yolları, qeyd edilmiş mədəni irs sahələri, və digər potensial həssas sahələr haqqında sosial və ətraf mühitin ilkin qiymətləndirilməsi;
- b) Bütün fiziki, ekoloji və sosial risklərin və ya təsirlərin müəyyənləşdirilməsi;
- c) GƏZ və yol təhlükəsizliyi də daxil olmaqla, müəyyən edilmiş bütün təsirlər üçün azaldıcı tədbirlərin müəyyənləşdirilməsi;
- d) Təsirlərin azaldılması tədbirlərinin daxil ediləcəyi ətraf mühit və sosial alətin spesifikasiyaları (yəni, KSÇS, ƏİP, tikinti şərtləri, tender sənədləri, MTDP və s.);
- e) ƏMSİP-də göstərilən qabaqlayıcı və monitorinq fəaliyyətlərin həyata keçirilməsinə dair tədbirlər, həmçinin monitorinq planı. Buraya mövcud olan və icraçı təşkilat daxilində əlavə olaraq inkişaf etdiriləcək texniki təcrübəni əks etdirən ifadələr daxil olacaqdır;
- f) İcraçı təşkilatın (AAYDA) ekoloji və sosial bilik potensialının və potensialın artırılması ehtiyaclarının qiymətləndirilməsi;
- g) Təsirlərin azaldılması tədbirinin həyata keçirilməsi üçün vaxt (inşaatdan əvvəl, tikinti zamanı, planlaşdırma zamanı və s.);
- h) Təsirin azaldılması və monitorinq tədbirinin həyata keçirilməsi üçün büdcə smetası.

ƏSMİP, ətraf mühit və sosial məsələləri həll etmək üçün layihənin MTCOP rəhbər tutaraq xüsusi icma iştirak mexanizmlərini, habelə maraqlı tərəflərin şikayət və ya narahatlıqlarını həll etmək üçün ətraflı şikayətlərin baxılması mexanizmini (ŞBM) müəyyənləşdirməlidir.

4.3.2. Sənədlərin hazırlanması üzrə öhdəliklər və Tender Sənədləri

AAYDA, sahə üzrə xüsusi EMSİP-lərin, EMSİP-lərin yoxlanış vərəqələrinin və tələb olunan digər sənədlərin (məsələn, KSÇS, ƏİP, MTCOP) hazırlanmasına görə ümumi məsuliyyət daşıyacaq. ƏMSİP, KSÇS, MTCOP və ƏİP Bank tərəfindən nəzərdən keçirilib və yekunlaşdırılıb, ictimaiyyətə müzakirə edilib və yerli dildə (və İngilis dilində) ictimaiyyətə açıqlanıb, o cümlədən tikinti işləri üzrə podratçılar üçün tender sənədlərin bir hissəsinə əlavə edilibdir. ƏMSİP yoxlama vərəqələri seçici əsaslarla Bank tərəfindən əvvəlcədən nəzərdən keçiriləcək və alt komponent 3.1 üçün uyğun olaraq müqavilələrin və texniki şərtlərin bir hissəsi olacaqdır. Podratçı tikinti zamanı təsirləri azaltma tədbirlərinin həyata keçirilməsi, tikintiyə texniki nəzarət edən Mühəndis iş monitorinq planının yerinə yetirilməsi üzrə məsuliyyət daşıyacaqlar.

ƏMSİP AAYDA və onun məsləhətçisi tərəfindən hazırlanıracaq (və müfəssəl layihəyi uyğun yenilənəcək); ƏMSİP yoxlama vərəqələri LİQ Ətraf və Sosial məsələlər üzrə Mütəxəssisləri tərəfindən yoxlanılaraq təsdiqlənəcəkdir. Həm ƏMSİP, həm də ƏMSİP yoxlama vərəqələri LİQ tərəfindən müvafiq tender paketlərinə, texniki şərtlərə və müvafiq olaraq müqavilələrə daxil ediləcəkdir.

4.3.3. ƏMSİP Tətbiqinə Nəzarət və Monitorinq Öhdəliyi

Üç fəaliyyət istiqamətindən ibarət olan layihə üçün AAYDA, alt komponent 1.1 – də müəyyən edilmiş layihə yolları və alt komponent 3.1 altında köməkçi aqro-logistika infrastrukturunu üçün inşaat işlərinin həyata keçirilməsində podratçılara (və onların subpodratçılara) nəzarət etmək üçün ümumi məsuliyyət daşıyacaqdır. ƏMSİP-lər Müqavilə Sənədlərinin bir hissəsi olacaq və layihə qarşısına qoyulan tələblərdən olacaqlar. Bu tapşırıqda AAYDA-ya AAYDA-nın Ətraf Mühit və Sosial Məsələlər

üzrə Mütəxəssisinin (ƏMSMM) təlimindən və ƏSMİP-nin tətbiqi və Podratçı tərəfindən riayət edilməsi ilə bağlı yardımdan cavabdeh olan MLİN kömək edəcəkdir.

4.3.4. Potensialın Qiymətləndirilməsi və Ehtiyaclar

Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi (AAYDA), Ətraf Mühit və Sosial Təhlükəsizliyin tələblərinə riayət etməyi tələb edən bir sıra beynəlxalq maliyyə institutları ilə (məsələn, AİB, DB, AYİB və s.) əməkdaşlıq edib. Bu təşkilatlarla coxillik təcrübə və təyin olunmuş layihə məsləhətçiləri AAYDA-nı mürəkkəb tələblərin incəlikləri ilə tanış edirlər. Əvvəlki DB-nin Təhlükəsizlik Siyasəti və Əməliyyat Prosedurlarının bir sıra oxşar yol tikintisi və ya bərpası layihələrində tətbiqi vasitəsilə AAYDA daxilində prosedurlara uyğunluq sistemi təlimat və tələblərlə tanış olan işçilərlə inkişaf etdirilmişdir. Keçmiş fəaliyyətə əsasən AAYDA, DB-nin və digər maliyyə institutlarının Ətraf Mühit və Sosial Təhlükəsizlik siyasətinə əməl etməkdə qənaətbəxş icra nümayiş etdirmişdir. Keçmiş layihələr çərçivəsində ŞBM-lər insanlara hüquqları barədə düzgün məlumat verildikdə və layihə işçiləri problemlərin həllinə dair öhdəliklərini izah etdikdə düzgün istifadə edilirdi. Görünən odur ki, effektivliyin açarlarından biri maraqlanan hər kəsə məlumat verməkdir.

Bununla birlikdə, DB ƏMSÇ ƏMSS-ləri uyğunluğun əsasını təşkil edərək Borcalanlar üçün kifayət qədər yenidir. AAYDA işçiləri ilə yaxşı bir idarəetmə və nəzarət səviyyəsini təmin etmək üçün bu tələblər haqqında yaxşı biliklərə sahib olması lazımdır. Buna, Dünya Bankının ətraf mühit və sosial mütəxəssisləri tərəfindən layihənin həyata keçirilməsinin ilk mərhələsində LİQ-ə veriləcək hədəflənmiş ƏMSÇ təlimləri vasitəsilə nail olunacaqdır. Əlavə olaraq AAYDA, ƏMSÇ ƏMSS-lərini AAYDA-ın gündəlik praktikasına tətbiq etmək üçün layihənin icrası boyunca MLİN-in ixtisaslaşmış ətraf mühit və sosial məsələlər üzrə mütəxəssislərindən və ya fərdi məsləhətçilərindən dəstəyə ehtiyac duyacaqdır.

Bu mərhələdə, Təhlükəsizlik məsələləri üzrə Məsləhətçilər tərəfindən verilən təlimin vahid olması və layihənin bütün aspektlərini əhatə etməsi lazım olduğu düşünülür (lakin genişləndirilə bilər)

- a) Layihə ilə əlaqəli ƏMSS-lər;
- b) ƏMSİP, ƏİP və MTDP nin həyata keçirilməsi;
- c) Hesabat daxil olmaqla, ƏM&S şərtlərə uyğunluğun monitorinqi;
- d) Gender əsaslı zorakılıq, bu mövzuda məlumatlandırma işinin necə aparılacağı da daxil olmaqla;
- e) Uşaqlara qarşı Şiddət, bu mövzuda məlumatlandırma işinin necə aparılacağı da daxil olmaqla;
- f) İV / QİÇS haqqında məlumatlandırma, o cümlədən bu mövzuda maarifləndirmə işinin aparılması;
- g) İş Sağlamlığı və Təhlükəsizliyi, bu aspektin necə izlənəcəyi və tətbiq olunacağı da daxil olmaqla (Covid 19 təhlükəsizlik tədbirləri daxil olmaqla);
- h) Əməyin İdarəetmə Prosedurları, o cümlədən bu aspektin necə izləniləcəyi və tətbiq olunacağı;
- i) ŞBM-ə nəzarət və tətbiqetmə qaydaları daxil olmaqla Şikayətlərin həlli;
- j) Yol təhlükəsizliyi və bu mövzuda məlumatlandırma işinin necə aparılması;
- k) İnfrastrukturun davamlılığını artırmaq üçün tədbirlər daxil olmaqla İqlim Dəyişikliyi;
- l) Bioloji müxtəlifliyin qorunması, növlərin yayılması və yaşayış mühitinin qorunması da daxil olmaqla.

Rayon səviyyəsində, Yol İstismar İdarələri və ya Yerli İcra Hakimiyyətləri işçilərinin, xüsusilə icma təhlükəsizliyi, təsirə məruz qalan tərəflərin şikayətləri, əməklə əlaqəli məsələlər, əhalinin rifahı, əmlaka təsirlə bağlı yerli səviyyədə yarana biləcək məsələlərin koordinasiyası üçün DB-nin yeni ƏMSÇ siyasətləri ilə tanış olması lazım ola bilər. Bu məqamda MLİN-in və ya Məsləhətçinin layihəyə daha yaxşı uyğunluğu və layihə ilə əlaqəli məsələlərə operativ reaksiya və həmin məsələlərin həllinin təmin edilməsi üçün müvafiq heyətə təlim keçməsi lazımdır

4.4. İnstitusional razılaşmalar

Layihə hazırlığının bu mərhələsi üçün, Azərbaycanda və DB ƏMSÇ daxilində adi yerli tələblərə uyğun olaraq bir sıra institusional razılaşmalar və öhdəliklər nəzərdə tutulur. Köçürülmə Çərçivəsində və Maraqlı Tərəflərin Cəlb olunması Planında kifayət qədər əldə edilmiş məlumatları verməklə, Yenikənd-Biləsuvar yolu üçün ƏMSİP-də komponentin xüsusi fəaliyyətlərinə aid bir o qədər çox müəyyən razılaşmalar yer alacaqdır.

4.4.1. Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi (AAYDA)

AAYDA Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən layihənin alt komponentləri üçün ümumi məsuliyyət daşıyacaq. Bu, dolanışığın bərpası, layihə MTCOP-nin hazırlanması və ƏİP-yə nəzarət kimi sosial tədbirlərlə əlaqəli fəaliyyətlərin hazırlanması, həyata keçirilməsi və maliyyələşdirilməsindən ibarətdir. Əlavə olaraq, AAYDA müvafiq dövlət idarələri ilə hər hansı qurumlararası koordinasiya məsul olacaqdır. AAYDA öz funksiyalarını Layihə İdarəetmə Grupu (LİQ) vasitəsilə həyata keçirəcək, bu qrup da öz növbəsində rayon / alt layihə səviyyələrində layihə icrası və gündəlik layihə fəaliyyətlərinə nəzarət etməkdən məsul olacaqdır. AAYDA-LİQ, təhlükəsizlik tədbirləri ilə əlaqədar KSÇS və digər AAYDA ilə əlaqəli fəaliyyətləri əlaqələndirəcək bir Təhlükəsizlik Məsələləriylə məşğul olan ştat işçisi cəlb edəcəkdir. Ətraf Mühit və Sosial Öhdəlik Planına (ƏMSÖP) uyğun olaraq AAYDA-LİQ, ən azı bir Ətraf və Sosial məsələlər üzrə Mütəxəssis, bir Əmək məsələləri üzrə, Sağlamlıq da daxil olmaqla ekoloji və sosial risklərin idarə olunmasına dəstək vermək üçün ixtisaslı işçilərdən ibarət bir təşkilati quruluş (layihə icra qrupu) təsis edəcəkdir və Təhlükəsizlik Mütəxəssisi və ƏMSS, ƏMSÖP və müvafiq sənədlərə tam uyğunluğun təmin edilməsindən məsul olan bir İcma Əlaqələndirmə Mütəxəssisi cəlb edəcəkdir.

4.4.2. Müfəssəl Layihə İcrası və Nəzarət (MLİN) Məsləhətçisi

Layihə üçün MLİN məsləhətçisi, müfəssəl layihənin məqsədləri və iş həcminə, tikintiyə nəzarət işlərinə, tətbiqetmə monitorinqi, habelə Məsləhətçinin Texniki Tapşırığında daha ətraflı təsvir ediləcək layihə icrasının monitorinqi və qiymətləndirilməsi işlərinə cavabdeh olacaqdır. Ətraf Mühit və Sosial məsələlər üzrə məsləhətçi MLİN heyətinin üzvü olaraq aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirəcəkdir:

- 1) AAYDA –ya ƏMS Mütəxəssisinin müvafiq vəzifəsini yerinə yetirməsinə, o cümlədən potensialın artırılması təlimlərinin aparılması, iş planlarına kömək, hesabatların monitorinqi, ərazi səfərlərinin aparılması və s. daxil olmaqla yardım etmək;
- 2) Ehtiyac duyulduqda, sahə üçün xüsusi ƏMSİP-lər, ƏMSİP yoxlama vərəqələri, KP-lərin hazırlanması və ƏİP-lərin və MTDP-lərin yenilənməsi kimi tələb olunan ətraf mühit və sosial aspektli sənədlərin hazırlanmasında rəhbərlik etmək və Podratçıların tikinti işləri müqaviləsində nəzərdə tutulduğu kimi özlərinə aid sənədlərin tərtib etmələrini təmin etmək;
- 3) Lazım gəldikdə ETSN ilə sıx əməkdaşlıq;
- 4) Tikinti işlərinin ətraf mühitə və yerli icmalara təsirinin monitorinqi və AAYDA-a aylıq tərəqqi hesabatlarının verilməsində yardım daxil olmaqla, ƏMSİP-nin həyata keçirilməsinə dair podratçıların iş bəyannaməsi / metodologiyasının təsdiqlənməsi ilə ətraf mühitə və yerli icmalara minimum təsir / zərərin təmin edilməsi;
- 5) Layihə dizaynına layihə / inşaat əvvəlində ƏMSİP-də müəyyən edilmiş ətraf mühitin qorunması və azaldılması tədbirlərini daxil etmək;
- 6) ƏMSİP-ə dair bütün ətraf mühit və sosial tələblərin və təsir azaltma tədbirlərinin tikinti işləri tender sənədləri və müqavilələrində yer almasını təmin etmək üçün AAYDA-ya yardım;
- 7) MTCOP-də təsvir edilmiş və bu ƏMSÇ-də ümumi olaraq verildiyi kimi Şikayətlərin baxılması Mexanizminin yaradılmasında AAYDA-a kömək etmək;
- 8) ƏMSİP-da MLİN-nin tapşırıqları kimi müəyyən edilmiş müxtəlif layihə mərhələləri üçün bütün azaldıcı və izləmə tədbirlərini ƏSMF-də göstərilən təlimatlara əsasən həyata keçirmək;
- 9) Tələb olunduqda AAYDA / LİQ üçün ətraf mühit və sosial idarəetmə potensialının artırılması fəaliyyətlərini həyata keçirmək
- 10) ESMP-də planlaşdırıldığı kimi podratçının ətraf mühit və sosial fəaliyyətinin müntəzəm monitorinqini həyata keçirmək;

- 11) Podratçının sahəyə aid ƏSMİP və ƏMSİP yoxlama vərəqələrinə uyğunluğunu yoxlamaq və ehtiyac olduqda bütün layihə sahələrinə baxış ezamiyyələrini təşkil etmək;
- 12) Davam edən hər bir alt komponent üçün Layihə Tərəqqi hesabatları daxil olmaqla Ətraf mühit və Sosial Monitoring Hesabatlarını hazırlanmaq;
- 13) Mütəmadi nəzarət missiyalarında iştirak etmək və DB və AAYDA-nın tələblərinə cavab vermək.

4.4.3. Tikinti İşləri Podratçısı

Tikinti işləri podratçıları DB və Azərbaycan Hökumətinin satınalma qaydalarına əsasən seçiləcəkdir. Püşkatmalardan asılı olaraq, bu Podratçılar əvvəlki layihələrdə normal tətbiq olunduğu tikinti sahəsinin büdcəsindən asılı olaraq beynəlxalq və ya yerli podratçılar ola bilərlər. Alt komponent 1.1 beynəlxalq rəqabət təklifi olaraq təqdim edilə bilər, alt komponent 3.1 isə milli rəqabət təklifi olaraq təklif edilə bilər. Alt komponent 1.1 və alt komponent 3.1 üçün qalib gələn podratçılar müvafiq olaraq xüsusi ƏMSİP-yə və ərazi üçün, ƏMSİP yoxlama vərəqələrinə sahib olacaqlar. Hər bir alt komponent üzrə podratçıların ətraf mühit və sosial təsirləri azaltmaq üçün ƏMSİP/ ƏMSİP Yoxlama vərəqələrində tövsiyə olunan müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsindən məsul olacağı gözlənilir. Podratçının KP, ƏİP və MTCOP kimi digər sənədlərlə əlaqəli məsuliyyəti də ola bilər. Beləliklə, podratçıların edəcəkləri işlərə daxildir:

- a) Müqavilə ilə ştat üzrə bir ətraf mühit, sosial, sağlamlıq və təhlükəsizlik məsələləri üzrə işçi təyin edilsin;
- b) AAYDA və DB tərəfindən təsdiqlənməsi, MLİN Məsləhətçisi tərəfindən nəzərdən keçirməsi üçün alt komponent və sahə üzrə bir ƏMSİP və tələb olunarsa digər layihə sənədləri hazırlansın (KP, ƏİPs, MTCOP və s.); ƏMSİP-lərə əlavə ediləcək digər xüsusi planlar tələb oluna bilər;
- c) ƏMSİP-nin tətbiqi, xüsusən də parametrik monitoring üçün kifayət qədər maliyyə və insan resursları təmin edilsin;
- d) EMSİP-də tələb olunan tikinti əvvəli və tikinti zamanı olan təsirlərin azaldılması tədbirlərinin düzgün və vaxtında həyata keçirilməsi təmin edilsin;
- e) Biri işçilərə və digəri ümumi olaraq ictimaiyyət üçün olan iki şikayətlərin həlli sisteminin qurulması və ƏMP və MTCOP-dəki digər tədbirlərə riayət olunması da daxil olmaqla, zəruri hallarda əlavə ekoloji və / və ya sosial təsir azaltma tədbirlərini həyata keçirsin.

4.4.4. Maliyyə Nazirliyi

Azərbaycan Respublikasında maliyyə sektorunu tənzimləyən məsul qurum olaraq Maliyyə Nazirliyi (MN) Borcalanın Nümayəndəsi olacaqdır. Həm DB-dən, həm də Azərbaycan Hökumətindən alınan maliyyədən, MN AAYDA-nın layihə üçün hesabına ayrılmış vəsaitin ödəməsinə təmin edəcəkdir. KP-lərə uyğun olaraq, MN hesablanmış kompensasiyanı AAYDA-ın hesabına ayıracaq və təzminatı təsire məruz qalan insanların hesablarına köçürəcəkdir. Bu fəaliyyət üçün kompensasiya ödənişinin icrası məqsədilə DB-yə əlavə bir hesabat təqdim ediləcəkdir.

4.4.5. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi

Azərbaycanda ətraf mühitlə bağlı əsas təşkilat Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyidir (ETSN). Prezidentin 2001-ci il fərmanı ilə keçmiş Ekologiya və Təbii Sərvətlərdən İstifadəyə dair Dövlət Komitəsi (ETSİDK) ETSN-ə çevrildi. ETSN SCENRU-ya məxsus mandatı ilə yanaşı, Hidrometeorologiya, Geologiya, Meşəçilik və Balıqçılıq şöbələri kimi bir sıra digər dövlət orqanlarının funksiyalarını üzərinə götürdü. ETSN-nin funksiyaları və fəaliyyətləri aşağıdakı əsas sahə sahələrə bölünür:

- Ətraf mühit siyasətinin inkişafı
- Ətraf mühitin mühafizəsi
- Suyun monitoringi və idarəedilməsi
- Dənizin (Xəzər dənizi) bio-ehtiyatlarının qorunması
- Meşə idarəetməsi
- Bio-resurslar və qorunan ərazilərin idarə olunması

ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ (ƏMSİÇS)

ETSN-nin nəzdində Dövlət Ekoloji Ekspertiza (SEE) İdarəsinə nəzarət edən Ətraf Mühit Siyasəti və Ətraf Mühitin Mühafizəsi Departamenti (ƏMSƏMM) fəaliyyət göstərir. Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi (ƏMTQ) layihə təklifləri tərəfindən təqdim olunan hesabatların nəzərdən keçirilməsindən və təsdiqlənməsindən məsul tərəf SEE-dir.

Hər hansı bir layihənin tikintisi zamanı iddiaçı / tərtibatçı (bu halda AAYDA) təsdiqə əlavə edilmiş şərtlərin yerinə yetirilməsini təmin etməli və ETSN-ə müntəzəm və vaxtında hesabat verməklə yanaşı layihələrin inkişafını izləməyə cavabdeh olmalıdır. Təşəbbüskar / tərtibatçının monitoring proqramı, şərtlər pozulmadan əvvəl aydın göstərişlər verməklə tərtib edilməlidir. İcazədə göstərilən şərtlərin pozulmaması üçün təşəbbüskar / tərtibatçı tərəfindən praktik düzəliş tədbirləri görülməlidir.

ETSN şərtlərin pozulduğunu müşahidə etdikdə təşəbbüskar / tərtibatçıya xəbərdarlıq etmək səlahiyyətinə malikdir. Şərtlərin pozulması halında, təşəbbüskar / tərtibatçı pozuntuya səbəb olan hər hansı bir işi dayandırmaq məcburiyyətindədir. Belə hallarda, ETSN, bəlkə də Ətraf Mühitə Nəzarət Ekspert Qrupunun iştirakı ilə təsdiqləməni yenidən nəzərdən keçirər və təsdiq şərtlərinə yenidən baxıla bilər.

5. MƏŞVƏRƏTLƏR VƏ MARAQLI TƏRƏFLƏRİN CƏLB OLUNMASI

ƏMSS10 əsasən: Maraqlı tərəflərin iştirakı və Məlumatların açıqlanması və Azərbaycanda Maraqlı Tərəflərin cəlb edilməsi ilə əlaqədar qüvvədə olan qanun və qaydalara uyğun olaraq, layihənin alt komponentləri 1.1 və 3.1 üçün ictimai bildiriş və məsləhətləşmələr AAYDA tərəfindən aparılmalıdır. Bu, Salyan və Biləsuvar sakinlərinə və potensial maraqlı tərəflərə rəsmi bildirişlər vasitəsilə həyata keçiriləcəkdir. İctimai məsləhətləşmənin istənilən nəticələri layihənin hazırlıq mərhələsində nəzərə alınmalıdır.

Layihənin Maraqlı Tərəflərin Cəlb Olunması Planına uyğun olaraq, AAYDA məsləhətləşmə fəaliyyətləri və maraqlı tərəflərin iştirakı ilə məşğul olacaqdır. MTCOP, imkansız və həssas qruplar daxil olmaqla potensial fərqli tərəfləri müəyyənləşdirmək, alt qrupların hər birinə çatmaq üçün bir yanaşma inkişaf etdirmək, Layihədən Təsirlənən Tərəflərin (LTT) və Digər Maraqlı Tərəflərin (DMT) narahatlıqlarını çatdırma biləcəyi, rəy verə biləcəyi və ya şikayət etmək üçün, o cümlədən təklif olunan layihə ilə əlaqədar ətraf mühit və sosial riskləri minimuma endirmək və azaltmaq məqsədilə bir mexanizm yaratma yollarını təqdim edir. Bu Maraqlı tərəflərin Cəlb Olunması Planının ümumi məqsədi, ƏMSS10 paraqraf 3də (aşağıda verilir) göstərilən hədəflərə istinadən bütün layihə müddəti ərzində ictimai məlumatların açıqlanması və məsləhətləşmələr də daxil olmaqla maraqlı tərəflərin iştirakı üçün müştəşkil bir proqram yaratmaqdır.

- Borcalanlara maraqlı tərəfləri müəyyənləşdirməyə və onlarla, xüsusən də layihədən təsirlənən tərəflərlə konstruktiv əlaqələr qurmağa və davam etdirməyə kömək edəcək maraqlı tərəflərin cəlb edilməsinə sistemik bir yanaşma yaratmaq;
- Layihə üçün maraqlı tərəflərin maraq və dəstək səviyyəsini qiymətləndirmək və layihə dizaynında və ətraf mühit və sosial fəaliyyətində maraqlı tərəflərin fikirlərini nəzərə almağa imkan vermək;
- Layihədən təsirlənə biləcək məsələlərdə layihənin təsirləndiyi tərəflərlə layihə müddəti ərzində təsirli və əhatəli əlaqələr qurmağı təşviq etmək və təmin etmək; və
- Ətraf mühit və sosial risklər və təsirlər barədə müvafiq layihə məlumatlarının maraqlı tərəflərə vaxtında, anlaşılıq, əlçatan və uyğun şəkildə açıqlanmasını təmin etmək və maraqlı tərəflərin iştirakı və məlumatların açıqlanmasını formatlaşdırmaq; və
- Layihədən təsirlənən tərəfləri problem və şikayətlərini çatdırmaq üçün əlçatan və əhatəli vasitələrlə təmin etmək və Borcalanlara bu şikayətlərə cavab verməyə və idarə etməyə imkan yaratmaq.

Ümumiyyətlə, iki növ təsirə məruz qalan və maraqlı tərəflər mövcuddur - Layihədən Təsirlənən Tərəflər və Digər Maraqlı Tərəflər. **Layihədən Təsirlənən Tərəflər (LTT)**, layihədən təsirlənən və ya təsirə məruz qalma ehtimalı olan və xüsusi vəziyyətləri əlverişsiz, durumları həssas ola biləcək tərəflərdir. Bu qrup layihənin mənfi təsirinə məruz qalan, və / və ya layihənin faydalarından istifadə etmək qabiliyyətinə görə digərlərindən daha məhduddur (ƏMSS10 bəndlər 5 və 11). **Digər Maraqlı Tərəflər (DMT)** layihədə marağı ola bilən və layihə təsirləri, təsir azaltma mexanizmləri və faydaları ilə bağlı fərqli narahatlıq və prioritetləri olan və fərqli və ya ayrılıqda qoşulma formaları tələb edə biləcək şəxslərdir (ƏMSS10 bəndlər 5 və 11). Bu maraqlı tərəflərin hər ikisi barədə MTDP-də ətraflı məlumat verilmişdir.

Alt komponent 1.1, Yenikənd-Biləsuvar yolu üçün bu maraqlı tərəflər əsas dəhlizin yenidən qurulması ilə əlaqədar təsirləri yaşayanlar kimi müəyyən edilə bilər. MTCOP-i yeniləmək AAYDA və MLİN-in vəzifəsi olacaq. Layihənin maraqlı tərəfləri haqqında daha ətraflı məlumat və təhlillər, təklif olunan metodlar və iştirak üçün vaxt MTCOP-də verilmişdir. Alt komponent 3.1 üçün maraqlı tərəflər yerli istehsalçılardır (məsələn, torpaq sahibi olan fermerlər, icarəçi fermerlər, muzzdu təsərrüfat işçiləri, uzun məsafəyə səyahət edənlər, yerli məhsul istehsalçıları, kənd təsərrüfatı məhsulları üçün qablaşdırıcılar, yol alverçiləri, yol layihəsinin yerli sakinləri, və s.), xidmət təminatçıları (məsələn, məhsul alverçiləri və satıcıları, məhsul satanlar, bazar satıcıları, təsərrüfat məhsulları satanlar, təsərrüfat məhsulları üçün emal müəssisələrinin sahibləri, turistlər üçün xüsusi otellər, bazarlar (həm rəsmi, həm də qeyri-rəsmi ticarətçilər), digər xidmətlər və s.) və təsərrüfatlarla əlaqəli müəssisələr.

5.1. Layihənin hazırlanması zamanı məsləhətləşmələr (Protokollar buraya daxil edilmiş və ya ayrıca əlavə edilmişdir)

Bu hissə RYİL üzrə ictimai məşvərtlərdən sonra yazılacaqdır

5.2. Layihənin icrası zamanı məsləhətləşmələr

ƏMSS10 bənd. 2 qeyd edir: "Maraqlı tərəflərin iştirakı layihənin müddəti ərazində həyata keçirilən hərtərəfli bir prosesdir. Düzgün tərtib və tətbiq olunduğu təqdirdə, layihənin ətraf mühit və sosial risklərinin müvəffəqiyyətlə idarə olunması üçün vacib olan güclü, konstruktiv və həssas münasibətlərin inkişafını dəstəkləyir". Bundan sonra məsləhətləşmələrin və məlumatların açıqlanmasının MTDP-də göstəriləni kimi layihə üçün davamlı bir proses olacağı gözlənilir. Təsirə məruz qalan insanlar, layihə işçiləri, yerli hakimiyyət orqanları və həssas insanlar və digərləri ilə davamlı yerli məşvərtlər aparılacaqdır. Müşavirələr layihənin ətraf mühit və sosial təsirlərinə, potensial torpaqalma təsirlərinə, dolanışığın bərpası planlarına və cinsi əsaslı şiddətə, İşçinin davranış kodeksi, əmək hüquqları və mövcud iş imkanları və s. dair təlimlərə yönəlməlidir. Maraqlı tərəflər haqqında xüsusi məlumatlar, məşvərt metodları və keçirilmə tarixləri daxil olmaqla xüsusi detallar MTDP-də verilmişdir.

Alt komponent 1.1 üçün müfəssəl layihələr hazır olduqda MTCOP MLİN tərəfindən yenilənməlidir. Alt komponent 3.1 üçün yeniləmə, müvafiq kənd / üçüncü dərəcəli yol hissələri müəyyənləşdirildəndən sonra edilə bilər və bu səbəbdən xüsusi maraqlı tərəflər, habelə layihə işləri və məsləhətləşmə və açıqlama fəaliyyətləri üçün vaxt müəyyənləşdirilir. Komponent 3.2 üçün ilkin variant kiçik infrastruktur layihələri müəyyən edildikdən sonra hazırlana, tamamlama işləri isə yekun dizayn hazır olduqda edilə bilər. Gələcəkdə yenilənmiş MTİP, digər ƏMSÇ sənədləri ilə birlikdə müzakirə ediləcək və ictimaiyyətə açıqlanacaqdır.

COVID pandemiya şərtləri səbəbi ilə, maraqlı tərəflərin cəlb olunması fəaliyyətləri təşkilatçılarla görüşlərdən əvvəl kifayət qədər təhlükəsizlik hazırlığı, əllərin tez-tez dezinfeksiyası barədə xatırlatmalar, fiziki məsafələr, özünü infeksiyadan müdafiə vasitələri barədə xatırlatmalar, infeksiya haqqında yeniləmələrdən xəbərdarlıq, iclas otaqlarında kifayət qədər ehtiyat tədbirləri və s. kimi təhlükəsizlik tədbirlərini bilənlər ilə olduqca ehtiyatla aparılmalıdır.

5.3. Maraqlı tərəflərə geri hesabat vermək

Maraqlı tərəflərə hesabat vermək və maraqlı tərəflərin prosesini qiymətləndirmək, AAYDA-LİQ-in müəyyən edilmiş məsələlərə cavab verə bilməsi və əlaqələndirici fəaliyyətlərin cədvəlini və xarakterini dəyişdirərək daha təsirli olmasını təmin etmək üçün həyati hesab olunur. Bütün məsələlərin bütün səviyyələrdə və peşəkar şəkildə həll edilməsi arzu edilir. Aydın və anlaşılın tərzdə baxılması üçün hər şey məlumatlı tərzdə və təqdimat şəklində çatdırılmalıdır. Bütün maraqlı tərəflər bütün mərhələlər ərzində və bütün problemlərin həlli barədə məlumatlandırılmalıdırlar.

TTNM-in Təhlükəsizlik Mütəxəssisi, ilk növbədə layihənin təsirləndiyi ərazilərdə və / və ya kəndlərdə ictimai görüşlər yolu ilə LTMQT-lərə və digər maraqlı tərəf qruplarına hesabat verəcəkdir. İclasların protokolları növbəti ictimai görüşlər zamanı paylaşılacaqdır. ŞBM vasitəsilə alınan rəylər yazılı və şifahi olaraq mümkün qədər cavablandırılacaqdır. SMS və telefon zəngləri, telefon nömrələri olan maraqlı tərəflərə cavab vermək üçün istifadə ediləcəkdir. Əsas Layihə yeniləmələri layihənin veb saytında yerləşdiriləcək. Sosial mediadan (ilk növbədə LTMQT və digər maraqlı tərəflər üçün Layihə veb sahifəsi (və ya sosial media platforması vasitəsilə) da lazım olduqda istifadə ediləcəkdir.

Məsləhətləşmələr vasitəsilə maraqlı tərəflər məlumatlandırılı və rəylər əldə edilə bilər. AAYDA, MLİN-in dəstəyi ilə, maraqlı tərəflərlə hər hansı bir layihə ilə əlaqəli görüşlərin aparılması və tətbiq olunan şərhlərin yeri gəldikdə layihə sənədlərinin bir hissəsini təşkil etməsini təmin edəcəkdir. Hər

hansı bir fikir və ya ideya, xüsusən də maraqlı tərəflərin şikayətləri müvafiq qaydada qeyd ediləcək və izlənəcəkdir.

Layihə məlumatları aşağıdakılar vasitəsilə ictimaiyyətə açıqlanacaqdır:

- **İctimai / icma iclasları** – Layihə ilə əlaqəli digər fəaliyyətlərdən əvvəl, müvafiq layihə sənədlərinin açıqlanması zamanı AAYDA, maraqlı tərəf qurumlarının iştirakı ilə yerli səviyyədə bir layihə brifinq iclası təşkil edəcəkdir. Ehtiyac olarsa brifinq iclası başlanğıcda bir dəfə təşkil oluna bilər və təkrar ehtiyac yaranarsa və ya layihədə böyük bir dəyişiklik baş verərsə, digər görüşlər təşkil oluna bilər. Bu iclaslar məhdudlaşdırılmayacaq, lakin həssas qruplar üçün olanlara üstünlük verilə bilər və həmin icaslarda geniş ictimaiyyət narahatlıqlarını bildirə və şərhlər edə bilər. Layihəyə, xüsusən alt komponent 3.1 olan maraq səviyyəsindən asılı olaraq, qadınlar üçün və vacib məsələlər üzrə ayrıca və daha əhəmiyyətli müzakirələrin keçirilməsi tövsiyə edilir. Bu iclaslar yarım illik olaraq təyin edilə bilər.
- **Əlaqə materialları** – Layihə ilə əlaqəli məlumat və yeniliklər broşur, buklet, afişalar və s. dən ibarət çap materialları vasitəsilə ictimaiyyətə açıqlanacaq. Əlaqə materialları AAYDA-LİQ tərəfindən hazırlanacaq və Salyan və Biləsuvar rayonları İcra Hakimiyyətlərində əldə oluna biləcəkdir. “İctimaiyyətlə əlaqələr dəsti” xüsusi olaraq hazırlanmış və həm çap, həm də onlayn formada təqdim ediləcəkdir. AAYDA / LİQ internet səhifəsi (<http://www.aayda.gov.az/az>) mütəmadi olaraq həm Azərbaycan, həm İngilis dillərində (ən azı rüblük qaydada) əsas layihə yenilikləri və layihənin icrası barədə hesabatlarla yeniləyəcəkdir. Layihə ilə bağlı şikayət mexanizminə dair məlumatları təmin etmək üçün internet səhifədən də istifadə edilə bilər.
- **Kütləvi / sosial media əlaqə** - Sosial təhlükəsizlik mütəxəssisi (AAYDA-LİQ heyəti və ya xarici məsləhətçi tərəfindən) layihənin icrası zamanı maraqlı tərəflər, o cümlədən LTMQT-lər, icma liderləri ilə sıx ünsiyyət qurmaq üçün çalışacaqdır. Sosial təhlükəsizlik mütəxəssisi, əsas Yerli Əlaqə Şəxsi (YƏŞ) olaraq, layihə müddəti ərzində, həmçinin, layihənin xüsusi veb saytında, sosial media kanallarında (Facebook və s.) və məlumat lövhələrində müvafiq məlumatların yerləşdirilməsi üçün tapşırıq alacaqdır. Əlavə olaraq, zəruri hallarda, layihə video materialların (video paylaşma platforması üçün, məsələn YouTube üçün) və ya televiziya / kabel televiziyasında sənədlə yayımlanmasını təşkil edə bilər ki, bu da layihənin təsvirinə, qarşıdakı ictimai tədbirlərin əvvəlcədən elan edilməsinə və ya xüsusi Layihə fəaliyyətlərinin başlanması haqqında məlumatların paylaşımına səbəb olacaqdır.
- **Məlumat masaları** – layihənin başlanması zamanı yerli sakinlərə maraqlı tərəflərin cəlb olunması fəaliyyətləri, layihə təsirləri, Yerli Əlaqə Şəxsinin (YƏŞ) əlaqə məlumatları və s. məlumatları rayon ofislərində (Salyan və Biləsuvar) qurulacaq masalardan əldə etmək imkanı təmin ediləcəkdir. YƏŞ, rayon ofislərində bu məlumat masalarını quracaq və burada layihə barədə məlumatları LTMQŞ-lərlə və digər maraqlı tərəflərlə bölüşəcəkdir. Layihə ilə əlaqəli müxtəlif sosial və ekoloji mövzulara dair RƏİL broşuraları və bukletləri bu məlumat masalarında təqdim ediləcəkdir.
- **Maraqlı tərəflər / faydalananlar / TMQŞ Rəyi / Anlaşma Anketləri** - Layihənin başlanğıcında, maraqlı tərəflərdən yaxşı bir nümunə götürmək üçün layihə ilə əlaqəli bir Maraqlı Tərəflər / Faydalananlar / TMQŞ Rəyi / Anlaşma Anketlərinin dizaynını və pilotunu maliyyələşdirəcəkdir. Layihənin keyfiyyət və kəmiyyət göstəriciləri götürüləcək və maraqlı tərəflər haqqında ilkin məlumatlar rolunu oynayacaqdır. Bu məqsədlə AAYDA-LİQ tərəfindən sosial təhlükəsizlik məsələləri üzrə məsləhətçi cəlb edilə bilər. Bu, həyata keçirmə zamanı və layihənin AAYDA-LİQ-a təhvil verilməsindən əvvəl müəyyən bir zamanda qarşılıqlı şəkildə təsdiqlənə bilər.

6. ŞİKAYƏTLƏRİN HƏLLİ

ƏMSS10 C - Şikayət Mexanizminə uyğun olaraq Borcalanın layihədən təsirlənən tərəflərin layihənin ətraf mühit və sosial göstəriciləri ilə bağlı narahatlıqlarına və şikayətlərinə vaxtında cavab verməsi gözlənilir (ƏMSS10 bənd 26). Əsas mülahizələr aşağıdakılardır:

- (a) Şikayət mexanizminin narahatlıqları dərhal və effektiv şəkildə, mədəni cəhətdən uyğun və layihədən təsirlənən bütün tərəflər üçün asanlıqla əldə edilə bilən şəffaf şəkildə, heç bir xərc ödəmədən və cəzasız həll etməsi gözlənilir. Mexanizm, proses və ya prosedur məhkəmə və ya inzibati vasitələrə müraciət edilməsinə mane olmayacaqdır. Borcalan, icmalar ilə əlaqəli fəaliyyətlər zamanı şikayətlər prosesi barədə layihədən təsirlənən tərəfləri məlumatlandıracaq və alınan bütün şikayətlərə cavabları sənədləşdirərək ictimaiyyətə təqdim edəcək; və
- (b) Şikayətlərin baxılması obyektiv, həssas, təmkinli, mədəni bir şəkildə aparılacaq və layihədən təsirlənən tərəflərin ehtiyaclarına və narahatlıqlarına cavab verəcəkdir. Mexanizm, həmçinin anonim şikayətlərin qaldırılmasına və ünvanlanmasına imkan verəcəkdir.

Şifahi (şəxsi görüş və ya telefon / SMS), kağız üzərində (yerli icma qeydlərində sənədləşdirilmiş şəkildə, və ənənəvi poçt) və ya elektron (e-poçt, veb sayt, WhatsApp) kimi qəbul vasitələri ilə Layihə üçün Şikayətlərin Baxılması Mexanizmi (ŞBM) MTCOP-də ətraflı şəkildə təsvir edilmişdir.

6.1. Şikayətlərin Baxılması Mexanizmi

Layihə MTİ Planı üçün tərtib olunan Şikayətlərin Baxılması Mexanizmi (ŞBM) layihənin KSÇS-də tətbiq olunan ŞBM-nə bənzərdir və bəzi hallarda məsələlərin həlli üçün hər iki ŞBM paralel işləyə bilər. Heyət və mütəxəssislər praktikliyi və hətta müvafiqliyi təmin etmək üçün hər hansı bir və ya hər iki ŞBM-nə təyin oluna bilərlər. ƏMSS10 tələblərinə uyğun olaraq MTİP çərçivəsində şikayətləri həll etmək üçün tətbiq olunacaq addımlar bunlardır:

Addım 1 Şikayətlərin Baxılması Komissiyası (ŞBK): ŞBK-I zərər çəkmiş tərəflər arasında vasitəçi rolunu oynayacaq və qarşılıqlı razılıq yolu ilə həll edilməsi üçün səy göstərəcəkdir.

Addım 2 AAYDA-LİQ: ŞBK-nin tövsiyələri AAYDA-LİQ-ə göndərilir. AAYDA-LİQ LHTMT-lərin şikayətlərini həll etməklə məsuldur və zəruri hallarda bu şikayətləri tədbir görülməsi üçün müvafiq qurumlara / ofislərə göndərəcəkdir. LTMQT telefon, e-poçt, birbaşa görüşlər və məktublar vasitəsilə AAYDA-LİQ ilə əlaqə qura biləcəklər. AAYDA-LİQ (Əlaqə saxlanılan şəxs) ilə əlaqə məlumatları LTMQŞ-lərə paylanacaq və layihənin həyata keçirilməsinə başlanmadan əvvəl icmalardakı əsas yerlərdə yerləşdiriləcəkdir. Əlavə olaraq, LTMQŞ ilə həll edilməmiş problemlər olarsa, AAYDA-LİQ bir seçim olaraq "vasitəçiliyə" müraciət edə bilər (ƏMSS10 Əlavə 1 par 3)

Addım 3 (Məhkəmə): Məhkəmə LTMQT üçün son müraciət ünvanı olacaq. Layihə təsirinə Məruz Qalan Tərəflər, AAYDA-LİQ-in qərarı ilə razılaşmadıqları təqdirdə məhkəməyə müraciət edə bilərlər

ƏMSS10 Əlavə 1 maddə 2 (a) -ya uyğun olaraq, ŞBM, layihədən təsirlənən tərəflər, icma üzvləri, vətəndaş cəmiyyəti, media və digər maraqlı tərəflər daxil olmaqla layihədə maraqlı olan bütün tərəflər üçün əlçatan olmalıdır. Maraqlı tərəflər ŞBM-dən layihənin ümumi rəhbərliyi və tətbiqi ilə əlaqədar şikayətlər, rəylər, sorğular, təkliflər və ya hətta iltifat təqdim etmək üçün istifadə edə bilərlər. ŞBM, digər maraqlı tərəflərdən gələn problemləri və şikayətləri səmərəli, vaxtında və qənaətli şəkildə həll etmək məqsədi daşıyır. İşçilərin şikayətləri üçün ayrıca bir mexanizm istifadə ediləcəkdir. AAYDA-LİQ, hesabatın əvvəlki hissəsində qeyd edilən öhdəlik və vəzifələrinə riayət edərək maraqlı tərəflərin ŞBM-nin idarə edilməsindən məsul olacaqdır.

6.2. Şikayətlərin qeydiyyatı

ƏMSS10 Əlavə 1 bənd 2 “Şikayətlərin qeydləri və məlumat bazası” nın saxlanılmasına dair tələbin bir hissəsi kimi, AAYDA-LİQ, MTİP-nin icrası çərçivəsində ən azı aşağıdakı məlumatları əhatə edən şikayət jurnalını aparacaqdır:

- Fərdi istinad nömrəsi;
- Şikayət, sual və ya digər rəyləri təqdim edən şəxsin ünvanı və / və ya əlaqə məlumatları (şikayət anonim göndərilmədikdə)
- Şikayətin təfərrüatları, rəy və ya sual, şikayətçinin yeri və şikayətinin təfərrüatları;
- Şikayətin tarixi;
- Şikayətlə məşğul olmaq üçün təyin edilmiş şəxsin adı (şikayətçiyə cavab vermək, araşdırmaq, qərarlar təklif etmək və s.);
- Təklif olunan həllin bir hissəsi olan düzəldici tədbirlərə icazə verilməsi və həyata keçirilməsindən məsul olan şəxs (lər) daxil olmaqla təklif olunan həllin təfərrüatları;
- Təklif olunan qətnamənin şikayətçiyə bildirildiyi tarix (anonim olmadıqda);
- Şikayətçinin, mümkün olduğu təqdirdə, təklif olunan həll barədə məlumatlı olduğunu yazılı şəkildə etiraf etdiyi tarix;
- Şikayətçinin qətnamədən razı olub-olmamasının və şikayətin bağlanıb-bağlanmayacağıının təfərrüatları; və
- Təklif olunan həll yolu (qətnamə) yerinə yetirildiyi tarix (hər hansı).

7. NƏZARƏT VƏ HESABAT

Layihə komponentlərinin tikinti mərhələsində yarana biləcək müəyyən layihə riskləri və təsirlərinə müvafiq cavab tədbirlərini və təsirlərin azaldılmasını təmin etmək üçün ətraf mühitin monitoringi aparılacaqdır. Tikinti işlərinə başlamazdan əvvəl MLİN-in köməyi ilə AAYDA LİQ-in Ətraf Mühit və Sosial Məsələlər üzrə Mütəxəssisi aşağıdakıları yerinə yetirəcəkdir:

- Tikinti müddəti üçün ətraf mühitin yoxlanılması protokolunun, habelə ətraflı monitoring və hesabat planının hazırlanması;
- Dövri ətraf mühit və sosial tərəqqi hesabatlarının hazırlanmasında podratçı tərəfindən təlimat kimi istifadə ediləcək bir hesabat konturunun hazırlanması; və
- Monitoring proqramına uyğun olaraq tikinti mərhələsində podratçının təsirlərin azaldılması tədbirlərinin həyata keçirilməsinə dair müntəzəm və dövri monitoringin keçirilməsi və AAYDA-LİQ-ə rüblük monitoring hesabatlarının təqdim edilməsi. Ekoloji əhəmiyyətli bir hadisənin meydana gəlməsi təqdirində xüsusi hesabatların hazırlanması.

AAYDA-LİQ vaxtaşırı DB-yə monitoring nəticələrinin xülasəsini təqdim edəcəkdir. Bundan əlavə, ətraf mühitin idarəedilməsi fəaliyyətləri Daxili İzləmə Sisteminin bir hissəsini təşkil etməlidir. Bu sistemin məqsədi tikinti işi fəaliyyətindəki irəliləyişləri və dəyişiklikləri izləmək, habelə Layihədən Təsirlənən Tərəflərə və digər maraqlı tərəflərə təsirlərini müşahidə etməkdir. AAYDA, MLİN və tikinti işləri podratçısının köməyi ilə monitoring sisteminin qurulmasından məsul olacaqdır; iş həcmi müqavilənin texniki tapşırığında göstəriləcəkdir.

Layihə sahələrində baş verə biləcək hər hansı bir İşdə Sağlamlıq və Təhlükəsizlik (İST) qəzaları, icma daxili və ya digər hadisələr, müntəzəm tərəqqi hesabatlarına qədər təxirə salınmadan dərhal DB-yə bildirilməlidir. Bu məqsədlə AAYDA, işlərin podratçıları və işə nəzarəti məsləhətçiləri ilə imzalanan müqavilələrdəki hadisələr barədə dərhal məlumat vermə tələbini daxil etməlidir. AAYDA-a bir hadisə barədə bildiriş gəldikdən sonra, hesabat anında bilinən kifayət qədər detal daxil edilərək dərhal Dünya Bankına yazılı şəkildə bildirilməlidir. Hadisənin baş verməsindən sonra AAYDA hadisənin səbəblərini və meydana gələn qəzadan doğan nəticələri qiymətləndirmək və bu kimi qəzaların bir daha təkrarlanmaması üçün düzəliş tədbirləri daxil olmaqla düzəldici tədbirlər planı hazırlamaq və hər hansı bir hadisənin qarşısını almaq və kompensasiya etmək üçün əsas səbəb təhlilini həyata keçirəcəkdir.

7.1. Daxili Monitoring

Layihənin həyata keçirilməsi zamanı AAYDA, müəyyən edilmiş ekoloji və sosial risklərə və təsirlərə qarşı təsir azaltma tədbirlərinin effektivliyini müəyyənləşdirmək üçün üç fəaliyyət istiqamətinə aid ƏMSİP-lər üzrə aylıq daxili monitoring işləri aparacaqdır. Monitoring hesabatları layihə AAYDA-LİQ direktoru tərəfindən nəzərdən keçiriləcək və araşdırılması üçün Dünya Bankına təqdim ediləcəkdir. MLİN AAYDA-LİQ-ə hesabat hazırlanmasında kömək edəcəkdir.

Layihənin həyata keçirilməsi zamanı AAYDA-LİQ DDIS-in köməyi ilə Podratçının ƏMSİP-lərə uyğunluğuna nəzarət edəcəkdir. Rüblük olaraq AAYDA, DB və digər müvafiq qurumlara Podratçılar tərəfindən ətraf mühit və sosial təsir azaltma tədbirlərinin həyata keçirilməsinin vəziyyətini izah edən hesabatlar hazırlanmalıdır. Hesabata, həyata keçirilməli ola biləcək əlavə təsirləri azaltma tədbirləri, tətbiq olunan ekoloji icazələrə uyğun gəlməyən hadisələr, yerli sakinlərdən, QHT-lərdən daxil olan şikayətlər və bunlara yanaşma və ya həll edilmə üsulları və vasitələri daxil ediləcəkdir.

ƏMSS-lərə uyğun olaraq MLİN şirkətinə ətraf mühit baxımından tikintinin gedişinin izlənilməsində AAYDA-ya kömək etmək üçün bir beynəlxalq ətraf mühit və sosial məsələlər mütəxəssisinin (mülki mühəndislik / ətraf mühitin idarəedilməsinə dair) cəlb edilməsi tövsiyyə edilir. MLİN, ətraf mühit və sosial mütəxəssisi vasitəsi ilə AAYDA-ya tikintinin müxtəlif mərhələlərində praktik təlimlər təqdim edəcəkdir. MLİN, AAYDA-ya, müqavilə müddəalarına uyğun olaraq, müvafiq milli ekoloji qaydalara, keyfiyyət standartlarına və ətraf mühit şərtlərinin yerinə yetirilməsi baxımından podratçıların fəaliyyətinə dair monitoring hesabatlarının hazırlanmasında kömək edəcəkdir. Ətraf mühit üzrə

ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ (ƏMSİÇS)

mütəxəssisin vəzifələrini əhatə edən texniki tapşırıq (TT) layihə üçün MLİN tərəfindən hazırlanacaqdır. Layihənin icrası zamanı AAYDA ƏMSS / TTNM və Podratçı tərəfindən təqdim olunan monitoring hesabatlarına əsasən layihənin gedişi barədə Dünya Bankına-BYİB-yə hesabat veriləcəkdir.

Daxili monitoringdə istifadə edilə bilən bəzi göstəricilərə aşağıdakılar daxildir:

- Hazırlanmış ƏMSİP yoxlama vərəqələrinin sayı;
- Məsləhətləşmə iclaslarının sayı;
- Qəbul edilmiş şikayətlərin sayı;
- həll edilmiş və ya həll olunmayan şikayətlərin sayı;
- ŞBM-dəki addımların hər biri üçün müddətlər
- ŞBM icrası zamanı öyrənilən dərslərin sayı
- və s.

8. BÜDCƏ

Üç fəaliyyət istiqamətindən ibarət olan layihə üçün ƏMSİÇS-nin icrası, ehtiyac duyulduqda digər sosial alətlərlə birlikdə komponent və sahə spesifik ƏMSİP-lərin hazırlanmasına səbəb olacaqdır. Aşağıdakı Cədvəldə AAYDA tərəfindən təsdiqlənəcək təxmini büdcə təqdim olunur:

Cədvəl 11: ƏMSİÇS Tətbiqi üçün Təxmini Büdcə

Maddə	Təxmini büdcə (ƏMSİP-da dəqiqləşdiriləcək)
ƏMSÇ tələbləri üzrə beynəlxalq məsləhətçilər:	
Alt komponent 1.1 ¹⁶ üçün xüsusi sahə üzrə ƏMSİP-i hazırlamaq	ABŞ dolları 42,500
Alt komponent 3.1 üçün xüsusi sahə üzrə Yoxlanış Vərəqələri və ƏMSİP-i hazırlamaq	ABŞ dolları 1,000
Komponent 3.2 üçün xüsusi sahə üzrə ƏMSİP-i hazırlamaq	ABŞ dolları 20,000
KSÇS, ƏİP və MTCOP-i yeniləmək	ABŞ dolları 20,000
AAYDA üçün təlim aparılacaq sahələr (lakin genişləndirilə bilər):	
ƏMSİP-nin həyata keçirilməsi;	ABŞ dolları 50,000
Hesabat daxil olmaqla ətraf mühit və sosial tələblərin icrasına nəzarət;	
Bu mövzuda maarifləndirmə işinin aparılması da daxil olmaqla Gender əsasında Zorakılıq;	
Uşaqlara qarşı şiddət, bu mövzuda maarifləndirmə işinin necə aparılacağı da daxil olmaqla;	
İİV/QİÇS haqqında məlumatlandırma, bu mövzuda maarifləndirmə işinin necə aparılacağı da daxil olmaqla;	
İşin Sağlamlığı və Təhlükəsizliyi və bu aspektin izlənilməsi və tətbiqi detalları daxil olmaqla;	
Əməyin İdarəetmə Prosedurları və bu aspektin izlənilməsi və tətbiqi detalları daxil olmaqla;	
ŞBM-yə nəzarət və tətbiqetmə qaydaları da daxil olmaqla Şikayətlərin həlli;	
Yolun Təhlükəsizliyi, bu mövzuda maarifləndirmə işinin aparılması da daxil olmaqla;	
İnfrastrukturun davamlılığını artırmaq üçün tədbirlər daxil olmaqla İqlim Dəyişikliyi	
Bioloji müxtəlifliyin qorunması, və yaşayış mühitinin qorunması da daxil olmaqla növlərin yayılması	

¹⁶ Məsləhətçi Xidmətləri - Kiçik Tapşırıqlar üçün birdəfəlik ödənişlərdə nəzərdə tutulub MÜQAVİLƏ NO: AHP 3, IC 8

ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ (ƏMSİÇS)

Madde	Təxmini büdcə (ƏMSİP-da dəqiqləşdiriləcək)
AAYDA-ın rayonlara nəzarət, təlim fəaliyyətləri və s. məqsədlərlə səyahət etməsi üçün büdcə.	ABŞ dolları 30,000
Məşvərətlər və ya təlimlər üçün ekoloji və sosial sənədlərinin, çapı və / və ya materialların tərcüməsi	ABŞ dolları 15,000
Salyan və Biləsuvarda rayon üzrə məşvərətlər, həmçinin layihə müddəti ərzində əlavə yerli səviyyədə məşvərətlər	ABŞ dolları 30,000
Yerli Məsləhətçi	ABŞ dolları 20,000
ƏMSİP-nin tikinti mərhələsində təsirlərin azaltma tədbirləri	ƏMSİP-da hesablanacaq
Torpaqalma üçün büdcə	KP daxilində hesablanacaq (tətbiq edilərsə)
Əlaqəli təlimlər və tələb oluna biləcək hər hansı əlavə işçi heyəti daxil olmaqla şikayətlərin baxılması mexanizminin həyata keçirilməsi üçün büdcə	ABŞ dolları 20,000
Nəzərdə tutulmayan xərclər (10%)	ABŞ dolları 22,850
Ümumi	USD 251,350 + ƏMSİP, KP təsirlərin azaltması tədbirləri üçün nəzərdə tutulan xərclər

lavə 1: Tikinti və bərpa işləri üçün ƏMSİP-nin yoxlama vərəqəsi

HİSSƏ A: LAYİHƏ VƏ SAHƏ ÜZRƏ ÜMUMİ MƏLUMAT

İNSTITUSİONAL VƏ İNZİBATI				
Ölkə	Azərbaycan			
Layihənin adı				
Layihənin miqyası və fəaliyyəti	ŞD layihəsi çərçivəsində binaların bərpası üçün kiçik tikinti işləri			
Institusional razılaşmalar (Ad və əlaqə məlumatları)	DB (Layihə Rəhbəri)	Layihənin idarə olunması	Yerli partnyor	
Institusional razılaşmalar (Ad və əlaqə məlumatları)	Təhlükəsizliyə nəzarət	Yerli partnyorlar tərəfindən nəzarət	Yerli Müfəttiş nəzarəti	Podratçı
ƏRAZİNİN TƏSVİRİ				
Ərazi necə adlanır				
Sahə yerinin təsviri	Əlavə 1: Sahə xəritəsi []B [] X			
Torpaq kimə aiddir?				
Coğrafi, fiziki, bioloji, geoloji, hidroqrafik və sosial-iqtisadi kontekstin təsviri				
Xüsusilə qurğular, su, daş material mənbələri üçün yerlər və məsafə?				
QANUNVERİCİLİK				
Layihə fəaliyyətinə aid olan milli və yerli qanunvericilik və icazə sənədlərini müəyyənləşdirin				
İCTİMAİ MƏŞVƏRƏTLƏR				
İctimai məsləhətləşmə prosesinin nə vaxt və harada keçirildiyini müəyyənləşdirin				
İNSTITUSİONAL İMKANLARIN QURUCULUĞU				
Potensial imkanların artırılması üçün hər hansı imkan olacaqmı?	[] X ya []B Olarsa, Əlavə 2-də imkanların artırılması üçün proqram əlavə edilib			

HİSSƏ B: TƏHLÜKƏSİZLİK MƏSƏLƏRİLƏ ƏLAQƏDAR MƏLUMAT

EKOLOJİ /SOSIAL YOXLAMA			
	Fəaliyyət	Status	Görülməyən işlər
Sahə fəaliyyətinə aşağıdakılardan hər hansı biri daxildirmi?	A. Binanın bərpası	☒ Bəli ☐ Xeyr	Aşağıda hissə A-ya bax
	B. Yeni tikili	☐ Bəli ☒ Xeyr	Aşağıda hissə A-ya bax
	C. Fərdi çirkab sularının təmizlənməsi sistemi	☐ Bəli ☒ Xeyr	Aşağıda hissə B-ya bax
	D. Tarixi bina və ərazilər	☐ Bəli ☒ Xeyr??	Aşağıda hissə C-ya bax
	E. Torpaqalma ¹⁷	☐ Bəli ☒ Xeyr	Aşağıda hissə D-ya bax
	F. Təhlükəli və ya zəhərli materiallar ¹⁸	☒ Bəli ☐ Xeyr	Aşağıda hissə E-ya bax
	G. Meşələrə və / və ya qorunan ərazilərə təsirlər	☐ Bəli ☒ Xeyr	Aşağıda hissə F-ya bax
	H. Tibbi tullantıların idarə olunması	☐ Bəli ☒ Xeyr	Aşağıda hissə G-ya bax
	I. Nəqliyat və Piyada Təhlükəsizliyi	☒ Bəli ☐ Xeyr	Aşağıda hissə H-ya bax

¹⁷ Torpaqalmaya insanların köçürülməsi, özəl əmlakdan dolanışıq imkanlarının dəyişilməsi daxildir ki, bu alınan-satılan / köçürülən və yaşayan və / və ya qanunsuz istifadə və / və ya əldə edilən ərazidə bir iş (köşk) işlədən insanlara təsir göstərən torpaqlardır.

¹⁸ Zəhərli / təhlükəli materiallara asbest, zəhərli boyalar, zərərli həlledicilər, qurğuşun boyasının çıxarılması və s. daxildir, lakin bunlarla məhdudlaşmırlar.

HİSSƏ C: QABAQLAYICI TƏDBİRLƏR

FƏALİYYƏT	PARAMETR	QABAQLAYICI TƏDBİRLƏRİN YOXLANIŞ VƏRƏQƏSİ
0. Ümumi şərtlər	Bildiriş və İşçi Təhlükəsizliyi	<p>(a) Yerli tikinti və ətraf mühit müfəttişliklərinə və icmalara gələcək fəaliyyətlər barədə məlumat verildi</p> <p>(b) Kütləvi informasiya vasitələri və / və ya ictimaiyyətə açıq sahələrdə (iş sahələri daxil olmaqla) müvafiq bildiriş vasitəsilə işlər barədə məlumat verilməlidir.</p> <p>(c) Tikinti və / və ya bərpa işləri üçün qanuni tələb olunan bütün icazələr alınmışdır</p> <p>(d) Podratçı bütün işlərin qonşu sakinlərə və ətraf mühitə təsirləri azaldılması üçün hazırlanmış təhlükəsiz və intizamlı bir şəkildə həyata keçiriləcəyini rəsmən qəbul edir.</p> <p>(e) İşçilərin ŞQC beynəlxalq təcrübəyə uyğundur (hər zaman sərt geyimlər, lazım olan maskalar və təhlükəsizlik eynəkləri, qoruyucu kəmərlər və təhlükəsizlik botları)</p> <p>(f) Sahələrdə müvafiq işarələrin qoyulması işçiləri riayət etməli olduqları əsas qayda və qanunlar barədə məlumatlandıracaqdır</p>
A. Ümumi bərpa və / və ya tikinti işləri	Havanın keyfiyyəti	<p>(a) Daxili söküntü işləri zamanı birinci mərtəbə üzərində olan tullantı ötürücülərindən istifadə olunmalıdır</p> <p>(b) Söküntü zibilləri nəzarət olunan ərazidə saxlanmalı və zibil tozunu azaltmaq üçün su ilə püskürdülməlidir</p> <p>(c) Pnevmatik qazma / divar söküntüsü edilməsi zamanı toz davamlı su çiləmə üsulu ilə və / və ya ərazidə toz basan qoruyucular quraşdırılaraq basdırılmalıdır.</p> <p>(d) Ətrafdakı ətraf mühit (səkilər, yollar) tozları minimuma endirmək üçün dağıntılardan təmizlənməlidir</p> <p>(e) Sahədə tikinti / tullantı materialının açıq şəkildə yandırılması olmayacaqdır</p> <p>(f) Sahələrdə inşaat maşınlarının həddindən artıq boş dayanması olmayacaqdır</p>
	Səs-küy	<p>(g) Tikinti səs-küyü, icazə ilə razılaşdırılmış müəyyən vaxtlarla məhdudlaşacaqdır</p> <p>(h) İstifadə zamanı generatorların, hava kompressorlarının və digər güclü işləyən mexaniki avadanlıqların mühərrik qapaqları bağlanmalı və avadanlıq yaşayış yerlərindən mümkün qədər uzaqda yerləşdirilməlidir.</p>
	Suyun Keyfiyyəti	<p>(a) Sahə çöküntülərinin sahədən kənara çıxması və yaxınlıqdakı bulaq və çaylarda həddindən artıq bulanaqlığa yol verilməməsi üçün ot bağlamaları və / və ya lil hasarları kimi müvafiq eroziya və çöküntülərə qarşı mübarizə tədbirləri həyata keçiriləcəkdir.</p>
	Tullantıların İdarəedilməsi	<p>(a) Tullantıların yığılması və zərərsizləşdirilməsi yolları və sahələri söküntü və tikinti işlərindən gözlənilən bütün əsas tullantı növləri üçün müəyyən ediləcəkdir.</p> <p>(b) Mineral tikinti və söküntü tullantıları yerdəki çeşidləmə ilə ümumi zibil, üzvi, maye və kimyəvi tullantılardan ayrılacaq və müvafiq qablarda saxlanılacaqdır.</p> <p>(c) Tikinti tullantıları lisenziyalı kollektorlar tərəfindən düzgün şəkildə toplanacaq və atılacaqdır</p> <p>(d) Tullantıların atılması qeydləri, nəzərdə tutulduğu kimi düzgün idarəetmə üçün bir sübut kimi qorunacaqdır.</p> <p>(e) Mümkün olduqda, podratçı uyğun və yararlı materialları (asbest istisna olmaqla) təkrar istifadə edəcəkdir</p>
B. Fərdi çirkab sularının təmizlənməsi sistemi	Suyun keyfiyyəti	<p>(a) Tikinti sahələrindəki sanitariya tullantıları və çirkab suları ilə işləmə yanaşması (quraşdırma və ya yenidən qurulması) yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən təsdiqlənməlidir</p> <p>(b) təbii hövzələrə axıdılmazdan əvvəl, çirkab sularının keyfiyyəti və çirkab sularının təmizlənməsi üzrə milli təlimatlarla müəyyən edilmiş minimal keyfiyyət meyarlarına cavab vermək üçün ayrı-ayrı çirkab su sistemlərindən çıxan tullantılar təmizlənməlidir.</p> <p>(c) Yeni çirkab su sistemlərinin (əvvəl / sonra) monitorinqi aparılacaqdır</p> <p>(d) İnşaat maşınları və mexanizmləri yalnız tullantı suların təbii yerüstü su obyektlərini çirkəndirməyəcəyi yerlərdə yuyulacaqdır.</p>

FƏALİYYƏT	PARAMETR	QABAQLAYICI TƏDBİRLƏRİN YOXLANIŞ VƏRƏQƏSİ
C. Tarixi binalar	Mədəni irs	(a) Bina tarixi bir tikilirdisə və ya müəyyən bir tarixi bölgədə yerləşirsə bildiriş veriləcək və milli qanunvericiliyə uyğun olaraq yerli icra hakimiyyəti orqanlarından planlaşdırılan və həyata keçirilmiş bütün inşaat işlərindən təsdiq / icazə alınacaqdır (b) Qazıntı və ya inşaat işində rast gəlinən əsərlər və ya digər mümkün "şans tapıntıları" qeyd edilərək qeydiyyatla alınmalı, məsul vəzifəli şəxslərlə əlaqə qurulmalı və işlərin təxirə salınması və ya bu tapıntıları nəzərə alaraq dəyişdirilməsi üçün müddəaların qoyulması təmin ediləcəkdir.

FƏALİYYƏT	PARAMETR	QABAQLAYICI TƏDBİRLƏRİN YOXLANIŞ VƏRƏQƏSİ
D. Torpaqalma	Torpaqalma Planı/ Çərçivə	(a) Torpağın özgeninkiləşdirilməsi gözlənilməsə də, tələb olunarsa və ya qanuni və ya qanunsuz torpaq istifadəçilərinin gəlirlərinə çıxışın itirilməsi gözlənilmirsə, lakin baş verə bilərsə, Bankın Tapşırıq Qrupunun rəhbərinə dərhal müraciət ediləcəkdir. (b) Təsdiq edilmiş Torpaq Alma Planı / Çərçivə (layihə tərəfindən tələb olunarsa) həyata keçiriləcəkdir
E. Zərərli materiallar	Asbestin idarəedilməsi	(a) Layihə sahəsində asbest varsa, açıq şəkildə təhlükəli material kimi qeyd olunmalıdır (b) Mümkün olduğu təqdirdə, asbest təsirinə məruz qalmağı minimuma endirmək üçün lazımi şəkildə saxlanılacaq və möhürlənəcəkdir (c) Sökülməzdən əvvəl asbest (sökülməsi zəruridirsə) asbest tozunu minimuma endirmək üçün bir islatma maddəsi ilə işlənəcəkdir (d) Asbest, bacarıqlı və təcrübəli mütəxəssislər tərəfindən idarə ediləcək və atılacaqdır (e) Asbest materialı müvəqqəti olaraq saxlanılırsa, tullantılar qapalı qabların içərisinə etibarlı şəkildə daxil edilməli və uyğun şəkildə qeyd edilməlidir. Sahədən icazəsiz çıxarılmasına qarşı təhlükəsizlik tədbirləri görülməlidir. (f) Çıxarılan asbest təkrar istifadə olunmayacaqdır
	Zəhərli / təhlükəli tullantıların idarə olunması	(a) Bütün təhlükəli və ya zəhərli maddələrin yerində müvəqqəti saxlanması tərkibi, xüsusiyyətləri və işləmə məlumatları yazılmış təhlükəsiz qablarda olacaqdır. (b) Təhlükəli maddələrin qabları, tökülmənin və yuyulmanın qarşısını almaq üçün sızdırmaz bir qaba qoyulmalıdır (c) Tullantılar xüsusi lisenziyalı daşıyıcılar tərəfindən daşınır və lisenziyalı bir müəssisədə yerləşdirilir. (d) Zəhərli maddələr və ya həlledicilər olan boyalar və ya qurğuşun əsaslı boyalar istifadə edilməyəcəkdir
F. Təsirə məruz qalan meşələr, bataqlıqlar və / və ya qorunan ərazilər	Mühafizə	(a) İş fəaliyyəti yaxınlığındakı bütün tanınmış təbii yaşayış yerləri, bataqlıq ərazilər və qorunan ərazilər zərər görməyəcək və istismar edilməyəcək; bütün işçilərin ov etməsi, ağac kəsməsi və ya digər zərərli fəaliyyətlər qadağan ediləcəkdir. (b) Tikinti fəaliyyətinin yaxınlığında böyük ağaclar üçün bir araşdırma və inventar hazırlanmalı, böyük ağaclar işarələnməli və çəpərlə ilə əhatə olunmalı, kök sistemi qorunmalı və ağacların zədələnməsinin qarşısı alınmalıdır. (c) Bitişik bataqlıq sahələri və bulaqlar, yalnız ot bağlamaları və lil çəpərlər daxil olmaqla müvafiq eroziya və çöküntüyə nəzarət xüsusiyyəti ilə tikinti sahəsindən axar suların qorunmalıdır. (d) Bitişik ərazilərdə, xüsusən qorunan ərazilərdə lisenziyasız material mənbələri, daş karxanaları və tullantı zibilxanaları olmayacaqdır.
G. Tibbi tullantıların atılması	Tibbi tullantıların idarə olunması üçün infrastruktur	(a) Podratçı, milli qaydalara uyğun olaraq, yeni inşa edilmiş və / və ya bərpa olunan səhiyyə müəssisələrinin tibbi tullantıların idarə olunması və zərərsizləşdirilməsi üçün kifayət qədər infrastrukturun olmasını təmin edəcəkdir; buraya daxildir və bunlarla məhdudlaşmır: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Digər tullantıların atılmasından ayrılmış səhiyyə tullantıları (çirkli alətlər "iti" və insan toxuması və ya mayələr daxil olmaqla) üçün xüsusi qurğular; və ▪ Tibbi tullantılar üçün müvafiq saxlama yerləri mövcuddur; və

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fəaliyyətə müəssisəyə əsaslanan müalicə daxildirsə, müvafiq kənarlaşdırma variantları mövcuddur və fəaliyyət göstərir
<p>H. Nəqliyyat və Piyada Təhlükəsizliyi</p>	<p>Tikinti fəaliyyətlərinin kütləvi nəqliyyat və piyadalar üçün birbaşa və ya dolay təhlükəsi</p>	<p>(b) Podratçı milli qaydalara uyğun olaraq tikinti sahəsinin düzgün bir şəkildə qorunmasını və tikinti ilə əlaqədar nəqliyyatın tənzimlənməsini təmin edəcəkdir. Bura daxildir, ancaq bunlarla məhdudlaşmır:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ İşarə, xəbərdarlıq nişanları, baryerlər və nəqliyyatın dəyişdirilməsi: ərazi aydın görünəcək və ictimaiyyət bütün potensial təhlükələrdən xəbərdar olacaq ▪ Xüsusilə sahəyə giriş və əraziyə yaxın sıx nəqliyyat üçün nəqliyyatın idarəetmə sistemi və işçi heyəti təlimi. Tikinti nəqliyyatı narahatlıq yaradan yerlərdə piyadalar üçün təhlükəsiz keçidlərin və keçidlərin təmin edilməsi. ▪ İş vaxtının yerli nəqliyyat qaydalarına uyğunlaşdırılması, məsələn, qarışıq vaxtlarda və ya heyvandarlıq hərəketi zamanı böyük nəqliyyat fəaliyyətlərindən qaçınmaq ▪ İnsanlar etibarlı və rahat keçidə tələbatı olan hallarda, sahədəki təlim keçmiş və görünən işçilər tərəfindən aktiv trafik idarəçiliyi. ▪ Təmir işləri zamanı binalar insanlar üçün açıq qalsa, ofis obyektlərinə, dükanlara və yaşayış yerlərinə təhlükəsiz və davamlı girişin təmin edilməsi.

HİSSƏ D: MONİTORİNG PLANI

Mərhələ	Nə (monitörinq olunacaq parameterdir NƏdir?)	Harda (monitörinq olunacaq parameter HARDAdır?)	Necə (monitörinq olunacaq parameter NECƏdir?)	Nə zaman (Tezliyi / və ya davamlı olaraq təyin edin)	Nədən (parameter NƏDƏN monitorinq olunacaq?)	Xərclər (layihə büdcəsinə daxil olunmayıbsa)	Kim (Monitorinqə cavabdehdir?)
Fəaliyyətə hazırlıq zamanı	Sahəyə giriş Nəqliyyatın idarəedilməsi Tullantıların atılması qurğularının mövcudluğu	Sahədə Sahədə Yaxınlıqda	Dizayn və layihənin planlaşdırılması labüd olan prosedurları nəzərə aldığı yoxlanılsın	inşaat başlamazdan əvvəl	ümumi əhəlinin təhlükəsizliyi, tullantıların atılması ilə bağlı çatışmazlıqların vaxtında aşkarlanması	büdcə daxilində marjinal	Podratçı, Mühəndis
Fəaliyyətlərin həyata keçirilməsi zamanı	təhlükəli tullantıların ehtiyatı (asbest) tikinti materialının keyfiyyətinə nəzarət (məs. boyalar / həlledicilər)	Sahədə Podratçının ərazisi/düşərgəsi	vizual / əyər analitik şübhəlidirsə vizual / zəhərli materialların məlumat bazalarında tədqiqat	bərpa işlərinə başlamazdan əvvəl materiallardan istifadə təsdiqlənməmişdən əvvəl	ictimai və iş yerində sağlamlıq və təhlükəsizlik	büdcə daxilində marjinal; (LIQ-da təhlillər üçün xüsusi hesab hazırlayın?)	Podratçı, Mühəndis
Fəaliyyətlərə nəzarət zamanı	Tozun yaradılması Səs-küy tullantı sularının həcmi və keyfiyyəti tullantı növləri və həcmi	ərazidə və yaxınlıqda, potensial təsirə məruz qalan sakinlərin yaxınlığında	vizual yerli sakinlərlə məsləhətləşmə vizual / əyər analitik şübhəlidirsə ərazidən kənar tullantıların nəqlinin sayı	Gündəlik Gündəlik Gündəlik / davamlı hər partiyayı	ictimai narahatçılığın qarşısını almaq yeraltı / yerüstü sulara mənfi təsirlərin qarşısını almaq tullantıların düzgün idarə edilməsi və zərərsizləşdirilməsinin təmin edilməsi	büdcə daxilində marjinal;	Podratçı, Mühəndis

Əlavə 2: Nümunə şans tapmaq proseduru

A. Prosedurların məqsədləri

Şans tapmaq proseduru, əvvəllər aşkarlanmayan miras ehtiyatları, xüsusən, arxeoloji mənbələr, layihənin tikintisi və ya istismarı zamanı qarşılaşdıqda, tələb olunan tədbirləri əks etdirən bir layihəyə xas prosedurdur. Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının İcra Standartı 8-də təsvir edildiyi kimi bir Şans Tapma Proseduru, səlahiyyətli bir mütəxəssis tərəfindən qiymətləndirmə aparılmayana və tələblərə uyğun hərəkətlər edilənə qədər tapıntıların narahat edilməsinin qarşısını alan bir müddətdir.

B. Tapıntı prosedurunun əhatə dairəsi

Bu prosedur, miras əşyalarını / sahələrini aşkar etmək potensialı olan podratçılar da daxil olmaqla işçilər tərəfindən həyata keçirilən bütün fəaliyyətlərə tətbiq olunur. Prosedur tikinti işləri zamanı əvvəllər müəyyən edilməmiş və potensial miras əşyası / ərazisi aşkar edildikdə görüləcək tədbirləri ətraflı şəkildə əks etdirir. Prosedur həm layihə işçilərindən, həm də hər hansı bir müvafiq mirasla məşğul olan qurumdan tələb olunan rolları və öhdəlikləri və cavab tədbirləri görüləcək müddəti əks etdirir.

C. Prosedurlar

Hər hansı bir şəxs qazıntı və ya inşaat işləri zamanı arxeoloji sahələr, tarixi yerlər, qalıqlar və əşyalar və ya qəbiristanlıq və / və ya ayrı-ayrı qəbirlər kimi (lakin bunlarla məhdudlaşmadan) fiziki bir mədəni qaynaq aşkar edərsə, aşağıdakı addımlar atılacaqdır:

1. Bu əsərlərin qorunması üçün bir həll tapılana və ya müvafiq qurumlardan məsləhət alınana qədər tapıntı yaxınlığında bütün işlər dayandırılmalıdır;
2. Dərhal ustaya xəbər verilsin. Daha sonra usta tikinti menecerinə xəbər verəcəkdir ki, o da öz növbəsində AAYDA təhlükəsizlik tədbirləri mütəxəssisi ilə əlaqə saxlasın;
3. Hadisə Hesabatında təfərrüatları qeyd edin və tapıntıların fotolarını çəkin;
4. Kəşf edilmiş sahə və ya ərazi müəyyənləşdirilsin; çıxarıla bilən əşyaların zədələnməsinin və ya itirilməsinin qarşısını almaq üçün sahə təhlükəsizləşdirilsin. Çıxarıla bilən antik əşyalar və ya həssas qalıqlar məsul yerli hakimiyyət orqanları təhvil alana qədər bir gecə gözetçisinin nəzarətində qalacaqdır;
5. AAYDA Təhlükəsizlik Mütəxəssisi və lazım olduqda hökumət arxeoloqları tərəfindən tapıntıların ilkin qiymətləndirilməsi; AAYDA Təhlükəsizlik Mütəxəssisi sahənin sürətli qiymətləndirməsini aparmalı və ya əhəmiyyətini müəyyənləşdirməlidir. Bu qiymətləndirmə əsasında müvafiq strategiya icra oluna bilər. Tapıntıların əhəmiyyəti və mahiyyəti, tapıntıya aid estetik, tarixi, elmi və ya tədqiqat, sosial və iqtisadi dəyərlər kimi mədəni irslə əlaqəli müxtəlif meyarlara görə qiymətləndirilməlidir.;
6. Kiçik əhəmiyyətə malik yerlər (təcrid olunmuş və ya aydın olmayan xüsusiyyətlər və təcrid olunmuş tapıntılar kimi) dərhal arxeoloq tərəfindən qeyd ediləcək və beləliklə Podratçının iş qrafikinə minimum pozulmasına səbəb olacaqdır. Bütün arxeoloji işlərin nəticələri tamamlandıqdan sonra Nazirliyə / Agentliyə bildirilməlidir.
7. Əhəmiyyətli bir tapıntı olduğu təqdirdə, Agentliyə / Nazirliyə (Mədəniyyət Nazirliyi, bundan sonra Miras qrupu kimi istinad ediləcək) tapıntıdan sonra 7 gün ərzində dərhal və yazılı məlumat veriləcəkdir (irsi qoruma qanunu)..
8. Sahədəki arxeoloq, Miras qrupuna fotosəkilləri, irs əşyalarının əhəmiyyətini müəyyənləşdirmək və qiymətləndirmək üçün lazım olan digər məlumatları təqdim edəcəkdir.
9. Nazirlik, bildiriş tarixindən etibarən 2 həftə ərzində araşdırmalı və yazılı cavab verməlidir.
10. Tapıntının necə aparılacağına dair qərarlar məsul orqanlar tərəfindən qəbul edilir. Buraya yerləşimdeki dəyişikliklər (məsələn, mədəni və ya arxeoloji əhəmiyyətə sahib çıxılmaz bir qalıq taparkən) qorunma, mühafizə, bərpa və qurtarma daxil ola bilər;
11. Tikinti işləri yalnız məsul orqanlardan icazə alındıqdan sonra davam etdirilə bilər.
12. Yuxarıda göstərilən 2 həftə müddətində bir cavab alınmazsa, bu, dayandırılmış tikinti işlərinə davam etmək üçün icazə kimi qəbul edilir.

Prosedurun əsas tələblərindən biri qeydlərin aparılmasıdır. Bütün tapıntılar qeydiyyatata alınmalıdır. Fotoloq, qərar qəbul edən orqanlarla ünsiyyət nüsxələri, nəticələr və tövsiyələr / rəhbərlik, tətbiq hesabatları – bütün bu sənədlər saxlanılır.

D. Giriş təlimatı

Layihənin təqdimatı və müntəzəm müzakirələr zamanı, xüsusən də torpaq işləri və qazıntılara cəlb olunan bütün heyət potensial miras obyektlərinin / sahələrinin müəyyənləşdirilməsinə və bu prosedurla əlaqədar onlar üçün müvafiq tədbirlərə cəlb edilməlidir.

E. Əlavə məlumat

Arxeoloji sahə üçün idarəetmə variantları

Sahədən yayınma. Sahənin sərhədləri müəyyənləşdirilibsə, ərazidən yayınmaq üçün təklif olunan tədbirlərin yenidən dizaynına cəhd edilməlidir. (Ən sürətli və ən səmərəli idarəetmə seçimi)

Azaltma. Sahənin yenidən layihələndirmə yolu ilə təsirin qarşısını almaq mümkün deyilsə, itkisindən əvvəl məlumat toplama proqramından istifadə edərək nümunə götürmək lazımdır. Buraya səth məlumatlarının toplanması və / və ya qazılması daxil ola bilər. (Ən bahalı və vaxt tələb edən idarəetmə seçimi.)

Sahənin mühafizəsi. Hazırlıq işləri zamanı və / və ya daha uzun müddətə baryerlərin quraşdırılması yolu ilə sahənin mühafizəsi mümkün ola bilər. Buraya sahənin ətrafında yüksək çəpərlərin quraşdırılması və ya ərazinin sahəsini geotekstil ilə örtmək və sonra dolğu ilə doldurmaq daxil ola bilər. Dəqiq yanaşma sahə üçün xüsusi olaraq tərtib olunacaqdır.

Əvəz oluna bilən və əvəz olunmayan mədəni irs nümunələrinin idarə edilməsi

Əvəz oluna bilən və əvəz olunmayan irs nümunələrinə fərqli yanaşmalar tətbiq oluna bilər.

Əvəz oluna bilən irs

Əvəz oluna¹⁹ bilən və kritik olmayan maddi mədəni irsə rast gəldikdə, təsirin azaldılması tədbirləri tətbiq ediləcəkdir.

Zərər azaltma iyerarxiyası aşağıdakı kimidir:

- Qaçınma;
- Mənfi təsirlərin minimuma endirilməsi və yerində bərpa tədbirlərinin həyata keçirilməsi;
- Fərqli bir yerdə mədəni irsin funksionallığının bərpası;
- Tarixi və arxeoloji əsərlərin və tikililərin birdəfəlik uzaqlaşdırılması;
- Zərərin kompensasiyası - mənfi təsirlərin minimuma endirilməsi və bərpası mümkün olmadıqda.

Əvəz olunmayan irs

Əksər mədəni irs nümunələri yerində qalmaqla ən yaxşı şəkildə qorunur, çünki yer səthindən çıxarılması mədəni irsin bərpa olunmayan ziyanı və ya məhvi ilə nəticələnə bilər.

Aşağıdakı şərtlərin hamısı yerinə yetirilmədikdə əvəz olunmayan mədəni irsə²⁰ toxunulmamalıdır:

- Qaldırılmağa texniki və ya maliyyə baxımından mümkün alternativ yoxdur;

¹⁹ Əvəz olunan mədəni irs, özləri başqa bir yere köçürülə bilən və ya mədəni dəyərlərin müvafiq tədbirlərlə köçürülə biləcəyi oxşar bir quruluş və ya təbii xüsusiyyətlərlə əvəz edilə bilən maddi mədəni irs formaları kimi müəyyən edilir. Arxeoloji və ya tarixi yerlər, təmsil etdikləri ərazilər və mədəni dəyərlərin digər ərazilər və / və ya tikililər tərəfindən yaxşı təmsil olunduğu hallarda əvəz oluna bilən hesab edilə bilər.

²⁰ Əvəz olunmayan mədəni irs keçmiş insanların sosial, iqtisadi, mədəni, ekoloji və iqlim şəraiti, onların inkişaf edən ekologiyaları, uyğunlaşma strategiyaları və (i) mədəni irsin unikal və ya nisbətən unikal olduğu ətraf mühitin idarə edilməsinin ilkin formaları ilə əlaqəli ola bilər. təmsil etdiyi dövr və ya (ii) mədəni irs eyni ərazidə bir neçə dövrü birləşdirmək baxımından unikal və ya nisbətən unikalıdır. Əvəz olunmayan mədəni irs nümunələri arasında qədim bir şəhər və ya məbəd və ya təmsil etdiyi dövrdə bənzərsiz bir yer ola bilər

- Layihənin ümumi faydaları, gözlənilən mədəni irsin silinməsindən itkisini qətiliklə üstələyir; və

Hər hansı bir mədəni irsin çıxarılması, müvafiq orqan tərəfindən tövsiyə olunan və arxeoloq tərəfindən nəzarət edilən mövcud olan ən yaxşı texnika ilə aparılmalıdır.

İnsan Qalıqlarının İdarəedilməsi Seçimləri

Arxeoloji xarakter daşdığı düşünülən insan qalıqları ilə işləmək yuxarıda göstərilən prosedura uyğun olaraq əlaqələndirmə tələb edir.

İki mümkün hərəkət istiqaməti var:

Yayınma. Tapılan qalıqların tamamilə qarşısını almaq üçün inkişaf layihəsi yenidən hazırlanmalıdır. Qalıqların inkişaf əlaqəli işlər nəticəsində qalıcı və ya yığıcı təsirlərdən təsirlənə biləcəyi və hərtərəfli idarəetmə planı ilə lazımı şəkildə həll oluna biləcəyi üçün bir qiymətləndirmə aparılmalıdır.

Ekskvamasiya. Qalıqların ekskvamasiya qərar qəbul edənlər tərəfindən uyğun hesab edilən şəkildə aparılmalıdır. Bu, qalıqların yenidən basdırılması üçün uyğun bir sahənin əvvəlcədən təyin edilməsini də daxil edəcəkdir. Tapıntı olan ərazidəki inkişaf fəaliyyətlərinin tövsiyə edilməsindən əvvəl müəyyən mərasim və ya prosedurların yerinə yetirilməsinə ehtiyac ola bilər.